

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Katedra politológie

Political Science Forum

Politologické fórum

Political Science Forum: Aims of the Journal

Political Science Forum is an international, scientific and peer-reviewed journal published by the Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia. It covers broad range of topics in political science, international relations, philosophy and social sciences. The journal is aimed to be read by the scholars in respective fields as well as its students and broader public. Periodicity of the journal is twice a year, in June and December.

Politologické fórum: Ciele časopisu

Politologické fórum je medzinárodný vedecký a recenzovaný časopis vydávaný Trenčianskou univerzitou Alexandra Dubčeka v Trenčíne. Pokrýva široký okruh tém z oblasti politických vied, medzinárodných vzťahov, filozofie a sociálnych vied. Časopis je určený odborníkom v daných vedných odboroch, ako aj študentom a širšej verejnosti. Časopis vychádza v júni a v decembri.

Editor-in-chief / Hlavný redaktor: Karol Janas, Alexander Dubček University of Trenčín (TnUAD), Slovakia

General Editor / Výkonný redaktor: Marián Bušša, TnUAD, Slovakia

Editorial Board / Redakčná rada:

Oliver Andonov, MIT University Skopje, Macedonia; **Irena Bačlija**, University of Ljubljana, Slovenia; **Miro Haček**, University of Ljubljana, Slovenia; **Petr Just**, Metropolitan University Prague, Czechia; **Rastislav Kazanský**, Matej Bel University, Slovakia; **Rudolf Kucharčík** EUBA, Slovakia; **Ginés Marco**, Catholic University of Valencia, Spain; **Miquel Àngel Oltra Albiach**, University of Valencia, Spain; **Rastislav Rosinský**, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia; **David Schriffel**, Austrian Academy of Sciences, Austria; **Antonín Staněk**, Palacký University Olomouc, Czechia; **Pavol Tišliar**, Comenius University in Bratislava, Slovakia; **Dubravka Valić Nedeljković**, University of Novi Sad, Serbia; **Adriana Vasil'ková**, Matej Bel University, Slovakia; **Katerina Veljanovska**, MIT University Skopje, Macedonia; **Jaroslav Vencálek**, University of Prešov, Slovakia; **Luisa Vicedo**, Catholic University of Valencia, Spain; **Pablo Vidal**, Catholic University of Valencia, Spain; **Štefan Volner**, TnUAD, Slovakia.

Publisher / Vydáva: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, verejnoprávna inštitúcia zriadená zákonom. IČO: 311 180 259.

Adresa redakcie: Katedra politológie TnUAD, Študentská 2, 91101 Trenčín

E-mail: politologicke.forum@tnuni.sk

E. č. MK: EV 4567/12

ISSN 1338-6859 (tlačené vydanie) ISSN 2729-8949 (online)

© TnUAD, Trenčín. Časopis je bezplatný, vychádza dva krát do roka 30. júna a 31. decembra.

Contents / Obsah

STUDIES / ŠTÚDIE:

Jan HÁJEK
VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU V ČR JAKO VOLBY
DRUHÉHO ŘÁDU? 4

Jozef HRDLIČKA
ANALÝZA HLAVNÝCH POSTOJOV KOMUNISTICKEJ STRANY
SLOVENSKA K SOCIALIZMU 20. STOROČIA V ČESKOSLOVENSKU ... 36

Ľudmila LIPKOVÁ
VOJNOVÝ KONFLIKT NA UKRAJINE A JEHO VPLYV
NA EKONOMIKU RUSKEJ FEDERÁCIE 50

DISCUSSION / DISKUSIE:

Šimon STRUHÁR
OBRAZ NEPRIATEĽA V POLITICKOM A VEREJNOM DISKURZE V
OBDOBÍ VOJNOVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1939-1945
..... 62

RECENZIE / REVIEWS

Maroš SMOLEC - Karol JANAS
MATEJ MINDÁR: CESTA K DEMOKRATICKEJ SLOVENSKEJ
ŠTÁTNOŠTI 69

Studies

VOLBY DO EVROPSKÉHO PARLAMENTU V ČR JAKO VOLBY DRUHÉHO ŘÁDU?¹

ELECTIONS TO THE EUROPEAN PARLIAMENT IN THE CZECH REPUBLIC AS THE SECOND ORDER ELECTIONS?

Jan HÁJEK²

Abstract

The main aim of this study is to obtain a comprehensive overview of the development trends in the European elections in the Czech Republic and their relationship to first-order elections, i.e. those at the parliamentary level. To achieve the aim, the research is based on the concept of second-order elections in theoretical and analytical terms. This includes an empirical investigation of the electoral results and data of all European elections held in the Czech Republic between 2004 and 2024 with a focus on the critical aspects (voter turnout, the proportion of wasted and invalid votes, the position of selected subjects, etc.) of the concept itself. The investigation is based on a single-case comparative study using quantitative methods that combine a diachronic and synchronic approach. The diachronic approach enables the examination of the change of individual parameters over time (alternation of electoral cycles) within one political system (the Czech Republic). The synchronic approach enables the examination of specific phenomena across a spatial dimension (represented by the whole Czech Republic and its individual regions) at one point in time. The research results confirmed that in the case of the Czech Republic, based on the established measurement methods, all previous European elections can be labelled as second-order.³ At the same time, it can be stated that the restructuring of the Czech party system, which affected the Chamber of Deputies starting with the 2010 elections, also affected the outcome of European elections. Its most visible manifestation is the gradual weakening of 'traditional' political parties in favour

---

¹ Tato studie byla zpracována jako dílčí výstup v rámci vědecko-výzkumného záměru č. E95-109 financovaného z prostředků IGS MUP.

² Mgr. Jan Hájek působí jako interní doktorand na Katedře politologie a anglofonních studií, Metropolitní univerzita Praha, Dubečská 900/10, 100 31 Praha 10, Česká republika, e-mail: hajej2ax@student.mup.cz.

³ V mnoha ohledech naplňují volby českých europoslanců předpoklady druhořadých voleb pregnančněji, než je tomu u jiných typů volebních klání, které bychom do této skupiny mohli zařadit.

of new political players, precisely in the spirit of the development of the lower house of parliament, which is evidence of the interconnectedness of both electoral arenas. The questions for the future are whether the lack of interest in these traditional parties has hit its lowest point in the last European elections and whether the preference for them will stabilise or even increase, or on the contrary, that this weakening will continue and be reflected in the European Parliament.

Keywords: *european election, second-order election, traditional parties, electoral analysis, Czech Republic*

ÚVOD

Volby do Evropského parlamentu (dále pouze volby do EP) přitahují dlouhodobě nejnižší pozornost ze strany českých voličů, a to nejen ve srovnání s ostatními volbami konanými v ČR, ale také při porovnání volebních účastí s ostatními členskými zeměmi EU.⁴ Vedle této nejtypičtější charakteristiky vykazují evropské volby v českém prostředí další neklamné znaky volebních klání řazených mezi volby druhého řádu (second-order election, dále pouze SOE). Ambicí tohoto projektu není pouze poskytnout důkazy o tom, zda jsou volby českých europoslanců skutečně zařaditelné mezi SOE, ale především předložit relevantní analýzu potenciální korelace mezi dvěma volebními dimenzemi: evropskou a parlamentní.⁵

Podobně jako jiné SOE jsou i ty evropské často přehlíženy – nejen ze strany zmíněných voličů, ale také ostatními aktéry včetně politických stran, médií a v neposlední řadě badatelské obce. V českém akademickém prostředí vzniklo jen velmi málo prací, které by na evropské volby nahlížely čistě z pohledu volební analýzy. Výjimku v tomto směru představují studie doktora Charváta, který se v nich zaměřuje na problematiku proporcionality a rovného zastoupení členských zemí v Evropském parlamentu (Charvát 2020), případně nabízí nevšední pohled na vývoj evropských volebních institucí skrze koncept volebních reforem (Charvát 2018). Velmi aktuálním tématem je brexit, který podnítil vznik relativně velkého množství soudobých politologických studií k evropské tématice (např. Bellová 2017). Současně sílí význam postmateriální štěpné linie europozitivismus-euroskepticismus se všemi jejími konotacemi, otevírajícími prostor pro nové badatelské výstupy (např. Just 2015). Někteří autoři se zaměřují na úzce vymezené otázky, ať už se jedná o příčinu nízké volební účasti v evropských volbách (např. Nový 2014), nebo o chování českých zástupců v europarlamentu (např. Mocek 2016), či o stále aktuální téma europeizace českých politických aktérů (např. Kovář 2015, Pejša 2009, Baun, Dürr, Marek, Šaradín 2006). Na základě výše

---

⁴ Nižší souhrnnou volební účast vykazuje např. Slovensko.

⁵ Text na několika místech obsahuje dvojici zkratk odkazujících na parlamentní volby (PV) a evropské volby (EV).

popsaného je patrné, že evropské volby jsou zkoumané z různých úhlů pohledu, ovšem relevantní analýza dlouhodobého vývoje stranických aktérů a specifických volebních trendů, která by zahrnovala všechny proběhnuvší volby do Evropského parlamentu, dosud chybí. Předkládaný projekt má za úkol vyrovnat tento deficit.

1 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A HYPOTÉZY

Hlavním cílem projektu je snaha definovat dlouhodobé vývojové trendy evropské volební dimenze v ČR, spolu s jejím přesahem do stranického systému, respektive do postavení a významu českých politických stran. Jádrem výzkumu je determinováno dvojicí výzkumných otázek (VO1 a VO2), viz níže.

VO1: *Naplňují volby českých europoslanců znaky SOE, tedy voleb druhého řádu?* Otázka je doplněna o tři upřesňující hypotézy (VO1H1, VO1H2 a VO1H3), které specifikují výzkumný záměr při současné reflexi východisek konceptu Karlheinz Reifa a Hermanna Schmitta. (1980, 1984, 1997)

V1H1: SOE jsou doprovázeny relativně nižší volební účastí ve srovnání s volbami prvního řádu (first-order election, dále pouze FOE).

Tato úvaha předpokládá výrazný projev dimenze významu ústí ve všeobecně nižší zájem o krajské volby ze strany všech relevantních aktérů (politické strany, voliči, média) v porovnání s volbami do Poslanecké sněmovny parlamentu ČR (dále pouze PSPČR).

V1H2: SOE generují více neplatných⁶ a propadnutých hlasů⁷ než FOE.

Druhá hypotéza odkazuje na proměnu voličské strategie při hlasování o složení krajských zastupitelstev. Rozdílné volební chování elektorátu má potenciál generovat větší množství specifických hlasů v evropských volbách (dále pouze EV).

V1H3: Volební podpora vládních stran v SOE je determinována souběhem střídajících se volebních cyklů ohraničených konáním jednotlivých druhořadých a prvořadých voleb.

Souslednost jednotlivých volebních období v návaznosti na počínání vládních stran v exekutivních pozicích a naplňování volebního programu má

---

⁶ Voličský hlas se považuje za neplatný, pokud nesplní zákonem předepsané požadavky a musí být volební komisí vyřazen ze sčítání. Na takovýto hlas se pohlíží jako na neodevzdaný a kromě jeho evidence nehraje žádnou další úlohu ve volebních statistikách. Nejčastější příčinou zneplatnění hlasovacího lístku je jeho poškození, nečitelnost volby, vložení do nepředepsané obálky, případně špatné odvolení vedoucí k nejednoznačnosti volby apod.

⁷ Za propadnutý hlas se považuje každý platný hlas odevzdaný ve prospěch subjektu, který z důvodu nízké volební podpory nedosáhl na zákonem stanovenou hodnotu uzavírací klauzule. Hlasy těchto subjektů nejsou transferovány do skrutinií, v důsledku čehož nemají žádný vliv na alokaci zastupitelských mandátů a složení volených institucí. Zásadní rozdíl mezi neplatným a propadnutým hlasem je ten, že propadnuté hlasy jsou stále platné hlasy a politické strany si jejich prostřednictvím mohou nárokovat finanční podporu od státu.

přímý dopad na voličské mínění potenciálně ovlivňující výběr politického subjektu na hlasovacím lístku v EV.

VO2: *Jak se proměňuje postavení českých politických aktérů, reprezentovaných tzv. „tradičními“⁸ stranami a neparlamentními subjekty, v evropských volbách?*

VO2H1: V důsledku úrovně propojenosti mezi FOE a SOE se transformační vlna postihující český stranický systém přelévá do evropské dimenze a způsobuje sekundární oslabování „tradičních“ podle vzorce pozorovatelného na parlamentní úrovni v ČR.

2 TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické rovině se výzkum opírá o politickými vědami prověřený koncept voleb druhého řádu. Ten analyticky vzájemně poměřuje méně důležité sekundární volby (volby druhého řádu – „Second Order Elections“) a volby primární (volby prvního řádu – „First Order Elections“), respektive zkoumá účinky specifických dimenzí, jež definují jejich odlišnosti, na chování klíčových aktérů volební soutěže reprezentovaných politickými stranami, voliči a masmédií. Pro potřeby této studie je klasická teorie voleb druhého řádu transformována do redukovanější podoby, opomíjející ty aspekty, jež jsou z pohledu zacílení výzkumu považovány za méně relevantní a soustředí se na problematiku volební účasti či hodnoty propadnutých nebo neplatných hlasů aj.

2.1 Geneze konceptu voleb druhého řádu

Jedním ze stěžejních pilířů moderních demokratických systémů je konání souboru víceúrovňových volebních klání, vztahujících se k příslušnému stupni vertikální dimenze vládnutí (národní/regionální/obecní). Politologové již v minulosti vyzorovali jisté rozdíly mezi jednotlivými volbami, ať už co se týče jejich významu, či odlišného přístupu politických aktérů k nim. Tyto poznatky však byly po určitý čas opomíjeny a nevedly k vytvoření zevrubné analýzy, která by detailně pojednávala o problematice členění jednotlivých typů voleb. Předěl vedoucí k postupnému obratu badatelského zájmu a ke snaze o ucelenou typologizaci voleb představuje akt zavedení přímých voleb do Evropského parlamentu v roce 1979.

---

⁸ Pojem tradiční strany zahrnuje kvarteto politických subjektů (ČSSD, KDU-ČSL, KSČM, ODS) odlišujících se od ostatních aktérů politické soutěže ve dvou základních aspektech. Za prvé se jedná o kontinuitu politické angažovanosti ve smyslu nepřerušené kandidatury ve všech konaných volebních kláních na národní i regionální úrovni, a to od okamžiku ustavení samostatné ČR až do současnosti. Za druhé je zde podstatný atribut významnosti, implikující (relativně) vysokou míru úspěšnosti zmíněných politických stran v získávání voličské podpory a od ní odvozené síly v zastupitelských tělesech (Poslanecká sněmovna, Evropský parlament, aj.).

První volby do Evropského parlamentu se pro většinu politologů přirozeně staly středem zájmu. Představovaly reformní proces, který měl určující vliv na další formování politického schématu Evropského parlamentu. Skutečnost, že se jedná o specifický typ volebního klání, zároveň naznačovaly již první volební výsledky a z nich vzešlé politologické analýzy. Právě v reakci na neočekávané výsledky voleb do Evropského parlamentu došlo ke zformování uceleného konceptu, komplexně pojednávajícího o problematice typologie voleb druhého řádu. Autory zmíněné práce jsou Karlheinz Reif a Hermann Schmitt, kteří své závěry představili ve studii (Reif, Schmitt 1980) stojící na počátku diskurzu o nové typologizaci voleb.

Hlavním dělicím měřítkem pro nové členění je princip významu (důležitosti) jednotlivých voleb, který lze definovat heslem „méně je v sázce“ (*less at stake*), a to jak pro kandidující politické subjekty, tak pro voliče. Prostřednictvím SOE jsou přerozdělovány mandáty do institucí s méně významnými kompetencemi. Navíc se v těchto volbách nerozhoduje o složení exekutivy ani o důležitých celostátních tématech (Cabada, Charvát, Stulík 2015, s. 212). FOE naopak produkují držitele vrcholné politické moci a voliči je chápou jako jisté maximum své politické participace.

2.2 Model voleb druhého řádu

K. Reif s H. Schmittem ve své práci nastínili několik základních předpokladů a hypotéz, odlišujících volby do Evropského parlamentu (a ostatní SOE) od voleb prvního řádu.⁹ Jednou ze základních myšlenek studie je pojmání EV za celoevropské volby. Podle zmíněných autorů vykazují volby do Evropského parlamentu výrazné znaky SOE, odehrávající se v navzájem oddělených národních arénách uvnitř každého z členských států Evropského společenství.

Kromě stanovení hlavních charakteristik SOE se dvojice badatelů a posléze i jejich následovníci zaměřovali i na vzájemná propojení a interakce mezi volbami prvního a druhého řádu. Pro koncipování teorie voleb druhého řádu je zásadní existence víceúrovňového volebního prostoru uvnitř států, který nám umožňuje třídit jednotlivé volby do skupin podle důležitosti.

Praktické dopady aspektu menšího významu SOE oproti FOE definuje L. Cabada následovně: „Nižší volební účast než v národních volbách / volbách prvního řádu, více prostoru a nadějí pro malé a nové politické strany, vyšší procento neplatných hlasů než při národních volbách / volbách prvního řádu, vládní strany ztrácejí podporu, voliči hlasují méně stranicky, více podporují osobnosti, volby překračují státní hranice, čím odlišnější jsou pravidla volby do EP od pravidel užívaných pro volbu národního parlamentu, tím nižší je volební účast, volební kampaň je významnější, volby do EP soutěží s dalšími (domácími) politickými tématy.“ (Cabada 2010).

---

⁹ Reifova a Schmittova typologizace vychází primárně z rozboru voleb do Evropského parlamentu, ale její základní kontury jsou běžně aplikovány i na další volby vykazující znaky SOE.

Přes výše vyřčené Reif a Schmitt nepopírají důležitost voleb druhého řádu. Nikdy však podle nich nedosáhnou významu FOE, což berou v potaz voliči i politické strany a tomuto vědomí podřizují svoje jednání. Další analýzy zároveň naznačují existenci určité reflexivity vnímání ze strany voličů a ostatních politických aktérů, podněcující následné reakce pojmající FOE a SOE jako jeden volební systém, jenž se vzájemně ovlivňuje a podmiňuje (Šaradín 2008). Jinak řečeno, i méně významná volební klání mají dopad na jiné úrovně vládnutí vycházející z „prvořadých“ voleb (a naopak); tím spíše by neměla být opomíjena ze strany odborníků, politických stran ani voličů.

V rámci České republiky jsou mezi SOE (vedle výběru české reprezentace EP) řazeny senátní volby, volby členů krajských a obecních zastupitelstev a prezidentské volby.¹⁰

2.3 Dimenze voleb druhého řádu

Již bylo řečeno, že základní stavební kámen pro studium voleb druhého řádu a jejich dimenzí představuje práce K. Reifa a H. Schmitta, ve které analyzovali a následně komparovali volební výsledky historicky prvních voleb do EP z roku 1979 s výsledky národních voleb v jednotlivých členských státech. Podle názoru autorů jsou volby druhého řádu prostupovány specifickými dimenzemi, které definují rozdíly mezi SOE a FOE (Reif, Schmitt 1980).

Jednou z klíčových dimenzí je dimenze významu (*the-less-at-stake dimension*). Autoři poukazují na menší význam SOE oproti FOE, kdy skrze SOE nejsou obsazovány nejdůležitější exekutivní a legislativní posty (mezi které patří křesla premiérů v parlamentních systémech, respektive prezidentů v prezidentských a poloprezidentských systémech a jednotliví zákonodárci v národních parlamentech) ani nemají přímý vliv na schvalování nejdůležitějších zákonů. Pro jednotlivé aktéry (voliči, politické strany, média) platí zásada, že se v SOE ve srovnání s FOE „hraje o méně“ nebo „méně je v sázce“. Nejviditelnějším přímým důsledkem menšího významu SOE je nižší volební účast v porovnání FOE, kdy voliči postrádají motivaci se volebního aktu aktivně účastnit. Nejedná se pouze o proměnu voličského chování s ryze kvantitativním dopadem na SOE v podobě menšího počtu voličů u volebních urn, ale také o změnu rázu kvalitativního u těch skupin obyvatelstva, které se voleb účastnily, viz následující podkapitola.

Druhou dimenzí je dimenze specifického prostoru (*the specific-arena dimension*). Klíčová je především role a chování politických aktérů v odlišných podmínkách sekundárního volebního kolbiště. Pohybujeme se v prostoru

---

¹⁰ Přímá volba prezidenta České republiky by mohla na první pohled jevit známky FOE, ale vzhledem k institucionálnímu nastavení politického systému v České republice a roli prezidentského úřadu v něm jsou prezidentské volby řazeny mezi SOE. Citelná kolize mezi teoretickými předpoklady a reálným fungováním prezidentského úřadu, obzvláště po zavedení přímé volby hlavy státu, samozřejmě otevírá celou řadu otázek o systémové pozici hlavy státu, viz Kdo vládne Česku? (Brunclík, Kubát 2017).

víceúrovňového vládnutí tvořeného celostátní primární arénou a posléze institucemi obsazovanými pomocí voleb druhého řádu. Dopady této dimenze jsou poměrně variabilní v závislosti na nastavení konkrétního politického systému, v jehož rámci mohou být jednotlivé úrovně navzájem velmi propustné, nebo naopak do značné míry izolované (Šaradín 2008).

Dimenze institucionální a procedurální (*the institutional-procedural dimension*) zahrnuje problematiku volebních systémů, volebních zákonů a z nich vyplývajících specifik, jež ovlivňují volební účast („přitažlivost“ voleb druhého řádu): například uzavírací klauzule, struktura hlasovacích lístků, charakter kandidátských listin, jednomandátové/vícemandátové obvody, legislativní úprava pasivního volebního práva apod.

V případě dimenze volební kampaně (*the campaign dimension*) upozorňují Reif se Schmittem na odlišnou roli volebních kampaní v rámci SOE. Pro politické strany není tento typ voleb prioritní, což se odráží i na propracovanosti volebních kampaní, které se v mnoha případech velmi intenzivně zabývají celonárodními tématy, nereflektujícími v dostatečné míře lokální (omezený) dopad jednotlivých SOE (Šaradín 2008). Za zmínku stojí názor, že celkově chladný přístup politických aktérů, ale i médií k „druhořadým“ volbám může v konečném důsledku napomáhat menším a novým politickým uskupením a stranám s disciplinovaným elektorátem (Reif, Schmitt 1980).

V dimenzi politické změny (*the main-arena political change dimension*) je opět připomínána úzká závislost a vzájemné ovlivňování mezi FOE a SOE. Pozornost je věnována především dynamice změn volebních preferencí konkrétních politických stran (viz podkapitoly 2.3.2 a 2.3.3). Je nutné upozornit i na změny sociální a kulturní povahy, které mají celospolečenský dopad a působí ať už negativně, či pozitivně na vývoj voličského hlasování.¹¹

2.4 Základní charakteristiky voleb druhého řádu

2.4.1 Nižší volební účast

Nižší zájem voličů o SOE ve srovnání s FOE patří mezi nejviditelnější a nejcharakterističtější ze znaků voleb druhého řádu. Jedná se o dlouhotrvající trend, jehož platnost potvrzují statistické údaje. Reif se Schmittem identifikovali několik příčin, které zásadním způsobem ovlivňují výši volební účasti.

Jednou z těchto příčin je výše probíraná dimenze významu. V rámci všech SOE se politické zápolení odehrává na úrovni, které je voliči a politickými stranami přisuzována druhořadá, někdy až mizivá důležitost. To potvrzuje i P. Šaradín: „Rozhodujícím kritériem pro odlišení voleb prvního řádu (first order elections) od voleb druhého řádu je především daleko větší důležitost FOE. Je možné konstatovat, že voliči skutečně posuzují význam voleb podle toho, co v nich mohou ovlivnit.“ (Šaradín 2007, s. 11) Pro většinu voličů nepředstavují volby v rámci SOE nijak zásadní a bezprostřední událost; běžní občané kvůli svému nezájmu o SOE naopak často ztrácí schopnost

---

¹¹ Někdy se hovoří také o dimenzi sociální a kulturní proměny (Reif, Schmitt 1980).

lépe se orientovat v dané problematice. Volič nedokáže plně identifikovat význam těchto voleb a postrádá dostatečný důvod k tomu, aby se o ně zajímal nebo se jich účastnil.

Motivace voličů k aktivnímu přístupu je podryvána jak jimi samými, tak i působením dalších subjektů.¹² Zde je primárně nutné zmínit působení politických stran, které ve srovnání s FOE věnují EV mnohem méně pozornosti. To se poté odráží jak na finančních investicích vložených do volební kampaně, s čímž je spojená nízká míra mobilizace a informovanosti voličské základny, tak i na důkladnosti přípravy a propracovanosti programových dokumentů, které mnohdy nezohledňují specifickou tematiku konkrétních SOE a přisuzují jim zjednodušený celonárodní charakter. „Voliči zpravidla vybírají ze stejné nebo velmi podobné sestavy politických stran v rámci domácího stranického systému a také ve vztahu k programatice jim politickými stranami, respektive aktéry, není nabízeno nic v podstatě odlišného od národních parlamentních voleb.“ (Cabada 2010, s. 12)

2.4.2 Více nadějí na úspěch pro malé a nové politické subjekty

Reif a Schmitt poukazují na specifičnost evropské volební arény a rozdílné chování voličů oproti volbám do národních parlamentů, jež mají důležitý dopad na konečné umístění politických stran. Při analýze volebních výsledků je totiž nutné brát na zřetel jak velikost politických stran, tak jejich případnou ne/účast ve vládě (Cabada 2010).

Problematiku vlivu velikosti politických stran na jejich konečné umístění ve volbách do EP důkladněji rozpracovali další autoři, navazující na výše zmíněné průkopníky v oboru SOE. Michel Marsh tvrdí, že „politické strany, které v posledních národních volbách získaly mezi 4 % a přibližně 30 % hlasů, by měly v evropských volbách ztrácet malé procento voličů, ale hlasy pro tuto skupinu stran se rozdělí mírně odlišně. Větší politické strany, tedy strany s výsledkem nad 30 %, však ztrácejí daleko více voličů.“ (Marsh 1998, s. 602)

Vzhledem k povaze voleb druhého řádu jsou jejich prostřednictvím voliči ochotni více riskovat (*volba srdcem – voting with the heart*) a chovat se méně pragmaticky (*volba hlavou – voting with the head*). Svému hlasu nepřikládají takovou váhu (ve srovnání s FOE) a jeho případné propadnutí není v dostatečné míře akcentováno, aby vedlo k automatické podpoře silných stran a jistotě promítnutí volebního hlasu do konečného zformování legislativního či exekutivního tělesa. Voliči ve svém rozhodování více zohledňují politický program a své sympatie vůči lídrům politických stran.

---

¹² V některých zemích (Belgie, Kypr, Lucembursko, Řecko) existují mechanismy uměle posilující volební účast v evropských volbách, jedná se především o její povinný charakter. Neodevzdání hlasu je sankcionováno různorodými prostředky, například v Belgii se jedná nejen o tresty ve finanční podobě, ale v případě pravidelné volební neúčasti může být přistoupeno k omezení volebního práva či zákazu zastávat veřejné funkce (Blížkovský, Němec 2013).

Menší a méně tradiční strany tedy mají větší šanci na případný úspěch v rámci SOE než ve FOE.

2.4.3 Vládní strany ztrácejí podporu – volební cykly

Hypotéza o dopadu volebních cyklů na výsledky SOE, zmíněná ve studii z roku 1980, byla podrobněji rozpracována K. Reifem až po druhých evropských volbách konaných v roce 1984. Reif byl přesvědčen, že „existuje systematický vztah mezi výsledkem všech SOE a výsledky FOE v politickém systému a tento systematický vztah je založen na postavení politických stran v prostoru voleb prvního řádu tohoto systému: zdali jsou součástí vlády, nebo zda jsou v opozici.“ (Reif 1984, s. 245) Příslušnost politických stran k jednotlivým táborům na bázi opozice vs. vláda v součinnosti s cyklickým střídáním a prolínáním SOE a FOE má dle K. Reifa nezanedbatelný dopad na volební zisky stran kandidujících v „druhořadých“ volbách. Charakteristika volebních cyklů je však u různých autorů pojímána odlišně, hojně citovanou alternativou je rozdělení volebních cyklů do tří period podle portugalského politologa André Freireho, a to následujícím způsobem:

Během „lábánek“ (honeymoon) probíhají SOE nejpozději během 12 měsíců po FOE. Strany úspěšné v parlamentních volbách následkem doznívající euforie zpravidla získávají stejné či větší procento hlasů i ve volbách druhého řádu.

Ve středním období (mid-term) se SOE konají mezi 13. a 36. měsícem po FOE. Pro vládní strany nastává kritické období potenciálně největšího odlivu voličů; povolební euforie vyprchává, strany jsou konfrontovány s vládní agendou a reálnou politikou. Dochází k posilování opozice, případně protestních stran.¹³

V pozdním období (later-term) jsou SOE organizovány souběžně s blížícím se koncem funkčního období vládních stran, lze předpokládat opětovný nárůst jejich preferencí. Je ale nutné počítat s dalšími ovlivňujícími faktory, z nichž nejdůležitější je reflexe úspěchu či neúspěchu vládní politiky ze strany voličů (Freire 2004).

2.5 Postupné ověřování a doplňování původních hypotéz

Stěžejní tematiku volebních cyklů K. Reif zevrubně analyzoval ve své další studii (Reif 1997), kterou publikoval až ve druhé polovině 90. let. Jeho poznatek je následující: „Strany, které formují vládu politické arény prvního řádu, mají tendenci k tomu, že ve volbách druhého řádu, které se konají krátce po FOE, získají více hlasů než v těch nedávno proběhlých FOE. Avšak pomine-li povolební euforie z FOE, vládní strany většinou v SOE ztrácejí podporu. Vezmeme-li v potaz výsledky z posledních SOE (volby do EP v roce 1994 – pozn. autora), pak ztráty vládních stran jsou výraznější směrem ke konci jejich volebního období.“ (Reif 1997, s. 117).

---

¹³ Právě do období „mid-term“ spadají skoro všechny analyzované evropské volby z období let 2004–2024. Jedinou výjimku představují EV 2014, které se odehrávají v období „honeymoon“.

V posledních dvou dekádách se diskuse o podstatě teorie voleb druhého řádu soustředí na čtyři základní dimenze viz Šaradín (2007):

1. Národní elektoráty používají volby do EP jako doplňovací volby, jedná se o výraz souhlasu či nesouhlasu se svými domácími vládami. Na rozdíl od FOE voličům v takové míře nezáleží na konečných výsledcích a úspěších oblíbené strany, naopak skrze SOE dávají najevo svou nespokojenost s počínáním politické reprezentace na vládní úrovni.

2. Voliči vyjadřují své skutečné (upřímné) preference (volba srdcem), nejedná se tedy o strategické hlasování typické pro FOE (volba hlavou). Hlasují-li voliči v SOE kupříkladu pro malou či novou stranu, nemají oproti FOE co ztratit. K tomu někteří autoři dodávají, že v SOE vládní strany jejich tradiční voliči odmítají volit, a to jako výraz nesouhlasu s výkonem jejich mandátu, aniž by toto varování ovlivnilo změnu vlády.

3. V důsledku působení těchto dvou výše uvedených dimenzí vystává třetí: Co vede voliče k odlišnému hlasování v různých druzích voleb? Podle autorů jde především o preferenci různých politik a sledování specifických zájmů v navzájem odlišných volbách. Voliči rozlišují mezi národní a evropskou (popřípadě regionální) dimenzí a vybírají rozdílné přístupy různých politických stran, což v konečném důsledku vede k podpoře dvou (či více) subjektů jedním voličem.

4. Poslední dimenzí je teorie vyvažování. Voliči mají tendenci upozadovat politické strany směřující k nabytí dominantního postavení (získání a propojení voličsko-stranických většin na různých volebních úrovních) a prosazováním jiných subjektů svými hlasy posilují rovnováhu politického systému. Cílem je, aby se politika stala spíše výsledkem kompromisu než prosazováním krajností (Šaradín 2007).

3 METODOLOGIE A KVANTITATIVNÍ NÁSTROJE VOLEBNÍ ANALÝZY

Vybrané metodologické postupy pro zpracování daného tématu, sběr a analýzu dat budou vycházet především z kvantitativních metod. Údaje získané skrze kvantitativní analýzy a komparace výsledků evropských a parlamentních voleb budou využity jako neocenitelný zdrojový materiál pro preciznější vyjádření vztahů mezi klíčovými proměnnými na kvantifikovatelné bázi, a to skrze stěžejní výstupy tohoto výzkumu v podobě přehledových tabulek a spojnicových grafů.¹⁴ Ty pomohou vytvořit celkový obraz o podobě evropské volební dimenze v ČR, jakož i hledat přesahy mezi SOE a FOE.

Práce bude dominantně postavena na principech diachronní komparativní analýzy zkoumající proměnu vybraných parametrů v čase (období evropských volebních cyklů 2004–2024) uvnitř jednoho politického subsystému, ale zároveň se částečně opře o přístupy synchronní komparativní analýzy porovnávající konkrétní fenomény v jednom časovém okamžiku napříč prostorovou dimenzí reprezentovanou Českou republikou

---

¹⁴ Všechny grafy této studie ke znázornění hodnot využívají bodového principu spolu s bodovými spojnicemi pro snadnější abstrakci a přehlednější interpretaci výsledků.

a jednotlivými kraji. Stěžejní volební data jsou převzata z oficiálního webového portálu Českého statistického úřadu.¹⁵

Kvantitativní část výzkumu na zkoumanou problematiku nahlíží optikou vybraných volebních ukazatelů (relativní i absolutní množství odevzdaných hlasů, počet získaných mandátů, relativní podíly propadnutých a neplatných hlasů aj.). Studie dále využívá interpretativní funkce dvojice indexů. Jedná se o index volební účasti (IVÚ) a index úspěšnosti (IÚ).

IÚ kvantifikuje úspěšnost konkrétního politického subjektu v oslovování voličů ve dvojici po sobě následujících voleb odehrávajících se na různých stupních politického systému, ale ve stejném volebním obvodu.¹⁶ Smyslem IÚ je analyzovat proměňující se volební podporu politických stran v odlišných typech voleb v ČR. V případě tohoto výzkumu jsou porovnávány zisky hlasů odevzdaných pro konkrétní kandidátní listinu ve dvojici voleb, jež jsou zastoupeny evropskými volbami a volbami do PSPČR. Matematicky IÚ představuje podíl absolutního počtu hlasů odevzdaného konkrétní politické straně (kandidátní listině), kdy hlasy odevzdané v evropských volbách představují děleňec a hlasy odevzdané pro stejnou politickou stranu ve volbách do PSPČR představují dělitele výpočtu.

Výsledné hodnoty IÚ jsou interpretovány následovně. Hodnota 1 = 100 %, hodnoty nižší než 1 implikují snížení volební podpory pro konkrétní kandidátní listinu v evropských volbách ve srovnání s předcházejícími volbami do PSPČR. *Vice versa* případy, ve kterých dojde k překročení hodnoty 1, je možno interpretovat jako navýšení volební podpory pro politický subjekt mezi sledovanými volbami. Pokud je výsledek roven 1, byla volební podpora v obou volebních kláních pro konkrétní subjekt shodná (Eibl et al. 2009).

Index volební účasti (IVÚ) je pomocný nástroj pro kvantifikaci změn ve volební účasti zaznamenaných mezi dvěma volebními kláními. IVÚ udává, o kolik více či méně voličů se zúčastnilo následujících voleb ve srovnání s předchozími volbami, přičemž vychází z počtu voličů, kteří se účastnili těchto předchozích voleb. Matematické operace jsou identické s postupem výpočtu IÚ. Jediný, avšak podstatný rozdíl spočívá v dosazení hodnot volební účasti v jejich nominální podobě (množství vydaných obálek v příslušných volbách) u porovnávání voleb na pozici dělitele a děleňce. Podobná je také interpretace výsledků. Hodnota 1 představuje stejnou volební účast, hodnoty menší než 1 signalizují nižší účast voličů, zatímco hodnoty vyšší než 1 ukazují na zvýšení volební účasti mezi porovnávanými volbami (Eibl et al. 2009, s. 121).

Na závěr této kapitoly je nutné zmínit některé problematické části výzkumu a jeho metodologické limity. Jeden z nejzávažnějších spočívá v nedostatečné kontinuitě samostatné kandidatury volebních stran. Problém

---

¹⁵ Odkaz na volební rozhraní ČSÚ zde: <https://www.volby.cz/>

¹⁶ Volební obvody ve volbách do PSPČR jsou geografickým určením shodné s vyššími územními samosprávnými kraji, které tvoří regionální soustavu ČR.

tkví v oblíbenosti volebních koalic a různých mezistranických aliancí, které činní smysluplnou komparativní analýzu v některých ohledech obtížnou.

Ze subjektů se statutem „tradiční strana“ je KDU-ČSL ve sledovaném období tím s nejvyšším zastoupením v koaličních projektech, naopak zanedbatelný je tento jev v případě KSČM, ale ani u ČSSD a ODS není koaliční angažmá příliš častou platformou pro předvolební spolupráci. Vedle samotného faktu být součástí konkrétního koaličního uskupení nelze opominout aspekt vnitřního koaličního uspořádání ve smyslu významu jednotlivých členů koalice. Je důležité uvědomit si zásadní rozdíl mezi situacemi, kdy je koaliční strana hlavním či jedním ze stěžejních prvků koalice, a naopak odlišit případy, ve kterých člen koalice zaujímá uvnitř aliance výrazně omezenější postavení.

Způsob, jak určit sílu/význam politické strany (ať už podle odevzdaných voličských hlasů nebo obdržených mandátů), jež kandiduje v rámci koaličního uskupení, je zosobněním jednoho z nejpalčivějších metodologických problémů této studie. Kvůli vyřešení nastíněného problému bylo přistoupeno ke speciálnímu vážení relativní síly jednotlivých koaličních stran, které může být provedeno několika odlišnými způsoby.

Pro výpočet podílů voličských preferencí koaličních subjektů se jeví jako smysluplné řešení identifikace navrhuje strany jednotlivých kandidátů. Takto získané stranické podíly navržených osob budou následně převedeny na proporční části hlasů odvozené z celkového objemu odevzdaných hlasovacích lístků pro společnou koaliční kandidátní listinu. Pro názornost si představme hypotetickou koaliční kandidátní listinu tvořenou čtveřicí stran, které shodně navrhuje 25 % kandidátů. Jinak řečeno, každá strana se na společné kandidátce podílí z jedné čtvrtiny a na stejné čtvrtinové podíly budou tedy převedeny i stranické preference pro každého koaličního partnera ze všech odevzdaných hlasů pro společnou kandidátní listinu. Pokud takováto koalice osloví například 200 voličů, podle vážení relativní síly disponuje každý člen 50 hlasy. Co se týká stanovení podílů mandátů přisouzených jednotlivým koaličním partnerům, i zde bude zohledněna relevance navrhuje strany, ovšem místo stranických kandidátů budou příslušné mandátové podíly vypočítány podle podílů zvolených zastupitelů.

Výše popsáný přístup má samozřejmě pouze přibližnou vypovídací hodnotu. Nereflektuje konkrétní pozici jednotlivých kandidátů na kandidátní listině, není schopný pregnantně kategorizovat obdržené hlasy podle „upřímné preference“ voličů rozlišením na hlasy skutečně odevzdané konkrétnímu kandidátovi, straně či koalici jako celku nebo určit množství hlasů, o které subjekt přišel zapojením se do koaličního projektu. Výpočet podílů hlasů voličů podle navrhuje strany může ve specifických případech způsobit badatelské obtíže, například absenci dat, podle kterých bychom zmíněné podíly stanovili. Taková situace může nastat, pokud ve volebním obvodu nenavrhl analyzovaná strana žádného kandidáta (nebyl zde generován žádný odevzdaný hlas), přesto v tom samém volebním obvodu získala ta samá strana zastupitelský mandát. Z důvodu zaplnění těchto datových mezer musí být přistoupeno k alternativní metodě a je třeba

příslušné voličské podíly vypočítat podle politické příslušnosti navržených kandidátů.¹⁷

Nabízí se otázka, zda by nebylo pro kvantifikaci stranických podílů vhodnější opřít se o politickou příslušnost navržených kandidátů, respektive zvolených zastupitelů. Proti této metodě se staví česká volební tradice a na ní navázaná volební psychologie umocňující partitokratický rys volebního systému před nominálním výběrem konkrétních osob. I přes nepopiratelný význam preferenčních hlasů, působí logika tohoto volebního mechanismu markantně ve prospěch kandidátních listin na úkor výběru konkrétních osob.

Jinak řečeno, také na evropské i národní úrovni je při výběru budoucích zastupitelů neodmyslitelný vliv „zastřešujících“ stran navrhujeících potenciální kandidáty. Navíc i v situaci, kdy se na kandidátní listině nachází kandidát bez politické příslušnosti¹⁸ nebo dokonce z odlišné politické strany (než je strana navrhujeící), se mezi členy společné kandidátní listiny automaticky předpokládá vysoká míra programové afinity a legislativní koordinace.

4 EMPIRICKO-ANALYTICKÁ ČÁST

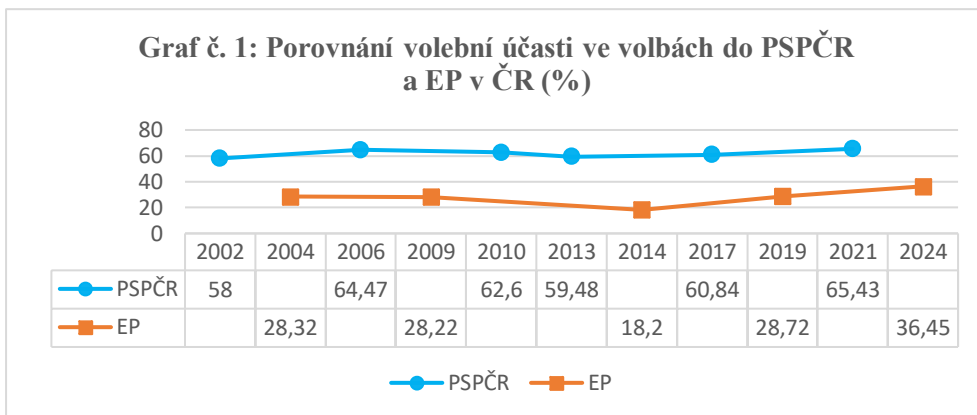
Obsahem této kapitoly je komparativní rozbor shromážděných volebních dat klíčových atributů definujících volby druhého řádu. Na prvním místě musí být zmíněna volební účast. Graf č. 1 dokládá, že byla relativní volební účast v evropských volbách po celé sledované období výrazně nižší ve srovnání s volbami do PSPČR. K volbám do EP v ČR docházelo dvakrát až třikrát více voličů než k volbám parlamentním. Jen jednou se stalo, že do EP odvolila alespoň jedna třetina zapsaných voličů (volby 2024); na druhé straně byl zaznamenán případ, kdy volební účast klesla pod jednu pětinu (volby 2014).

---

¹⁷ Mechanismus vážení je následující; navrhujeící stranou je buď konkrétní politický subjekt nebo navržený kandidát příp. zvolený zastupitel vystupuje jako nezávislý. Podobně v případě politické příslušnosti můžeme osobu přiřadit ke konkrétní straně/hnutí nebo ji označit za bezpartijní. Pokud je navrhujeící strana známa, bude to ona, které přiřadíme příslušné mandátové a voličské podíly bez ohledu na politickou příslušnost, ta je v tomto případě druhořadá. Ovšem v situaci, kdy neexistuje navrhujeící strana, ji pro přisouzení zmíněných podílů nahrazuje politická příslušnost kandidáta/zastupitele.

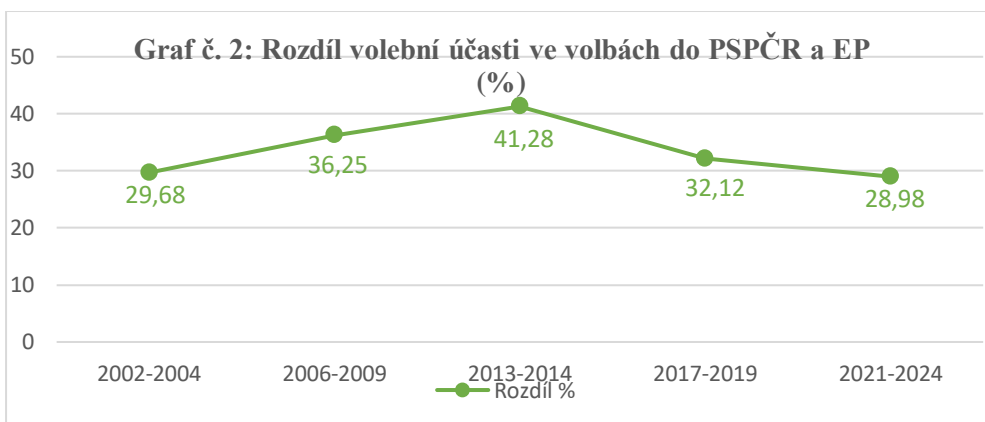
¹⁸ Samostatnou kategorií jsou kandidáti a zastupitelé bez politické příslušnosti, u nichž by bylo třeba pro každého zvlášť kvantifikovat míru politické „ne/angažovanosti“, abychom získali věrohodné a relevantní povědomí o jejich politickém významu uvnitř kandidujícího subjektu a vlivu na volební data.

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Relativní rozdíly ve volební účasti mezi porovnávanými dvojicemi voleb se v průběhu času měnily. Nejnižší hodnoty byly zaznamenány na začátku a na konci sledovaného období, kdy byla účast v EV v obou případech nižší o zhruba 30 %. Naopak nejvyšší hodnoty byly dosaženy uprostřed cyklu, kdy mezi volbami do PSPČR v roce 2013 a volbami do EP 2014 byl zaznamenán rozdíl přesahující čtyřicet procent voličů, viz graf č. 2.

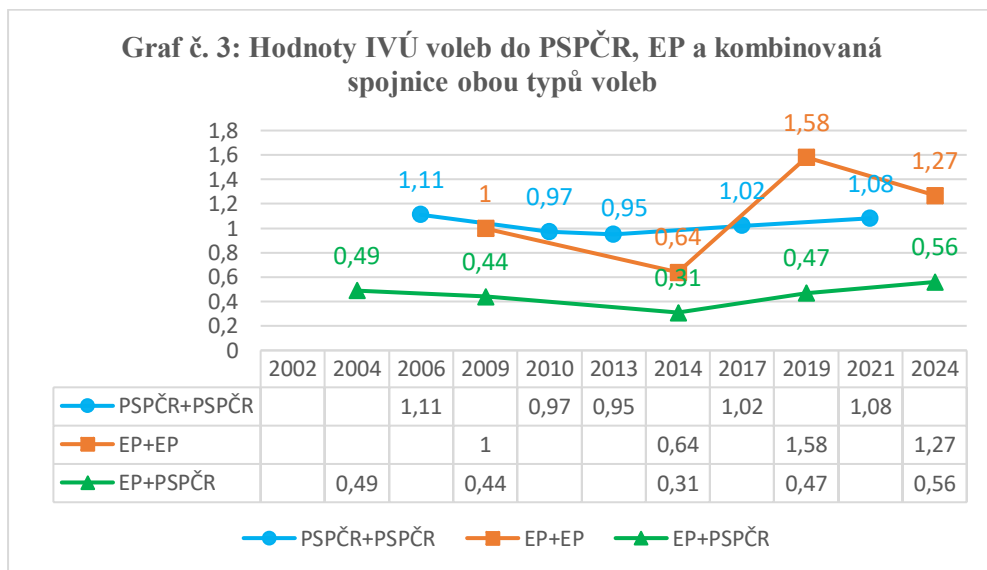
Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Graf č. 3 se zaměřuje na vývoj volební účasti z pohledu IVÚ, jež kvantifikuje relativní proměnu volební docházky mezi dvěma volebními kláněmi. Pozornost je soustředěna na tři spojnice, jež jsou sestaveny chronologickým seřazením výsledných hodnot dvojic porovnávaných sousledných voleb příslušné volební úrovně (evropská: oranžová, čtverec; parlamentní: modrá, kruh) a rovněž kombinací volebních hodnot z obou zmíněných volebních úrovní navzájem (zelená, trojúhelník).¹⁹ Jak již bylo

¹⁹ Graf č. 3 je potřeba číst následovně; Každá číselná hodnota je příslušná ke konkrétní dvojici voleb. Platí pravidlo, že hodnota přiřazena ke konkrétnímu datu konaných voleb na časové ose je vyjádřením vztahu mezi těmito volbami a těmi, které

popsáno ve třetí kapitole definující IVÚ, pokud se výsledná číselná hodnota rovná 1, znamená to, že k volbám dorazilo stejné množství voličů (1 = 100 %), hodnoty < 1 vyjadřují snížení volební účasti a naopak hodnoty > 1 její navýšení.

Podle predikcí teorie SOE by se zelená spojnice měla pohybovat výrazně pod hodnotou 1, a to kvůli odlišnosti významu volebních arén, která vede ke klesajícímu zájmu voličů o SOE (volby do EP) ve srovnání s FOE (volby do PSPČR). V případě zbývajících dvou spojnic se očekává oscilace hodnot kolem 1.

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Hodnoty zaznamenané v grafu naznačené predikce potvrzují. Zelená spojnice se nachází hluboko pod hodnotou 1 a její průběh je relativně stabilní po celé analyzované období. Výrazněji vyčnívají pouze volby do EP konané v roce 2014, k nimž dorazilo téměř o 70 % méně hlasujících v porovnání s počtem voličů, kteří hlasovali v předcházejících parlamentních volbách v roce 2013. V ostatních případech se k jednotlivým evropským volbám dostavila ve srovnání s předcházejícími primárními volbami vždy zhruba

jsou nejbližšími předcházejícími podle příslušné volební kombinace. Např. první údaj o hodnotě 0,49, ve sloupci 2004, v řádku (kombinaci) EP + PSPČR říká, že k evropským volbám v roce 2004 dorazilo 49 % zapsaných voličů z celkového množství, které se dostavilo k volebním urnám ve volbách parlamentních v roce 2002. Podobně interpretujeme např. další údaj na modrém řádku (PSPČR+PSPČR) přiřazený ke sloupci 2006. Ve volbách do PSPČR dorazilo v roce 2006 111 % voličů z celkového počtu hlasujících, který byl zaznamenán v nejbližších předcházejících parlamentních volbách 2002 atd. (jinak řečeno jich v roce 2006 odhlasovalo o 11 % více ve srovnání s volbami 2002).

polovina zapsaných voličů. Volby do EP v roce 2024 jsou jediné, ke kterým si našlo cestu přes 50 % hlasujících z celkového množství voličů odvozeného od předešlých parlamentních voleb z roku 2021.

Co se týče zbývajících volebních klání, vidíme, že volební účast ve volbách do PSPČR vykazuje vysokou míru stability, kdy modrá spojnice výrazně neklesá pod hodnotu 1, ale ani nad ni dramaticky nestoupá. Rozdíly v relativní volební účasti mezi souslednými parlamentními volbami byly poměrně malé, což je potvrzením předpokladu, že k těmto volbám ve sledovaném období přicházelo relativně podobné množství hlasujících. Diametrálně odlišným případem je značná proměnlivost volební účasti v evropských volbách. Oranžová křivka výrazně osciluje oběma směry a naznačuje nízkou míru disciplinovanosti českého voliče vůči volbám do EP.

Následující tabulka č. 4 obsahuje hodnoty volební účasti ve třech rozdílných typech voleb (parlamentní, krajské, evropské) rozepsané do jednotlivých volebních roků v relativní i absolutní podobě. Údaje dokládají, že k volbám do EP dlouhodobě dochází výrazně méně voličů, než k volbám do PSPČR nebo i do krajských zastupitelstev – v případě KV jsou rozdíly sice menší, ale ne zanedbatelné. Všechny tři typy volebních klání mají společné, že v jejich posledních volbách došlo k nárůstu volební účasti. U evropských voleb v roce 2024 jsme byli svědky dosud nejvyšší volební účasti v historii ČR. Zatímco v předcházejících volbách do EP 2019 nepřekročila volební účast hodnotu 30 % a u voleb 2014 ani 20 %, v tomto roce došlo k výraznému nárůstu voličů, a to na hodnotu 36,45 %. Absolutně se jedná o více než půl milionu hlasujících navíc oproti předcházejícím evropským volbám.

Tabulka č. 4: Přehled souhrnných průměrných hodnot volební účasti v jednotlivých letech ve volbách do krajských zastupitelstev, PSPČR a Evropského parlamentu

Rok	2000	2004	2008	2012	2016	2020
Kraje	33,64 %	29,62 %	40,30 %	36,89 %	34,57 %	37,95 %
	2 416 385	2 164 456	2 988 487	2 763 464	2 579 668	2 807 967
Rok	2002	2006	2010	2013	2017	2021
PSPČR	58,00 %	64,47 %	61,60 %	59,48 %	60,84 %	65,43
	4 793 706	5 372 449	5 268 098	5 010 944	5 094 633	5 414 637
Rok	X	2004	2009	2014	2019	2024
EP	X	28,32 %	28,22 %	18,20 %	28,72 %	36,45
	X	2 346 010	2 371 009	1 528 250	2 388 304	2 993 252

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Poslední tabulka vztahující se k volební účasti obsahuje souhrnné hodnoty ze třech různých voleb v jednotlivých krajích ČR. Z dat jednoznačně vyplývá, že v severozápadních Čechách, tedy v Ústeckém a Karlovarském kraji, je dlouhodobě nejnižší volební účast ve všech typech voleb. Konkrétně v EV, které jsou pro tento výzkum stěžejní, se ve zmíněných krajích voleb účastnilo něco málo přes jednu pětinu voličů. Pokud bychom se zaměřili na jednotlivé volební roky, zjistili bychom, že nízké hodnoty volební účasti v této

oblasti mají strukturální charakter a nabízí se otázka, zda se neodvíjí od problematické socio-ekonomické situace celého regionu.

Tabulka č. 5: Přehled průměrných hodnot volební účasti v krajích během všech proběhnuvších parlamentních (PV), krajských (KV) a evropských voleb (EV)

Obvody/kraje	PV		KV		EV	
Praha ²⁰	66,32 %	621 832	41,66 %	392 162	35,41 %	329 489
Středočeský	63,64 %	634 198	36,25 %	355 609	29,22 %	293 249
Jihočeský	62,61 %	322 601	36,63 %	186 375	27,70 %	141 201
Plzeňský	61,03 %	277 325	36,65 %	165 908	27,83 %	125 867
Karlovarský	53,58 %	128 319	30,86 %	73 619	22,48 %	53 101
Ústecký	54,21 %	357 503	31,11 %	204 114	22,44 %	146 126
Liberecký	60,36 %	210 022	36,14 %	125 195	27,11 %	93 860
Královéhradecký	64,05 %	285 103	37,63 %	166 655	29,34 %	129 554
Pardubický	64,63 %	264 406	38,14 %	156 345	28,48 %	116 431
Vysočina	65,35 %	268 787	38,43 %	157 748	28,84 %	118 125
Jihomoravský	62,88 %	593 354	36,52 %	343 232	28,77 %	270 971
Olomoucký	61,48 %	317 030	34,55 %	178 449	26,48 %	135 850
Zlínský	63,71 %	304 369	37,98 %	181 800	27,81 %	132 196
Moravskoslezský	57,72 %	574 221	32,48 %	325 023	24,19 %	239 341

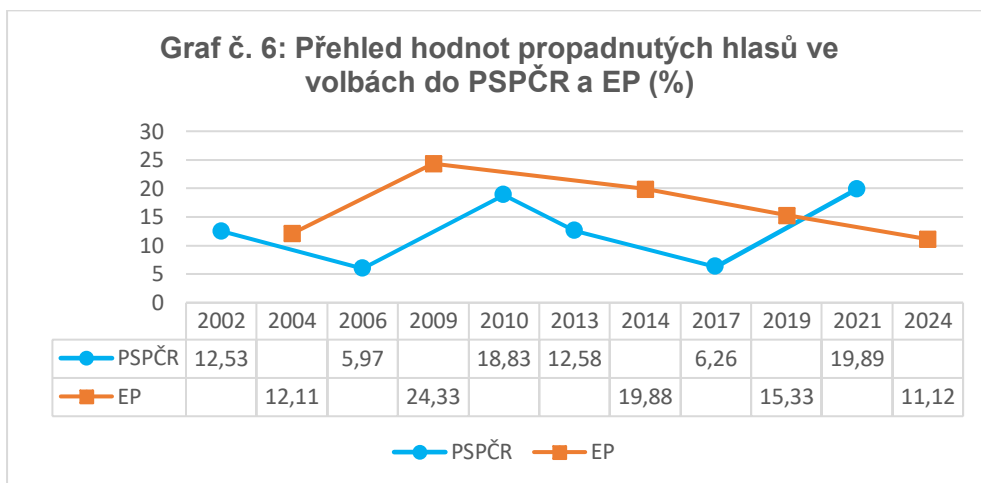
Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Od volební účasti se přesouváme k propadnutým hlasům, které jsou dalším z analyzovaných parametrů voleb druhého řádu. Teorie předpokládá vyšší výskyt takovýchto hlasů v SOE oproti FOE, a to z důvodu odvážnějšího hlasování voličů vycházejícího z posílení významu „*voting with the heart*“ (volba srdcem) vůči „*voting with the head*“ (volba hlavou) upozadujícího voličský pragmatismus a odevzdání hlasu subjektům, které mají problém překročit zákonnou 5% uzavírací klauzuli, viz podkapitola 2.4.2.

Graf č. 6 zachycuje vývoj množství propadnutých hlasů v evropských a parlamentních volbách v ČR v jednotlivých letech. Údaje potvrdily výše uvedenou predikci, kdy v EV za celé sledované období zaznamenáváme průměrně 16,55 % propadnutých hlasů, zatímco v PV činí podíl hlasů odevzdaných politickým subjektům, které neprošly do skrutinia, 12,68 %. Při bližším pohledu na vývoj obou spojnic grafu je patrný jejich rozdílný vývoj. V případě EV jsme svědky skokového zvýšení podílu propadnutých hlasů mezi volbami 2004 a 2009 na cca. jednu čtvrtinu ze všech odevzdaných platných hlasů. Poté dochází k postupnému, ale trvalému poklesu propadnutých hlasů ve všech následujících EV až na hodnotu 11,12 % v prozatím posledních volbách do EP. Z pohledu podílu propadnutých hlasů je současné české zastoupení v EP nejreprezentativnější od vstupu ČR do EU. Křivka sledující vývoj propadnutých hlasů ve volbách do PSPČR je

²⁰ HI. město zaujímá v českém politickém systému specifickou pozici vyznačující se jeho rozkročením mezi krajskou a obecní volební úrovní. Zákon Praze přisuzuje postavení kraje, ale zastupitelé pražského magistrátu jsou voleni prostřednictvím obecních voleb, a nikoliv skrze krajské volby; proto i hodnoty vztahující se k Praze ve sloupci KV vycházejí z dat extrahovaných z výsledků obecních voleb.

výrazně proměnlivější. Ve dvou případech (2006, 2017) se spojnice pohybovala jen lehce nad uzavírací klauzulí, stejně tak byly zaznamenány podíly propadnutých hlasů atakující jednu pětinu všech odevzdaných platných hlasů (volby 2010 a 2021). V posledních parlamentních volbách bylo relativní množství propadnutých hlasů vůbec nejvyšší a výrazně překročilo trend nastavený poslední dvojicí EV.

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

V tabulce č. 7 jsou zaznamenány hodnoty propadnutých hlasů v jednotlivých krajích v ČR. Každý z krajů splnil predikci konceptu SOE: v žádném z nich souhrnný průměrný relativní podíl propadnutých hlasů z parlamentních voleb nepřesáhl ten zaznamenaný v EV. Pokud jde o výsledky jednotlivých krajů, nejvyšší výskyt platných hlasů, které nemohou být reflektovány během přerozdělování zastupitelských mandátů, je v Karlovarském kraji. Zmíněný region je spolu s Ústeckým krajem jediným, ve kterém podíl propadnutých hlasů v EV překročil hranici 20 %.

Tabulka č. 7: Přehled propadnutých hlasů na úrovni jednotlivých krajů v evropských volbách (EV) 2004–2024 a parlamentních volbách (PV) 2002–2021 (%)

Kraj/rok	EV	2004	2009	2014	2019	2024	X	Průměr
	PV	2002	2006	2010	2013	2017	2021	
Praha	EV	18,01	28,78	8,03	22,11	16,04	X	18,60
	PV	10,73	11,27	15,91	13,96	16,74	19,86	14,75
Středočeský	EV	16,99	29,49	15,30	19,35	10,93	X	18,41
	PV	11,05	11,17	16,27	17,22	9,05	19,08	13,99
Jihočeský	EV	11,94	22,98	19,79	15,24	11,45	X	16,28
	PV	13,17	5,36	17,79	11,23	11,33	16,31	12,53
Plzeňský	EV	11,14	23,60	22,46	20,22	16,14	X	18,71

	PV	12,77	6,24	12,31	16,56	19,72	20,54	14,69
Karlovarský	EV	17,30	25,66	26,41	20,00	15,63	X	21,00
	PV	15,15	9,85	17,89	15,45	12,80	19,72	15,15
Ústecký	EV	14,31	22,49	31,60	18,62	14,91	X	20,38
	PV	13,69	7,65	8,51	15,20	15,62	18,74	13,23
Liberecký	EV	19,13	23,37	22,25	18,88	10,85	X	18,90
	PV	15,11	10,77	17,56	16,94	12,33	17,98	15,11
Královéhradecký	EV	12,63	21,36	20,03	15,02	11,41	X	16,09
	PV	15,41	7,25	17,84	12,00	6,19	20,23	13,15
Pardubický	EV	11,67	19,32	20,04	15,27	11,12	X	15,48
	PV	13,46	6,36	9,14	12,53	15,52	16,11	12,18
Vysočina	EV	10,90	21,31	21,83	10,36	15,80	X	16,04
	PV	12,14	10,13	8,15	10,91	13,87	11,04	11,04
Jihomoravský	EV	12,78	21,34	18,60	15,78	10,67	X	15,83
	PV	12,03	5,27	13,08	11,78	14,48	15,00	11,94
Olomoucký	EV	11,39	21,32	23,77	15,05	15,66	X	17,44
	PV	12,76	5,79	14,57	10,53	13,15	21,09	12,98
Zlínský	EV	11,10	20,85	21,63	10,20	15,62	X	15,88
	PV	13,35	5,69	7,74	11,11	8,95	20,40	11,20
Moravskoslezský	EV	11,39	17,71	20,81	15,45	16,29	X	16,33
	PV	11,59	10,19	19,06	11,36	10,59	16,25	13,17

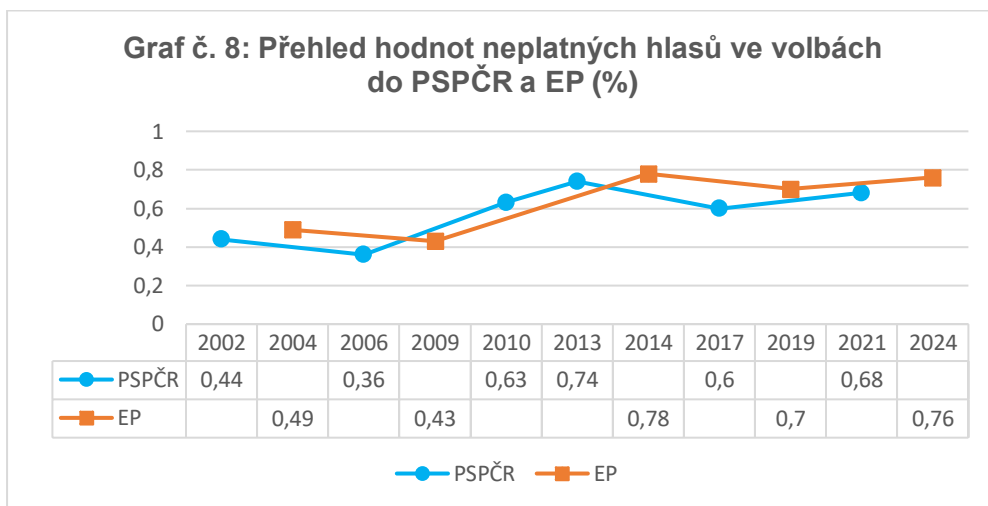
Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Podobně jako volební účast a propadnuté hlasy, i vývoj hodnot neplatných hlasů obecně potvrzuje východiska teorie voleb druhého řádu. Evropské volby v ČR souhrnně vygenerovaly větší procento těchto hlasovacích lístků ve srovnání s parlamentními volbami, konkrétně 0,63 % ku 0,58 %. Navíc v každých jednotlivých EV bylo evidováno více neplatných hlasů ve srovnání s nejbližšími předcházejícími volbami do PSPČR.²¹

Graf č. 8 zachycuje vývoj hodnot neplatných hlasů v čase, díky čemuž jsme svědky identických vývojových tendencí v porovnávaných volbách. Obě spojnice reprezentující jednotlivé volební arény sledují v časové návaznosti totožnou vývojovou křivku, co se týče poklesu nebo růstu hodnot. Zároveň je zřejmé, že rozdíly v relativních podílech neplatných hlasů jsou velmi malé, ať už porovnávané výsledky v rámci jedné volební úrovně, nebo EV a PV mezi sebou. V případě PV je rozdíl mezi nejnižším a nejvyšším podílem neplatných hlasů 0,38 %, u EV to je 0,35 %. Tento fakt je logický a souvisí se samotnou povahou neplatných hlasů, jejichž výskyt lze z určitého úhlu pohledu

²¹ Podle výsledků můžeme předpokládat, že míru výskytu neplatných hlasů výrazně neovlivnil souběh vícera volebních klání do jednoho termínu s potenciálně rušivým efektem pro voliče během vlastního volebního aktu vkládání hlasovacích lístků do příslušných obálek.

považovat za anomálii, a jako taková se její kvantifikace pohybuje v rozmezí desetin %.

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

S výjimkou Prahy generovaly všechny ostatní kraje více neplatných hlasů ve volbách do EP ve srovnání s volbami do PSPČR. Podobně jako u volební účasti a propadnutých hlasů bylo nejvíce neplatných hlasovacích lístků odevzdáno v Karlovarském kraji, zatímco nejméně v kraji Jihomoravském, viz tabulka č. 9.

Tabulka č. 9: Přehled neplatných hlasů na úrovni jednotlivých krajů v evropských volbách (EV) 2004–2024 a v parlamentních volbách (PV) 2002–2021 (%)

Kraj/rok	EV	2004	2009	2014	2019	2024	X	Průměr
	PV	2002	2006	2010	2013	2017	2021	
Praha	EV	0,39	0,42	0,58	0,62	0,77	X	0,56
	PV	0,37	0,40	0,53	0,70	0,57	0,92	0,58
Středočeský	EV	0,56	0,45	0,81	0,66	0,76	X	0,65
	PV	0,43	0,35	0,56	0,77	0,55	0,56	0,54
Jihočeský	EV	0,49	0,43	0,90	0,72	0,72	X	0,65
	PV	0,42	0,39	0,59	0,72	0,56	0,64	0,55
Plzeňský	EV	0,52	0,42	0,80	0,74	0,77	X	0,65
	PV	0,41	0,29	0,65	0,83	0,61	0,61	0,57
Karlovarský	EV	0,65	0,56	0,97	0,87	0,98	X	0,81
	PV	0,59	0,46	0,88	0,87	0,73	1,01	0,76
Ústecký	EV	0,57	0,49	0,94	0,76	0,88	X	0,73
	PV	0,51	0,44	0,66	0,85	0,56	0,73	0,63
Liberecký	EV	0,49	0,48	0,82	0,73	0,75	X	0,65
	PV	0,48	0,34	0,67	0,74	0,67	0,70	0,60

Královéhradecký	EV	0,44	0,44	0,90	0,79	0,77	X	0,67
	PV	0,42	0,31	0,68	0,85	0,70	0,66	0,60
Pardubický	EV	0,46	0,38	0,82	0,74	0,66	X	0,61
	PV	0,46	0,34	0,65	0,85	0,59	0,64	0,59
Vysočina	EV	0,44	0,37	0,92	0,67	0,70	X	0,62
	PV	0,39	0,30	0,56	0,68	0,55	0,58	0,51
Jihomoravský	EV	0,42	0,38	0,64	0,62	0,71	X	0,55
	PV	0,44	0,38	0,58	0,61	0,60	0,61	0,54
Olomoucký	EV	0,48	0,40	0,85	0,69	0,77	X	0,63
	PV	0,45	0,30	0,68	0,72	0,64	0,67	0,58
Zlínský	EV	0,48	0,44	0,69	0,60	0,63	X	0,57
	PV	0,43	0,34	0,66	0,62	0,62	0,58	0,54
Moravskoslezský	EV	0,58	0,47	0,82	0,80	0,85	X	0,70
	PV	0,49	0,40	0,72	0,77	0,59	0,73	0,62

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

V závěru empirické části bude pozornost zaměřena na postavení a výsledky konkrétních politických stran, které jsou souhrnně označovány jako „tradiční“ strany. Následující tabulka č. 10 zobrazuje mandátové zisky zmíněných stran, z nichž lze jednoznačně vyvodit postupnou klesající volební podporu. Časovou osu vytyčenou jednotlivými volebními roky bychom mohli rozdělit na dvě rozdílné etapy. Úvodní etapa se nesla ve znamení dominance kvarteta „tradičních“ stran. Ve volbách v roce 2004 získaly souhrnně skoro 80 % mandátů a v těch následujících, tedy v roce 2009, dokonce získaly všechna dostupná křesla EP, a tedy obsadily 100 % mandátů. Druhou etapu můžeme označit za ústup z vydobytých pozic. V roce 2014 získaly „tradiční“ strany většinu mandátů, ale se ziskem 57,14 % se jedná pouze o mírnou nadpoloviční většinu a ve dvojici následujících voleb do EP se společné mandátové zisky ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a ODS smršly na pouhou jednu třetinu v roce 2019, respektive méně než jednu čtvrtinu v posledních EV v roce 2024.

Tabulka č. 10: Přehled získaných mandátů vybraných politických stran v evropských volbách 2004–2024 vyjádřených v absolutním počtu a v (%)

	2004	2009	2014	2019	2024	Celkem
ČSSD ²²	2	7	4	0	0	13
	8,33	31,82	19,05	0	0	11,93
KDU-ČSL	2	2	3	2	1	10
	8,33	9,09	14,29	9,52	4,76	9,17
KSČM	6	4	3	1	1	15
	25,00	18,18	14,29	4,76	4,76	13,76
ODS	9	9	2	4	3	27

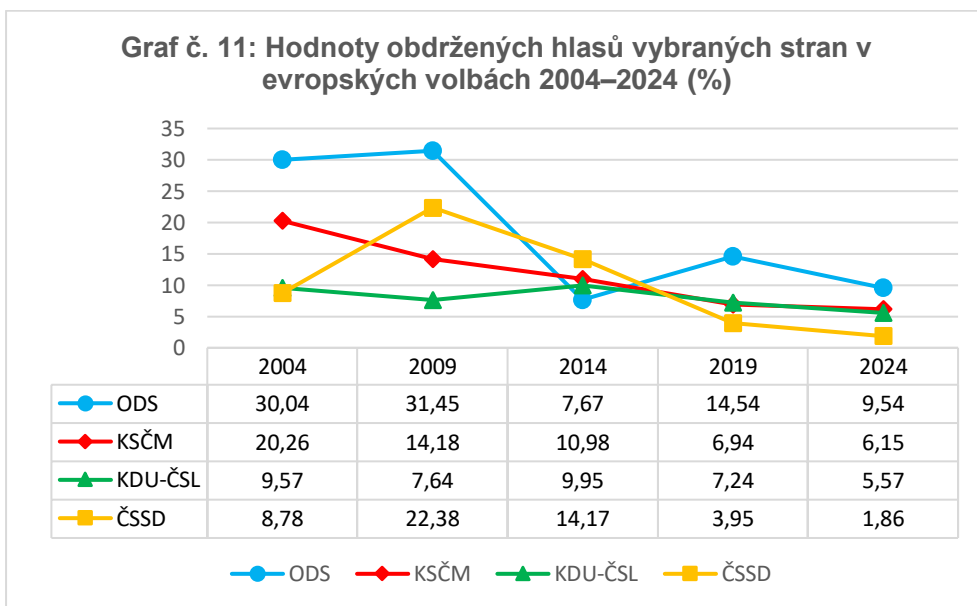
²² Sociální demokracie změnila v mezidobí před EV 2024 svůj název, který ve zkratce nabývá podobu SOCDEM. Text pro zjednodušení užívá staré označení ČSSD.

	37,50	40,91	9,52	19,05	14,29	24,77
Celkem	19	22	12	7	5	65
	79,17	100	57,14	33,33	23,81	59,63

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Co se týče postavení jednotlivých stran, z výsledků jednoznačně vyplývá, že pozici nejsilnějšího subjektu obsadila ODS, která za všechny proběhnuvší EV získala dohromady skoro 25 % mandátů. Překvapením je držitel druhého místa, kterým se s výrazným odstupem stala KSČM s 13,76 %, následována ČSSD s 11,93 %; poslední příčka připadla KDU-ČSL, jež svým výsledkem jako jediná nepřekročila hranici 10 % a dosáhla na 9,17 % mandátů. Graf č. 11 pak potvrzuje výše nastíněné závěry, pouze je prezentuje skrze vývoj volebních preferencí. Pořadí jednotlivých stran kopíruje mandátové zisky. S velkým náskokem se na prvním místě umístila ODS, druhou příčku obsadila KSČM s mírným náskokem na ČSSD a poslední skončili lidovci.

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Tabulka č. 12 je v podstatě shrnutím předcházejících odstavců a skrze souhrnné podíly hlasů a mandátů dokládá postupný úpadek analyzovaných stran. Zajímavým jevem nejsou pouze klesající stranické hodnoty ve zmíněných parametrech počínaje EV 2014 a konče EV 2024. Je třeba upozornit také na snižující se efektivitu „tradičních“ stran v získávání evropských mandátů, kterou jsme zaznamenali v EV v letech 2019 a 2024, kdy se podíly obdržených voličských hlasů a od nich odvozených mandátů nápadně přiblížily.

Tabulka č. 12: Podíly mandátů a hlasů ČSSD, KDU-ČSL, KSČM a ODS v evropských volbách

Volby	2004	2009	2014	2019	2024
Mandáty	79,17 %	100 %	57,14 %	33,33 %	23,81 %
Hlasy	68,65 %	75,65 %	42,77 %	32,67 %	23,12 %

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Index úspěšnosti nabízí další úhel pohledu na politické strany a vývoj jejich preferencí v evropské dimenzi. Pro připomenutí – IÚ kvantifikuje úspěšnost konkrétního politického subjektu v oslovování voličů ve dvou po sobě následujících volbách odehrávajících se na různých stupních politického systému, ale ve stejném volebním obvodu.²³ Jinak řečeno: smyslem IÚ je analyzovat proměňující se volební podporu politických stran mezi odlišnými typy voleb v ČR a také reflektovat různorodé postavení stran ve smyslu vládní vs. opoziční pozice.²⁴ Tento aspekt odráží zvýrazněné tabulkové hodnoty, které označují volební cyklus, ve kterém byla strana vládním subjektem, a naopak nezvýrazněné údaje poukazují na opoziční statut vybraného subjektu. Konkrétně na případě ČSSD vidíme, že vládní pozici zastávala během EV 2004, 2014, 2019 a opoziční v letech 2009 a 2024, viz tabulka č. 13.

Tabulka č. 13: Přehled hodnot indexu úspěšnosti vybraných politických stran mezi parlamentními volbami 2002-2021 a evropskými volbami 2004-2024²⁵

Strana/volby	2002/2004	2006/2009	2013/2014	2017/2019	2021/2024	Průměr
Cykly	Mid-term	Mid-term	Honeymoon	Mid-term	Mid-term	X
ČSSD	0,14	0,31	0,21	0,25	0,22	0,23
KDU-ČSL	0,68	0,47	0,45	0,58	0,41	0,51

²³ Pro bližší informace viz třetí metodologická kapitola.

²⁴ Princip vládní x opoziční role je potřeba chápat ve správném kontextu k příslušnému volebnímu období a cyklu. Např. při konání EV 2009 jsou jako vládní strany označeny ODS spolu s KDU-ČSL, i když ve skutečnosti byla tehdejší vládní koalice už několik měsíců před konáním voleb do EP vyslovena nedůvěra a místo ní nastoupila úřednická vláda Jana Fischera. Přesto jsou tyto strany během probíhajících EV 2009 považovány za strany vládní, jelikož si s sebou do volební kampaně nesly potenciální negativní břemeno ve formě vládní odpovědnosti, které nemohla několikaměsíční prodleva mezi vyslovením nedůvěry a konáním inkriminovaných voleb zcela smazat.

²⁵ Oba typy průměrných hodnot IÚ (za celý cyklus nebo stranu) byly vypočítány ze součtu souhrnných hlasů jednotlivých stran, které získaly v příslušných volbách.

KSČM	0,54	0,49	0,22	0,42*	0,94	0,46
ODS	0,60	0,39	0,30	0,60	0,37	0,46
Průměr	0,42	0,38	0,26	0,48	0,43	X

Zdroj: Vlastní výpočty na základě údajů Českého statistického úřadu

Časovou sousledností spadají všechny cykly až na jednu výjimku do „mid-termu“, pouze úsek rámovaný konáním voleb do PSPČR 2013 a voleb do EP 2014 můžeme označit za „honeymoon“. Kombinace vládního angažmá se střednědobým rozestupem od konání parlamentních a evropských voleb předpokládá klesající preference vládních stran a prostor pro posílení opozičních sil. *Vice versa* během „honeymoon“ by měl být prostor pro voličské posuny mezi volbami výrazně omezen díky krátkodobému odstupu mezi konanými volebními kláními a výsledky evropských voleb by měly více kopírovat ty z parlamentní úrovně.

ČSSD je ze čtveřice analyzovaných stran subjektem, jež ve sledovaném období vykazoval nejnižší úspěšnost v opětovném oslovení voličů v evropských volbách, viz souhrnný průměr IÚ 0,23. V každém ze sledovaných cyklů byla hodnota jejího IÚ při porovnání s ostatními stranami nejmenší. Pouze v EV 2009 překročila hodnotu tří desetin, v ostatních cyklech se pohybovala lehce nad dvěma desetinnými nebo i výrazně níž, jako v EV 2014, ve kterých ČSSD získala podporu pouhé sedminy voličů. To byl vůbec nejhorší výsledek v celé historii měření.

Diametrálně odlišnou situaci pozorujeme u KDU-ČSL. Ze všech „tradičních“ stran zaznamenala nejnižší relativní propad oblíbenosti mezi oběma volebními dimenzemi, kdy její průměrný IÚ činí 0,51. Lidovecké hodnoty jsou stabilně vysoké, pohybují se na škále od 0,41 (EV 2024) po 0,68 (EV 2004).

KSČM se od ostatních „tradičních“ stran odlišuje v jednom z podstatných hledisek, kterým je trvalá absence vládní zkušenosti. Komunisté nikdy nebyli přímou součástí vládní koalice, částečnou výjimku představuje pouze volební cyklus 2017/2019, ve kterém podporovali menšinovou vládu ve složení ANO 2011 + ČSSD, kdy tato podpora byla smluvně garantována, ale formálním členem vládního uskupení nebyli.²⁶ V evropských volbách byla KSČM ve schopnosti oslovení voličů relativně úspěšná. Její průměrná hodnota IÚ činí 0,46, což je výrazně více než v případě ČSSD, ale méně než u lidovců. Z jednotlivých cyklů vybočuje z řady výsledek zaznamenaný v posledních EV 2024. V těch se komunistům

²⁶ Podpůrná role KSČM spočívala v podpoře vládního kabinetu během hlasování o důvěře a současně v závazku nevyslovení nedůvěry, pokud bude vláda plnit dohodnuté podmínky, a především vybrané programové body. Tato podpora se opírala výhradně o smluvní rámec v podobě toleranční smlouvy mezi komunisty a hnutím ANO 2011, kdy KSČM formálně setrvala mimo exekutivní koalici, ale fakticky nebyla klasickou opoziční stranou. V tomto smyslu byla jejich role pouze podpůrná podobně jako v případě ODS vůči ČSSD skrze opoziční smlouvu po PV 1998.

podánilo oslovit skoro stejné množství voličů jako v předcházejících parlamentních volbách 2021, což dokládá IÚ s hodnotou 0,94, která je vůbec nejvyšší ze všech naměřených čísel.²⁷

Výčet analyzovaných stran uzavírá ODS, která ze statistického hlediska následuje v některých ohledech vývoj pozorovaný u KSČM. Obě strany mají naprosto identický souhrnný průměr IÚ, na druhou stranu rozdíl mezi nejnižší a nejvyšší hodnotou IÚ v jednotlivých cyklech není v případě ODS tak výrazný jako u komunistické strany.

První i druhý volební cyklus ve velké míře potvrdily východiska konceptu SOE. Pokud se zaměříme na hodnoty IÚ dvou nejdůležitějších „tradičních“ stran, tedy ČSSD a ODS, můžeme u jejich výsledků pozorovat jistou míru závislosti na faktu, zda byly součástí vlády. V prvním případě při porovnávání volební podpory mezi volbami 2002/2004 zaznamenala ČSSD v pozici vládního subjektu vůbec nejvyšší pokles důvěry mezi zmíněnými volebními kláněmi. V EV 2004 oslovila pouhou sedminu voličů ve srovnání s předcházejícími PV 2002. Jedná se o vůbec nejnižší hodnotu IÚ v tabulce. Naopak opoziční ODS dokázala v EV 2004 oslovit 60 % voličů odvozených od předcházejících PV 2002, její IÚ 0,60 bylo druhé nejvyšší ze všech stran v tomto cyklu. Obě menší „tradiční“ strany svými výsledky potvrdily, že se vývoj jejich IÚ zcela neřídí podle výše naznačené korelace. KDU-ČSL dosáhla na IÚ 0,68, což implikuje vůbec nejvyšší úspěšnost v oslovování voličů navzdory vládní příslušnosti. Výsledek KSČM s IÚ 0,54 výrazně nevybočuje z její průměrné hodnotové hladiny.

Ve druhém cyklu se vládní a opoziční role ČSSD a ODS obrátily, což se projevilo v jejich výsledcích. V EV 2009 klesl IÚ ODS oproti prvnímu cyklu ze 0,60 na 0,39. Naproti tomu u ČSSD došlo k pohybu IÚ opačným směrem a nárůstu hodnoty z 0,14 na 0,31. Je možné, že v tomto cyklu zaplatila KDU-ČSL za opakovanou vládní angažmá jejím vůbec největším poklesem IÚ mezi dvěma cykly, a to o víc než 0,2 na hodnotu 0,47. I přes mírný pokles se KSČM stala v tomto cyklu díky IÚ 0,49 nejúspěšnější stranou v oslovování voličů.

V pořadí třetí cyklus 2013/2014 s sebou přináší změnu nejen v časové posloupnosti voleb. Zároveň je potřeba vzít v potaz dvě intervenující proměnné, které svým rozsahem překračují rámec konceptu SOE a potenciálně ovlivňují výsledky politických stran nejen v tomto cyklu, ale také v budoucích primárních i sekundárních volbách. První z nich je vládní krize, resultující až v demisi vlády a předčasné parlamentní volby v roce 2013. Druhou definuje restrukturalizace stranického systému mající svůj počátek v PV 2010²⁸, jež postupně zasáhla všechny politické úrovně v ČR. Obecně můžeme tuto restrukturalizaci charakterizovat jako všeobecné oslabení

---

²⁷ Koalice Stačilo!, jejímž prostřednictvím KSČM v EV 2024 kandidovala, získala v těchto volbách dokonce více hlasů než komunisté v předcházejících volbách do PSPČR 2021.

²⁸ Více o restrukturalizaci stranického systému v ČR viz Charvát, Just 2016.

„tradičních“ stran, a to ve prospěch nových politických aktérů.²⁹ Pod zorným úhlem nastíněných procesů je potřeba nahlížet i na výsledky IÚ. ODS zaznamenala v EV 2014 svoji nejnižší hodnotu IÚ ze všech měřených cyklů, a to navzdory skutečnosti, že do voleb vstupovala z opoziční pozice. Ovšem s přihlédnutím k doznívání vládní krize, jejímž stěžejním protagonistou byla ODS, spolu s nástupem nových konkurujících stranických alternativ v podobě ANO 2011, TOP09 aj., je nutné tento výsledek hodnotit pozitivně.

Zrcadlově obráceně je možné analyzovat výsledky ČSSD. Sociální demokraté nedokázali využít krátkého cyklu a dostatečně „vytěžit“ svoje vítězství z PV 2013 i v následných EV v roce 2014. Ba naopak, hodnota IÚ byla v tomto cyklu v případě ČSSD nejnižší ze všech „tradičních“ stran.

Čtvrtý volební cyklus 2017/2019 je pro ČSSD, KDU-ČSL, KSČM a ODS možné chápat jako určitý restart a odražení ode dna, alespoň co se týče hodnot IÚ. Společný průměrný IÚ všech subjektů dosáhl nejvyššího čísla 0,48. Konkrétní situace každé strany je však odlišná.

ČSSD, jakožto vládní strana, dokázala v EV 2019 posílit svůj IÚ a oslovit relativně více voličů než v EV 2014, toto zlepšení je však poměrně malé. Naopak jejich hlavní politický rival v podobě opoziční ODS oslovil v EV 2019 více než polovinu voličů z celkového množství odvozeného od předcházejících PV 2017 a jeho hodnota IÚ se v tomto cyklu oproti předešlému zdvojnásobila ze 0,30 na 0,60. Také u KSČM došlo v EV 2019 k výraznému nárůstu jejího IÚ oproti předcházejícímu cyklu, konkrétně o dvě desetiny na hodnotu 0,42 (po ODS se jedná o druhé nejvyšší zlepšení), přesto se v případě komunistické strany jedná o její druhou nejnižší hodnotu a pouze ČSSD zaznamenala v tomto cyklu horší výsledek. Také KDU-ČSL byla v oslovování voličů v EV 2019 ve srovnání s EV 2014 úspěšnější. Zlepšení nebylo tak výrazné jako u ODS nebo KSČM, ale je potřeba mít na paměti, že lidovecká hodnota IÚ z předcházejících EV 2014 byla vůbec nejvyšší ze všech „tradičních“ stran, následkem čehož byl prostor pro zlepšení omezenější.

Poslední analyzovaný cyklus, tvořený dvojicí voleb 2021/2024, potvrdil v obecné rovině předpoklady teorie SOE. Vládní strany ODS a KDU-ČSL ve srovnání se situací v předcházejícím cyklu oslovily v posledních EV 2024 menší podíl voličů ve srovnání s podporou, kterou získaly v PV 2021. Pokud se zaměříme na konkrétní výsledky IÚ, tak u ODS evidujeme druhou nejnižší hodnotu v historii měření a u KDU-ČSL vůbec nejnižší. Velký úspěch naopak zaznamenala KSČM, která si díky bezprecedentní hodnotě IÚ 0,94 (vůbec nejvyšší hodnota v přehledové tabulce) „přenesla“ do EV skoro stejnou míru podpory, na jakou dosáhla v PV 2021. Poraženým aktérem tohoto cyklu je bez pochyb ČSSD, která oproti KSČM nevyužila svého opozičního statutu a zaznamenala pokles IÚ, které je s hodnotou 0,22 ze všech stran nejnižší.

---

²⁹ Sníženou míru oblíbenosti „tradičních“ stran v EV 2014, zapříčiněnou strukturálními změnami stranického systému, dokládá mj. nejnižší průměrná hodnota IÚ za celé kvarteto analyzovaných stran, které ve zmíněných volbách získalo souhrnně podporu zhruba jedné čtvrtiny voličů (IÚ 0,26) ve srovnání s předcházejícími PV 2013.

Při analýze úspěšnosti politických stran skrze IÚ je potřeba mít na paměti, že hodnoty indexu vyjadřují vždy uzavřený vztah mezi vybranou dvojicí voleb. Pokud se IÚ používá pro dlouhodobější interpretační analýzu zahrnující více cyklů (dvojic voleb), je stále potřeba vnímat poměrně ostré hranice mezi jednotlivými časovými úseky, respektive mezi výsledky IÚ u porovnávaných dvojic jednotlivých voleb. Pokud se v textu při komparaci a následné interpretaci hodnot IÚ napříč volebními cykly hovoří o posílení či oslabení politického subjektu oproti předchozímu stavu, je poukazováno pouze na změnu schopnosti politické strany přesvědčit voliče z parlamentní úrovně, aby jí odevzdali hlas také v následných EV. Jinak řečeno, číselná hodnota IÚ zcela nereflktuje, zda strana získala v jedné EV absolutně nebo relativně více hlasů než v jiných EV. Hypotetická strana může v EV generovat velmi nízký IÚ, přesto jí v těchto volbách mohlo dát svůj hlas více voličů než v jiných EV, v nichž stejná strana dosáhla vysokého IÚ. Zásadní význam má objem hlasů, z kterého se IÚ pro EV vypočítává.³⁰ Pokud se IÚ „tradičních“ stran dlouhodobě pohybuje pod hodnotou 1, zákonitě se množství hlasů pro tyto subjekty neustále snižuje, a to i za situace, kdy v mezidobí dojde k nárůstu jejich IÚ. Případné posílení hodnoty IÚ je třeba chápat pouze jako zpomalení tempa poklesu preferencí. K reálnému nárůstu počtu hlasů by došlo pouze v případě, kdy se IÚ dostane nad kruciální hodnotu 1.

ZÁVĚR

První výzkumná otázka (VO1) se zaměřuje na obecné aspekty konceptu voleb druhého řádu. Obecně můžeme na základě analýzy výsledků voleb do EP konstatovat, že evropské volby v ČR naplňují znaky modelu SOE. Pokud jde o verifikaci jednotlivých hypotéz, první dvě z nich (V1H1, V1H2) byly bezesbýtku potvrzeny. Nízká volební účast EV je charakteristickým rysem této volební úrovně. Oblíbenost voleb do EP je řádově nižší nejen oproti volbám do PSPČR; v evropské dimenzi dosahuje volební účast nižších hodnot také ve srovnání s krajskou nebo obecní volební úrovní. V případě propadnutých hlasů pozorujeme na agregované úrovni obdobný trend. Relativní podíl propadnutých hlasů je za celé analyzované období v EV vyšší, než je tomu u PV. Je ale potřeba upozornit na rozdíly v jednotlivých volebních cyklech, ve kterých jsme byli svědky i opačných pohybů ve smyslu nárůstu podílu propadnutých hlasů v primární volební úrovni nad hodnoty generované

---

³⁰ Tento jev můžeme demonstrovat na příkladu KSČM. V prvních EV 2004 byl její IÚ 0,54 a v posledních EV 2024 hodnota jejího IÚ narostla skoro jednou tolik na 0,94. Přesto v roce 2004 komunisté získali 472 862 hlasů, zatímco v roce 2024 jen 283 935 hlasů. Důvodem je proměňující se míra oblíbenosti KSČM na parlamentní úrovni, z které se nejen její hodnota IÚ pro volby do EP vypočítává. V EV 2004 ji ve srovnání s předcházejícími volbami do PSPČR 2002 podpořila zhruba jen polovina voličů, ovšem zmíněná polovina se odvozuje od více než 880 tis. hlasů, které KSČM získala právě v roce 2002. V EV 2024 získala podle IÚ důvěru skoro stejného podílu voličů jako v případě voleb do PSPČR z roku 2021 (IÚ 0,94), v těch ale KSČM přesvědčila pouze něco přes 190 tis. hlasujících.

sekundární úrovni. V této oblasti bude zajímavé sledovat následující vývojové tendence, zda se potvrdí aktuální trend charakterizovaný dosud nejvyšším relativním objemem propadnutých hlasů v posledních PV 2021 a naopak vůbec nejnižším podílem stejného typu hlasovacích lístků v posledních EV 2024. Platnost druhé hypotézy byla potvrzena také v případě neplatných hlasů. Evropská úroveň generovala vyšší relativní podíly hlasovacích lístků, které musely být vyřazeny ze sčítacího mechanismu ve srovnání s parlamentní úrovni. Poslední hypotéza (V1H3) vycházející z první výzkumné otázky predikuje vývoj volební podpory politických stran na základě souběhu volebních cyklů. Analýza prokázala pouze částečnou korelaci mezi postavením „tradičních“ stran v dichotomii vládní vs. opoziční statut a souběhem volebních klání. U stěžejních aktérů stranického systému ČSSD a ODS je možné vyzorovat určitou míru závislosti na naznačených vazbách. Zároveň je však nutné brát v potaz specifickou každého volebního cyklu a intervenující proměnné, které brání nahlížet na východiska řešeného problému zevšeobecnujícím pohledem.

Druhá výzkumná otázka (VO2) otevírá problematiku transformace českého stranického systému v evropské volební dimenzi. Analýza potvrdila validitu hypotézy V2H1, a to ve smyslu postupného oslabování politických subjektů, které jsou označovány jako „tradiční“ strany, v evropských volbách. Úbytek voličských hlasů a mandátů „tradičních“ stran při porovnání jejich výsledků mezi prvními a prozatím posledními EV nabývá s drobnými odlišnostmi markantních rozměrů, kdy jejich místo postupně zaplňují noví straniční aktéři. Pro budoucí výzkum se nabízí otázka, zda se „tradiční“ strany vzchopí a změní negativní trend, nebo zda i přes určité vzepětí, ke kterému došlo např. v posledních volbách u KSČM skrze koaliční platformu Stačilo!, se tyto pokusy postupně vyčerpají a jen oddálí nevyhnutelné.

Seznam použité literatury

- BAUN, M. – DÜRR, J. – MAREK, D. – ŠARADÍN, P. (2006): The Europeanization of Czech Politics The Political Parties and the EU Referendum. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44, Issue 2, 2006. p. 249-280. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2006.00622.x>
- BELLOVÁ, J. (2017): The Road to and from Brexit. *European Studies – the Review of European Law, Economics and Politics*, roč. 4, č. 1, 2017. 166-183 p. ISSN: 2464-6695. Dostupné na internetu: <https://obchod.wolterskluwer.cz/cz/european-studies-4-2017.dm-20008.pdf>
- BLÍŽKOVSKÝ, R. – NĚMEC, J. (2013): Právní úprava volební povinnosti ve vybraných zemích: Studie č. 1.224. Praha: Kancelář Poslanecké sněmovny, 2013. 15 s. Dostupné na internetu: <https://invenio.nusl.cz/record/155823/>
- BRUNCLÍK, M. – KUBÁT, M. (2017): Kdo vládne Česku?: Poloprezidentský režim, přímá volba a pravidla hry. Praha: Barrister a Principal, 2017. 144 s. ISBN:978-80-7485-122-3
- CABADA, L. – CHARVÁT, J. – STULÍK, O. (2015): Současná komparativní politologie: klíčové koncepty. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Praha: Metropolitní univerzita Praha, 2015. 319 s. ISBN: 978-80-7380-577-7.
- CABADA, L. 2010. Volby do Evropského parlamentu jako volby druhého řádu: reflexe voleb v nových členských zemích EU ze středovýchodní Evropy. *Working Papers*, 7–25 s. ISSN 1802-6583.
- EIBL, O. – HAVLÍK, V. – KYLOUŠEK, J. – PINK, M. (2009): Krajské volby 2008. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 175 s. ISBN 978-80-7325-187-1.
- FREIRE, A. (2004): Second-Order Elections and Electoral Cycles in Democratic Portugal. *South European Society and Politics*, roč. 9, č. 3, 2004. 54-79 s. ISSN: 1743-9612. DOI: 10.1080/1360874042000271861
- HENDL, J. (2015): Přehled statistických metod zpracování dat: Analýza a metaanalýza dat. Praha: Portál, 2015. 736 s. ISBN: 978-80-262-0981-2
- HLOUŠEK, V. – PŠEJA, P. (2009): Europeanization of Political Parties and the Party System in the Czech Republic. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, roč. 25, č. 4, 2009. 513-539 s. ISSN: 1352-3279. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/13523270903310902>
- CHARVÁT, J. (2018): Evropské volby v proměnách času: politika volebních reforem EU. Praha: Metropolitan University Prague Press a Togga, 2018. 164 s. ISBN: 978-80-7476-152-2
- CHARVÁT, J. (2020): Férové zastoupení v Evropském parlamentu: poměrné zastoupení a reprezentace členských zemí. Praha: Metropolitan University Prague Press a Togga, 2020. 240 s. ISBN: 978-80-7476-181-2
- CHARVÁT, J. – JUST, P. (2016): Krize politického stranictví a noví straníční aktéři v české politice. Praha: Metropolitan University Prague Press, 2016. 118 s. ISBN 978-80-87956-47-2.

- JUST, P. (2015): Euroskepticismus a euroskeptické strany ve volbách do Evropského parlamentu 2014 v ČR a na Slovensku. *Politics in Central Europe*, 2015. Vol. 11, Issue 1S, 113-123 s. ISSN: 1801-3422
- KOVÁŘ, J. (2015): Europeanisation of EP Election Manifestos: An Application of a New Approach on the Case of Slovak Political Parties. *Czech Journal of Political Science*, no. 2, 2015. 115-126 s. DOI: <https://doi.org/10.5817/PC2015-2-105>
- MARSH, M. (1998): Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections. *British Journal of Political Science*, č. 28/1998, 591–607 p. Dostupné na internetu: https://www.jstor.org/stable/194049?seq=1#page_scan_tab_contents, <https://doi.org/10.1017/S000712349800026X>
- MOCEK, O. (2016): Analysis of the Voting Behavior of Czech Members of European Parliament in Areas of the Europe 2020 Strategy. *Politics in Central Europe*, roč. 12, č. 3, 37-50 p. ISSN: 1801-3422. DOI: <http://dx.doi.org/10.1515/pce-2016-0016>
- NOVÝ, M. (2015): Účast ve volbách do Evropského parlamentu 2014: Proč tak Málo?. *Politics in Central Europe*, 2015. Vol. 11, Issue 1S, 39-62 s. ISSN: 1801-3422
- REIF, K. (1984): National Electoral Cycles and European Elections 1979 and 1984. *Electoral Studies*, č. 3. 1984. 244-255 s., [https://doi.org/10.1016/0261-3794\(84\)90005-2](https://doi.org/10.1016/0261-3794(84)90005-2)
- REIF, K. – SCHMITT, H. (1980): Nine Second-Order National Elections – A Conceptual Framework for the Analysis of European Elections Results. *European Journal of Political Research*, č. 1/1980, 3-44 p. Dostupné na internetu: <https://web.uniroma1.it/disp/sites/default/files/Second%20Order%20Elections.pdf>, <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1980.tb00737.x>
- REIF, K. (1997): Reflections. European Elections as member state second-order election revisited. *European Journal of Political Research*, č. 1/1997, 115-124 p. Dostupné na internetu: https://www.academia.edu/2749933/Second_order_elections
- ŠARADÍN, P. 2004. *Volby do Evropského parlamentu v České republice*. Olomouc: Periplum, 2004. 317 s. ISBN: 80-86624-22-6.
- ŠARADÍN, P. (2007): *Evropské volby v postkomunistických zemích*. Olomouc: Periplum, 2007. 183 s. ISBN: 970-80-86624-32-7.
- ŠARADÍN, P. (2008): *Teorie voleb druhého řádu a možnosti jejich aplikace v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 104 s. ISBN: 978-80-244-1876-6.
- Český statistický úřad, *Volby do Poslanecké sněmovny PČR 14.06. – 15.06. 2002*, volební server ČSÚ. Dostupné online: <https://volby.cz/pls/ps2002/psm>
- Český statistický úřad, *Volby do Poslanecké sněmovny PČR 02.06. – 03.06. 2006*, volební server ČSÚ. Dostupné online: <https://volby.cz/pls/ps2006/ps?xjazyk=CZ>

- Český statistický úřad, Volby do Poslanecké sněmovny PČR 28.05. – 29.05. 2010, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ps2010/ps?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Poslanecké sněmovny PČR 25.10. – 26.10. 2013, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ps2013/ps?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Poslanecké sněmovny PČR 20.10. – 21.10. 2017, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/cz/ps2017.htm>
- Český statistický úřad, Volby do Poslanecké sněmovny PČR 08.10. – 09.10. 2021, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ps2021/ps?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Evropského parlamentu 11.06. – 12.06. 2004, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ep2004/ep?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Evropského parlamentu 05.06. – 06.06. 2009, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ep2009/ep?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Evropského parlamentu 23.05. – 24.05. 2014, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ep2014/ep?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Evropského parlamentu 24.05. – 25.05. 2019, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ep2019/ep?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Evropského parlamentu 07.06. – 08.06. 2024, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://volby.cz/pls/ep2024/ep?xjazyk=CZ>
- Český statistický úřad, Volby do Krajských zastupitelstev 12.11. 2000, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://www.volby.cz/pls/kz2000/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20001112>
- Český statistický úřad, Volby do Krajských zastupitelstev 05.11.-06.11. 2004, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://www.volby.cz/pls/kz2004/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20041105>
- Český statistický úřad, Volby do Krajských zastupitelstev 17.10.-18.10. 2008, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://www.volby.cz/pls/kz2008/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20081017>
- Český statistický úřad, Volby do Krajských zastupitelstev 12.10.-13.10. 2012, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://www.volby.cz/pls/kz2012/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20121012> Český statistický úřad, Volby do Krajských zastupitelstev 07.10.-08.10. 2016, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://www.volby.cz/pls/kz2016/kz?xjazyk=CZ&xdatum=20161007>
- Český statistický úřad, Volby do Krajských zastupitelstev 02.10.-03.10. 2020, volební server ČSÚ. Dostupné online:
<https://www.volby.cz/pls/kz2020/kz?xjazyk=CZ>

Znění toleranční smlouvy mezi ANO 2011 a KSČM, dostupné na internetu:
<https://www.jh.kscm.cz/cs/node/207095>

Jan Hájek is a PhD student at the at the Department of Political Science and Anglophone Studies at the Metropolitan University Prague, Czech Republic.

[e-mail: hajej2ax@student.mup.cz]

Studies

ANALÝZA HLAVNÝCH POSTOJOV KOMUNISTICKEJ STRANY SLOVENSKA K SOCIALIZMU 20. STOROČIA V ČESKOSLOVENSKU

ANALYSIS OF THE MAIN ATTITUDES OF THE COMMUNIST PARTY OF SLOVAKIA TOWARD SOCIALISM IN THE 20TH CENTURY

Jozef HRDLIČKA

Abstract

The study Analysis of the main attitudes of the Communist Party of Slovakia towards socialism of the 20th century in Czechoslovakia approximates the view of the current KSS on the period of development of Czechoslovak society in the years 1948-1989. It defines those aspects of the development of society after the Second World War that KSS evaluates positively. The communists perceive these positives of the socialist society as inspiring for the conception of future social alternatives of social development. The study also highlights the KSS's critical view of the practical politics of communists in the 20th century. Names the specific causes of the defeat of socialism in the 20th century from the point of view of contemporary Slovak communists.

Keywords: *socializmus, komunistické hnutie, vykorisťovanie, kapitalizmus*

ÚVOD

Súčasná Komunistická strana Slovenska (KSS) vznikla v roku 1992 zjednotením dvoch komunistických strán: Zväzu Komunistov Slovenska (ZKS) a Komunistickej strany Slovenska – 91 (KSS 91). Tieto vznikli ako reakcia na transformáciu pôvodnej KSS na stranu sociálno-demokratického typu, ktorá ďalej pôsobila pod názvom Strana demokratickej ľavice (SDL). Novú KSS nemožno z právneho hľadiska považovať za pokračovateľku pôvodnej – prednovembrovej KSS. Avšak z ideologického či programového možno hovoriť o kontinuite. Súčasná KSS uplatňuje kritický prístup pri hodnotení vývoja v ČSR po druhej svetovej vojne ako aj voči politike Komunistickej strany Československa a Komunistickej strany Slovenska no zároveň sa hlási a odvoláva na tie procesy, ktoré viedli k pozitívnemu rozvoju mnohých oblastí spoločenského života. Tieto pozitívne stránky tzv. socialistického obdobia v Československú sú obsiahnuté aj v politickom

programe súčasnej KSS. Na základe analýzy archívnych dokumentov KSS týkajúcich sa hodnotenia tzv. socialistickej minulosti v podmienkach Československa ako aj analýzy jej vyhlásení a stanovísk k významným historickým udalostiam tohto obdobia sa pokúšame predložiť rámcovú charakteristiku týchto postojov súčasných slovenských komunistov.

2 POSTOJE KSS K TZV. SOCIALIZMU 20. STOROČIA V ČESKOSLOVENSKU

Podľa Komunistickej strany Slovenska, komunistické hnutie v 20. storočí významnou mierou prispelo k pokroku a humanizácii modernej civilizácie. *„V dôsledku podcenenia niektorých objektívnych zákonitostí spoločenského vývoja a radom subjektívnych chýb a omylov pri jeho riadení, sa nepodarilo v európskych krajinách, ktoré sa vydali cestou socializmu, úspešne zavŕšiť proces budovania sociálne spravodlivej a demokratickej spoločnosti - socializmu. Idea sociálnej spravodlivosti, faktickej demokracie a reálneho humanizmu a pokroku je však naďalej aktuálna a zároveň je túžbou väčšiny ľudstva.“*³¹ Na základe štúdia programových materiálov KSS ale aj tých, ktoré sa týkajú hodnotenia tzv. socialistickej minulosti môžeme tvrdiť, že KSS si uvedomuje negatíva realizované v spoločnosti v rokoch monopolu moci KSČ (1948-1989). Komunisti kritizujú odstránenie klasického pluralitného politického systému. Kritický postoj uplatňujú k povojnovým politickým procesom či k previerkam a perzekúciám realizovaným po roku 1968. KSS, napriek tomu, že k socializmu 20. storočia, ako aj ku komunistickému hnutiu uplatňuje kritický prístup, otvorene sa hlási k pozitívnym hodnotám tohto obdobia a rovnako tak kontinuálne nadväzuje na komunistické hnutie v Československu i vo svete. Vytvorenie prvých foriem svetovej sústavy socialistických krajín z prvej polovice 20. storočia vníma z medzinárodného hľadiska ako založenie základov novej civilizácie, ku ktorej podľa nej objektívne smeruje vývoj sveta. Vníma to ako pokus, vďaka ktorému sa začali uplatňovať v praxi nové mravné a politické prístupy v spoľužití ľudí, národov a krajín, ktoré sa odrazili na živote bez veľkých vojen a hospodárskych kríz. Pod vplyvom socialistického spoločenstva, ale aj vďaka jeho pomoci, sa podľa komunistov z chudoby a závislosti dostala obrovská masa ľudí v koloniálnych a polokoloniálnych krajinách.

Z národného hľadiska uplatňuje KSS prístup podľa ktorého na rozdiel od kapitalistickej minulosti, z nadpráce bola plánovite vybudovaná materiálno-technická základňa ohromnej hodnoty a sily. *„Úspech a hodnota človeka bola opäť odvodzovaná od toho, kto koľko spoločnosti prispieva a nie koľko od spoločnosti získa. Vrátila sa reálna hodnota ľuďom, veciam a aj peniazom.“*³² Po prvýkrát v dejinách ľudstva sa podľa reflexie KSS vytvorili základné

---

³¹Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Program KSS schválený celoštátnou programovou konferenciou KSS, 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

³²Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Program KSS schválený celoštátnou programovou konferenciou KSS, 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

predpoklady pre plnohodnotný rozvoj ľudí, národov a národností. Ľudia práce sa stali hospodármi vo svojich krajinách, prestali byť len bezprávnou pracovnou silou a stali sa tvorcami ich výstavby a rozvoja. Vo svojich programových dokumentoch KSS konštatuje, že: „kapitalizmus, napriek mnohým transformáciám nedokázal zmeniť svoju podstatu – egoizmus bohatých. Vo svojej podstate sa ukázal ako nereformovateľný. Bez svojho atribútu - vykorisťovania prestáva existovať. Nespravodlivosť, priepasť medzi bohatstvom a chudobou sa prehľbuje, sociálne napätie neustále narastá. Vyhrocujú sa globálne problémy, nerovnomernosť vývoja sa zväčšuje, svet trápia mnohé vojnové konflikty, ekologické a sociálne problémy nadobúdajú katastrofický charakter“.³³ Podľa KSS sa ilúzia spoločnosti všeobecného blahobytu rozplynula. „Zvyšuje sa relatívne vykorisťovanie. Bohatstvo sa prerozdeľuje ne-rovnomerne, a to v prospech malej skupiny ľudí.“³⁴ Zákonitým výsledkom tohto javu je podľa nej skutočnosť, že tým sa prehľbuje aj diktatúra menšiny voči väčšine, ktorá si toto zabezpečuje svojim bohatstvom, a teda aj ekonomickou a politickou mocou. KSS zastáva postulát, že „ľudstvo, ak má prežiť, musí hľadať alternatívne riešenia voči kapitalizmu. Historická skúsenosť vývoja ľudskej civilizácie, historická skúsenosť s prvou historickou formou socializmu ako aj súčasné svetové skúsenosti nadobúdajú v tomto procese novú aktuálnosť“.³⁵

Na základe analýz mnohých stanovísk KSS týkajúcich sa rôznych historických udalostí v 20. storočí a v rámci nich samotného socializmu je evidentný značne národný (československý i slovenský) prístup. KSS sa hlási k československej tradícii a k akémusi československému modelu socializmu. Vznik ČSR považuje za vyvrcholenie dejinného úsilia Slovákov (a Čechov) za národnú emancipáciu, zvrchovanosť a štátotvornosť. Československá republika existujúca v rokoch 1918 – 1992 (s krátkou prestávkou v rokoch druhej svetovej vojny) zanechala podľa stanovísk KSS pre národy Čechov a Slovákov ale aj pre európsku históriu a kultúru výrazný odkaz. Hodnotia ho ako štát, ktorý sa už v prvých rokoch svojej existencie usiloval o budovanie demokratických princípov, aj keď na tú dobu značne limitovaných a z hľadiska komunistického ponímania dejín triedne determinovaných. Obdobie dejín ČSR vnímajú komunisti ako éru rozvoja kultúry, školstva a celej hospodárskej štruktúry Slovenska. Podľa komunistov Slováci v spoločnom štáte s Čechmi zavřšili proces formovania moderného a demokratického národa. KSS sa tradične hlási k protifašistickým hodnotám a v tejto súvislosti antifašizmus Čechov a Slovákov v rokoch druhej svetovej vojny vníma ako potvrdenie ich demokratickej tradície. Túto tradíciu a orientáciu oboch národov argumentačne opiera o Slovenské národné

³³ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Program KSS schválený celoštátnou programovou konferenciou KSS, 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

³⁴ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Program KSS schválený celoštátnou programovou konferenciou KSS, 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

³⁵ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Program KSS schválený celoštátnou programovou konferenciou KSS, 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

povstanie ako druhé najväčšie povstanie proti fašizmu v Európe. Rovnako tak o pôsobenie Československého armádneho zboru gen. Svobodu, ako aj o ďalšiu účasť Slovákov a Čechov v boji proti fašizmu. Zjednodušene povedané, podľa komunistov mali oba národy svoj významný podiel na ukončení II. svetovej vojny. Antifašizmus Čechov a Slovákov v rokoch druhej svetovej vojny, v rámci ktorého KSS vždy zdôrazňuje významnosť podielu komunistov hodnotí a vníma ako určujúci pri povojnovom vývoji oboch národov, a to na strane víťazov II. svetovej vojny. Povojnové obdobie v Československu (socialistické), vnímajú komunisti ako pokus o budovanie socialistického systému ako alternatívy voči kapitalistickým spoločenským vzťahom. Pri hodnotení povojnového vývoja v Československu komunisti zdôrazňujú potrebu uvedenia si toho, že vo všeobecnosti išlo o obdobie, v ktorom boli myšlienky socializmu v podmienkach Európy ovplyvnené aj víťazstvom ZSSR v II. svetovej vojne populárne. V jednom zo svojich stanovísk k povojnovému Československému vývoju komunisti uvádzajú: *„Cesta k socializmu nebola jednoduchá. Bola výrazne determinovaná povojnovou atmosférou ako aj postupným rozdelením sveta na sféru vplyvu dvoch svetových mocností. Otvorene treba priznať fakt, že povojnový vývoj v Československu v značnej miere podliehal vplyvu politiky Sovietskeho zväzu, ktorý nie vždy bol adekvátne aplikovateľný na podmienky Československa. Napriek tomuto konštatovaniu boli v Československu v riadení spoločnosti realizované mnohé špecifické prístupy a dnes možno smelo hovoriť o istom Československom modeli socializmu, ktorý bol v mnohých ohľadoch obrovským prínosom pre rozvoj spoločnosti a zlepšenie životnej úrovne väčšiny ľudí. Úspechy v budovaní priemyslu, poľnohospodárstva, bytov pre ľudí, vyspelého a bezplatného zdravotníctva, školstva a kultúry, silnej sociálnej politiky štátu pôsobia v dnešnej dobe a hlavne pre mladú generáciu ako neuveriteľný zázrak. Práve tento československý model socializmu nesie v sebe významnú inšpiráciu pre budúce nekapitalistické alternatívy. Aj v tomto je významný vklad Čechov a Slovákov pre európsku kultúru.“*³⁶ V uvedenom stanovisku je evidentný pozitívny postoj KSS k tomuto historickému obdobiu.

Pozornosti neuniká fakt, že KSS sa na rozdiel od záverov mimoriadneho zjazdu KSČ v decembri 1989 hlási k tzv. normalizačnému obdobiu počas ktorého podľa nej došlo k významnému rozvoju mnohých oblastí v spoločnosti. Zaujímavým je už spomínané zdôrazňovanie špecifik Československého modelu socializmu od toho sovietskeho. KSS v súlade s uvedeným považuje tzv. socialistické obdobie v Československu za jeden z dôležitých a pozitívne hodnotených odkazov ČSR, ako aj komunistov. KSS, ktorá vznikla v auguste 1992, okrem toho, že jej program a ciele sa odvíjajú od tvorcov marxistického učenia sa v súčasnosti opiera o historickú skúsenosť boja pracujúcich proti vykorisťovaniu na celom svete a predovšetkým o skúsenosti prvej historickej formy socializmu v 20. storočí. *„V tomto kontexte*

³⁶Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Vyhlásenie KSS pri príležitosti 100. výročia vzniku ČSR dňa 28. októbra 2018.

*chceme veľmi zreteľne zdôrazniť, že práve Česi a Slováci dva významné národy v strednej Európe práve v 20. storočí boli protagonistami inšpiratívneho modelu socializmu v Československu. Žiaľ ani tento model, ktorý pri hodnotení bývalých socialistických režimov v Strednej a Východnej Európe môžeme smelo označiť za najvyspelejší, nebol z hľadiska geopolitických pohybov a zmien v 90. rokoch minulého storočia ako aj vďaka mnohým chybným, byrokratickým a direktívnym metódam riadenia spoločnosti životaschopný.*³⁷ KSS týmto podľa nás dokumentuje nedogmatický a kritický pohľad na obdobie tzv. socializmu v ČSSR. *„Éru socializmu v Československu od roku 1945 – 1948 až do roku 1989 je potrebné z našich komunistických pozícií neustále podrobovať dôslednej a kritickej analýze nie za účelom formálnej kritiky, dehonestácie či oportunistu, ale za účelom dôsledného poznávania príčinných súvislostí a determinant jednotlivých vývojových stránok a za účelom modelovania nových vzorcov socializmu, na vývojovo vyššom stupni prinášajúcich riešenia našej spoločnosti. V tomto zmysle je rovnako dôležité hľadať, nájsť a pomenovať do akej miery boli chyby minulého socializmu systémové a do akej miery to boli dôsledky osobných zlyhaní a morálky predstaviteľov komunistickej strany a spoločnosti.*³⁸

Z januára 2019 pochádza materiál komunistov v ktorom definovali niektoré „*hlavné príčiny porážky socializmu v Československu.*“ V tomto dokumente uvádzajú: *„Analýza príčin porážky socializmu 20. storočia v podmienkach Československa nie je možná bez komplexnej analýzy týchto príčin v celom bývalom sovietskom bloku. Prístupy výstavby socializmu po II. svetovej vojne v bývalých socialistických krajinách, používané formy a metódy boli takmer totožné - len v obmedzenej miere sa uplatňovali niektoré národné špecifiká. Ako príklad môžeme uviesť Československo, ktoré pri budovaní socializmu realizovalo isté špecifické (parlamentné, národné) prístupy avšak v konečnom dôsledku bola aj táto forma socializmu v značnej miere ovplyvňovaná sovietskou metodikou čo sa realizovalo predovšetkým v 50., 60., ale aj 70. rokoch 20. storočia.*³⁹ Používaný rovnaký prístup pri budovaní socializmu, používanie rovnakých metód riadenia spoločnosti a konštatovanie, že pri porážke socializmu bol použitý rovnaký scenár a aj nástup rovnakých kontrarevolučných síl podľa komunistov dokazujú, že je potrebné hľadať aj spoločné príčiny porážky socializmu na konci 20. storočia. Podľa konštatovaní KSS v tomto dokumente *„je potrebné hľadať hlavné príčiny porážky socializmu vo vnútornej politike komunistických strán v jednotlivých krajinách.*⁴⁰ Aj v tomto dokumente hodnotia československý

³⁷ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Úvodné vystúpenie predsedu KSS na celoštátnej programovej konferencii konanej 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

³⁸ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Úvodné vystúpenie predsedu KSS na celoštátnej programovej konferencii konanej 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši.

³⁹ Archív ÚV KSS Bratislava, 2019. Analytické dokumenty, Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019.

⁴⁰ Archív ÚV KSS Bratislava, 2019 Analytické dokumenty, Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019.

model socializmu za najdokonalejší. „Československý model socializmu 20. storočia (sovietsky model s československými špecifikami) možno z hľadiska dodržiavania klasických demokratických princípov a z hľadiska dosahovania relatívne vysokej životnej úrovne obyvateľstva a rozvoja celej spoločnosti (hospodárskej politiky, bytovej politiky, vysokej úrovne zdravotníctva, školstva a celej sociálnej sféry) hodnotiť ako jeden z najúspešnejších modelov socializmu v 20. storočí ba dokonca podľa nášho názoru, možno hovoriť o tom, že v 20. storočí dosiahol pokus o socializmus svoj vrchol práve v Československu. Československo patrilo po II. svetovej vojne v rámci RVHP k priemyselne najvyspelejším krajinám. To znamená že popri vlastnej industrializácii sa aktívne podieľalo na výstavbe tak ťažkého ako aj ľahkého priemyslu v ostatných krajinách RVHP. Pomerne rýchla aj keď v značnej miere násilná avšak úspešná kolektivizácia poľnohospodárstva zabezpečila krajine potravinovú sebestačnosť. Obyvateľstvo bolo na relatívne vysokej intelektuálnej úrovni a Komunistická strana mala vďaka národno-oslobodzovaciemu a antifašistickému zápasu v spoločnosti veľkú autoritu.“⁴¹

Na základe zovšeobecnení vychádzajúcich z analýzy postojov súčasných komunistov k tzv. socialistickej minulosti možno tvrdiť, že zastávajú názor, že napriek rôznym problémom (vnútorným i tým, ktoré súviseli s medzinárodným vývojom) ktoré musela Komunistická strana Československa ako hlavná nositeľka socialistickej zmeny v spoločnosti riešiť počas celej existencie budovania socializmu (1945 – 1989) bola československá spoločnosť v prevažnej miere socialisticke orientovaná. Toto tvrdenie komunistov, ktorého relevantnosť nebudeme v práci dokazovať ani vyvracať však možno oprieť o výskum verejnej mienky z konca roku 1989. Výskum dokumentuje, že sa značná časť československého obyvateľstva vyjadrila pre socializmus ako žiadúceho spoločensko-politického usporiadania do budúcnosti. Na otázku, ako by sa spoločnosť mala do budúcnosti vyvíjať odpovedalo „socialistickou cestou“ 45 % v novembri a 41 % v decembri; „kapitalistickou cestou“ 3 % v novembri aj decembri; „niečo medzi socializmom a kapitalizmom“ 47 % v novembri a 52 % v decembri. Tento posledný spomenutý údaj dokumentuje tiež fakt, že aj tí respondenti, ktorí podporili vývoj spoločnosti v podobe „niečo medzi socializmom a kapitalizmom“, nepriamo uznali pozitíva socializmu. Podľa výskumov verejnej mienky ešte v polovici roku 1989 schvaľovalo vedúcu úlohu KSČ 51% obyvateľstva. (Vanek 1994)

---

⁴¹ Archív ÚV KSS Bratislava, 2019. Analytické dokumenty. Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019.

Graf č.1: Výsledok výskumu verejnej mienky z novembra 1989

Zdroj: Vaněk, M.: Veřejné mínění o socialismu před 17. listopadem 1989. Analýza výsledku výzkumu veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989.

V dnešnej KSS zastávajú názor, „...že síce v československej spoločnosti počas budovania socializmu bolo množstvo problémov, chýb a omylov, no v konečnom dôsledku neexistovali reálne vnútorné dôvody na kontrarevolúciu. Väčšina československej spoločnosti volala na konci osemdesiatych rokov po demokratizačných reformách (v oblasti politiky, ľudských práv i ekonomiky) nie však po likvidácii socializmu. Kontrarevolúcia však bola zrealizovaná aj v ČSSR v súlade s konceptom totálnej erózie socializmu v Sovietskom zväze a v celom jeho bloku. Umožnená bola v dôsledku zrady viacerých vrcholových špičiek komunistickej strany a štátu. Komunistická strana Československa stratila vlastné obranné mechanizmy a de facto rezignovala na obhajobu socializmu. V tomto kontexte treba s odstupom času konštatovať a priznať, že v záujme ďalšieho rozvoja socializmu bola jeho reforma opodstatnená a nevyhnutná.“⁴²

3 HLAVNÉ PRÍČINY PORÁŽKY TZV. SOCIALIZMU Z POHĽADU KSS

⁴² Archív ÚV KSS Bratislava, 2019. Analytické dokumenty, Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019.

Aj napriek tomu, že komunisti tvrdia, že v ČSSR neboli objektívne podmienky na zmenu spoločenského systému priznávajú mnohé problémy a zlyhania pri budovaní socializmu v Československu. V práci uvádzame len tie hlavné, ktoré KSS uvádza vo svojom hodnotiacom dokumente z januára 2019:

- Tvrde presadzovanie monopolu moci KSČ po II. svetovej vojne. V tomto kontexte sa kriticky stavajú aj k politickým procesom po skončení II. svetovej vojny. *„Pod vplyvom úsilia o upevňovanie mocenských pozícií KSČ nasledovalo prenasledovanie a súdenie politických odporcov nového režimu, ktoré postihlo aj mnohých významných predstaviteľov komunistickej strany vrátane mnohých účastníkov protifašistického odboja. Toto prenasledovanie bolo v mnohých prípadoch neopodstatnené.“*

- Úzke previazania na sovietsky ekonomický model. Ten sa v podmienkach ČSR podľa nich osvedčoval len do začiatku 60. rokov, kedy *„významným spôsobom prispel k industrializácii Slovenska a regiónov a k industrializačným dodávkam do iných štátov socialistickej orientácie. Od polovice 60. rokov sa sovietsky model rozvoja a riadenia národného hospodárstva v ČSR stal brzdou hospodárskeho rozvoja. Skutočnosť, že nebol schopný iniciovať vedecko-technickú revolúciu, ale ani si systémovo osvojiť jej podnety zvonku, bola rozhodujúca pre jeho ekonomickú porážku koncom 80. rokov.“* Sovietsky model ekonomiky socializmu sa v sedemdesiatych rokoch 20. st. podľa komunistov prežil a aj napriek opakovaným pokusom o ekonomickú reformu v ZSSR v podmienkach nástupu vedecko-technickej revolúcie skolaboval. Prejavilo sa to podľa nich *„predovšetkým v nevhodnom a zbyrokratizovanom systéme riadenia národného hospodárstva a v nedokonalosti realizácie spoločenského vlastníctva. Ignorované boli klasické zákonitosti trhu ako bola konkurencia, ponuka či dopyt. Bezprostredným cieľom výroby, na ktoré sa orientovali podniky, sa nestalo reálne uspokojovanie potrieb obyvateľstva ale splnenie plánovaných ukazovateľov. Celý ekonomický proces bol necitlivo ovplyvňovaný mocenskými elitami bez ohľadu na objektívne podmienky a potreby. Monopolné postavenie štátnych podnikov a zaručený – plánovaný odbyt tovarov a služieb odstránil konkurenciu a tým otupil snahu o vyššiu technickú a úžitkovú kvalitu výrobkov. Tento fakt postihol všetky štáty socialistickej sústavy.“* Vo svojich analýzach súčasná KSS za veľký problém v ekonomike považuje prehnanú centralizáciu celého hospodárstva, ktorá podľa nich brzdila iniciatívu nižších ekonomických zložiek. Zaujímavým aj z hľadiska ideologického je tvrdenie KSS, že *„zvolená prevládajúca štátna forma spoločenského vlastníctva zabraňovala prijatie spoločenského vlastníctva za skutočné vlastníctvo občana.“* Pozitívne hodnotia v ČSR uplatňovanú družstevnú formu podnikania a to predovšetkým v poľnohospodárstve. Poznačená však bola podľa nich *„násilným spôsobom zakladania družstiev čo negatívnym spôsobom postihlo predovšetkým Slovensko.“*

- Chyby realizované v „kádrovej“ politike. *„Prispôbili sme si a začali sme*

falošne vnímať triedny prístup. V kádrovej politike sme ho chápali len ako robotnícky či roľnícky pôvod, zabudli sme, že tam patrí a jeho súčasťou musí predovšetkým byť spoločenská angažovanosť. Uplatňovaním len triedneho princípu sme v podstate vytvorili možnosť obsadzovania politických, hospodárskych funkcií karieristami, falošnými populistami, uplatňovalo sa rodinkárstvo, úplatkárstvo a tak ďalej. Ku komunistickej strane nadobúdali pracujúci skôr odpor ako k symbolu nadvlády a privilégií vládnucej vrstvy. Aparát komunistickej strany sa stal novou privilegovanou spoločenskou triedou.“

KSS uvádza aj niektoré vonkajšie ekonomické príčiny zaostávania československého socializmu. Zaraďuje medzi ne predovšetkým hospodárske embargo tzv. západných štátov na dovoz strategických výrobkov, surovín a moderných technológií. Za chybu považujú aj to, že medzinárodná delba práce v rámci krajín RVHP určila ČSR za prioritný ťažký priemysel na úkor ľahkého - spotrebného priemyslu. Kritizujú politický tlak ZSSR na vytváranie systému direktívneho riadenia hospodárstva nehladiaceho na zákonitosti trhu, podmienky krajiny taktiež podceňujúci aktívnu účasť pracujúcich na riešení ekonomických úloh. Za jednu z ďalších významných chýb bývalého režimu v ČSSR ako aj v ďalších socialistických krajinách vidí KSS v tom, *„že došlo k vnútorným politickým a ideologickým diferenciaciám vo vnútri privilegovanej vrstvy. Pod vplyvom centrálne riadenej ekonomiky sa vytvorila trieda mocenskej elity v štáte i v komunistickej strane ktorá mala v spoločnosti silné postavenie. Robotnícka trieda bola zbavená vlastnickej subjektivity ako aj reálneho podielu na riadení spoločnosti. Bola udržiavaná v pasívite a neutralite rôznymi formálnymi tvrdeniami o jej vedúcej úlohe v spoločnosti. Spoločenská prestíž pracujúcej triedy bola nízka aj napriek rôznym formálnym ideologickým frázam.“*⁴³

Keďže cieľom tejto práce nie je analýza a hodnotenie príčin zrútenia sa tzv. socialistických režimov na konci 20. storočia uviedli sme len niektoré – hlavné charakteristiky, ktoré vystihujú toto hodnotenie príčin z pohľadu súčasnej KSS. Tieto hodnotenia poukazujú na fakt, ktorý zdôrazňujeme, že KSS nie je nekritickým obhajcom režimu uplatňovaného v Československu v rokoch 1945 (1948) – 1989, kedy bola komunistická strana jeho protagonistom. Napriek tomu, že sa KSS hlási k mnohým pozitívnym stránkam tohto spoločenského vývoja, polemizuje nad tým, či išlo už o socializmus ako programovú víziu komunistov. Dokumentujú to postoje uvedené v spomenutom a citovanom hodnotiacom materiáli, ktoré považujeme za dôležité uviesť v plnom znení: *„Všetky tieto menované ale aj mnohé ďalšie problémové momenty „československého“ socializmu boli priamo podmienené chybami ktorých sa pri výstavbe socializmu dopustila komunistická strana. „Za potrebné považujeme aj zamyslenie sa nad tým, či socializmus 20. storočia bol socializmom. Podľa Karola Marxa je socializmus prvou fázou komunistickej spoločnosti, ktorá sa vyznačuje tromi základnými*

⁴³Archív ÚV KSS Bratislava, 2019. Analytické dokumenty, Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019.

atribútmi:

- *spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov;*
- *socialistickou ideológiou;*
- *stupňom spoločenského vedomia obyvateľstva zodpovedajúceho dvom predchádzajúcim atribútom.*

Myslíme si, že je potrebné sa aj touto základnou no principiálnou otázkou zaoberať. Ide teda o to, či koncom osemdesiatych rokov niektorá z krajín budujúcich socializmus spĺňala tieto základné kritéria? Prikláňame sa však k názoru, že tomu tak nebolo, že v roku 1989 sa aj Československo nachádzalo v etape ktorú Lenin pomenoval obdobím pôrodných bolestí. Máme teda za to, že obdobie nazývané socializmom 20. storočia je výstižnejšie pomenovávať skôr pojmami ako pokus o socializmus respektíve prvá historická forma socializmu. Toto sú však hlboké teoretické otázky. V každom prípade prvá historická forma socializmu v 20. storočí je obrovským obohatením nášho komunistického myslenia (nášho komunistického hnutia a vôbec všetkých antikapitalistických, alternatívnych hnutí) o praktickú skúsenosť. Práve táto skúsenosť by mala byť v budúcnosti jedným z hlavných zdrojov pri realizácii budúceho socializmu.“⁴⁴

K samotnej charakteristike či pomenovaniu systému, ktorý vznikol po októbrovej revolúcii v Rusku v roku 1917 existuje značná názorová rôznorodosť a vedú sa na túto tému mnohé odborné diskusie. Problémom však je, že tieto diskusie o pomenovanie tejto etapy dejín mnohých európskych štátov v 20. storočí prekračujú hranice teoretických diskusií a sú prostriedkom politického a ideologického zápasu. Do pozornosti dávame hodnotenia autorov, podľa ktorých prvý dlhodobejší pokus o nekapitalistickú spoločnosť v dejinách ľudstva označujú termínom „proto-socializmus“⁴⁵. Ide o historické obdobie, ktoré sa začalo socialistickou revolúciou v Rusku a v podmienkach strednej Európy po II. svetovej vojne. Koniec tohto obdobia je spojený s pádom režimov komunistických strán v bývalom Sovietskom zväze a v jeho európskych satelitoch na konci osemdesiatych a začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia. „Prvá historická forma socializmu nebola ešte skutočným socializmom, bola svojbytným systémom integrujúcim v sebe vedľa nových prvkov aj rad prvkov predkapitalistickej spoločnosti, ako taká bola iba jednoduchým našliapnutím na trajektórii spoločenského pokroku vyznačujúceho sa závažnými systémovými vadami. Predovšetkým, aj keď nie výhradne, v dôsledku týchto väd degenerovala, nevydržala súťaž s kapitalizmom a zanikla.“ (Heller 2007:52)

---

⁴⁴ Archív ÚV KSS Bratislava, 2019. Analytické dokumenty, Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019.

⁴⁵ Termín protosocializmus použili v rámci československých podmienok napríklad autori Vojtech Mencl, Miloš Hájek, Milan Otáhal a Erika Kadlecová v práci *Křížovatky 20. století*, ktorá bola vydaná v roku 1990. Termín tiež používa historik Stanislav Holubec napríklad v práci *Socialismus mezi minulostí a budoucností*.

„Išlo o vybudovanie socializmu? Boli tu položené základy osobité, veľmi špecificky ruské, nezrelé a historicky rannej podoby spoločenskej štruktúry, ktorá sa v ďalšom vývoji mohla ukázať ako stupeň vedúci k socializmu. Protosocializmus – ak by sme to vyjadrili jedným slovom.“ (Mencl 1990:132)

Autori používajúci toto označenie pre obdobie tzv. socializmu v 20. storočí sa pokúšajú vyjadriť predovšetkým nasledujúce skutočnosti:

- *„že vzniknutý spoločenský systém (Rusko 1917) je genetickou súčasťou vývoja socializmu a zodpovedá aj niektorým charakteristikám marxistickej prognózy socializmu,*
- *že tento systém napriek tomu bol natoľko odlišný od tejto prognózy a do tej miery spojený s minulými štádiami spoločenského vývoja, že ho môžeme považovať iba za určitý nedokonalý prototyp socializmu,*
- *že na tento systém nie je možné mechanicky preniesť ani logiku fungovania kapitalizmu, ani logiku prognózy socializmu u klasikov, že predstavuje akýsi svojbytný spoločensko-ekonomický systém odlišný ako od kapitalizmu, tak od skutočného socializmu a v tomto zmysle určité odbočenie z hlavnej línie dejinného vývoja.“ (Heller 2007:17-18)*

Obdobie tzv. socializmu v Československu vnímajú komunisti pozitívne aj z hľadiska národných záujmov Slovákov. *„Z hľadiska sledovania národných záujmov Slovákov treba dnes priznať, že to bolo v časoch socializmu a v rámci Československej republiky, keď došlo k naplneniu týchto tisícročných snáh. Došlo k federalizácii Československa, ktorá bola zavŕšená prijatím Ústavného zákona číslo 143/1968 o československej federácii z 27. októbra 1968 a v platnosti od 1. januára nasledujúceho roku. Práve na základe tohto zákona sa ČSSR stala federatívnym štátom dvoch rovnoprávných národov Čechov a Slovákov, tvorená dvomi suverénnymi republikami: Českou a Slovenskou socialistickou republikou. Každá z oboch republík mala svoj zákonodarný orgán (národnú radu) a svoju vládu. Najvyšším zákonodarným orgánom štátnej moci na úrovni federácie bolo Federálne zhromaždenie (FZ) - dvojkomorový parlament tvorený Snemovňou ľudu a Snemovňou národov (SN), ktorému bola zodpovedná federálna vláda i prezident. Ústavný zákon vymedzil kompetencie federácie i republík a ich orgánov. Nebyť československej federácie, a teda vzniku Slovenskej socialistickej republiky v roku 1969, veľmi komplikovane a zložito by vznikala samostatná Slovenská republika v roku 1993.“⁴⁶*

Z hľadiska historickej retrospektívy KSS poukazuje na dôležitosť objektívneho hodnotenia moderných dejín. Reaguje tak na kritické hodnotenie a odmietanie vývoja v spoločnosti v rokoch 1948 – 1989, ktoré je v súčasnosti dominantné tak v praktickej politike, ako aj v spoločenských vedách. V tejto súvislosti KSS konštatuje, že: *„Je nevyhnutné dejiny ČSSR prijať v celom*

---

⁴⁶ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Vyhlásenie KSS pri príležitosti 100. výročia vzniku ČSR dňa 28. októbra 2018.

*svojom zložitom komplexe a nadviazať na celú jej tradíciu vrátane tej socialistickej. V dejinách Československa nie je žiadna čierna diera ale naopak, obrovská inšpirácia pre budúcnosť. Demokratické hodnoty, antifašistická orientácia, snaha o mier a priateľstvo s inými národmi, ako aj túžba po sociálnej spravodlivosti sú hlavné črty bývalého Československa. Sú to hodnoty vysoko aktuálne aj v dnešnej zložitej dobe.*⁴⁷ Pre pochopenie súčasných programových východísk ako aj postojov KSS k socializmu 20. storočia v Československu považujeme za dôležité definovať aj pohľad KSS k udalostiam v roku 1968 známym ako Pražská jar, ako aj na vstup vojsk Varšavskej zmluvy do Československa 21. augusta 1968.

Pripomíname, že po roku 1989 sa KSČ ako aj KSS dištancovali od tzv. normalizačného obdobia rokov 1968 – 1989 a prihlásili sa k hodnotám reformných procesov z roku 1968. KSS, ktorá vznikla v roku 1992 v tejto súvislosti postupne formovala iný postoj a je prezentovaný napríklad v stanovisku, ktoré strana vydala pri príležitosti 50. výročia týchto udalostí dňa 21. augusta 2018. V tomto stanovisku KSS konštatuje: „*Išlo o udalosť, ktorú je nevyhnutné vnímať v celkovom kontexte vnútropolitického vývoja a medzinárodnej situácie. Vývoj v československej spoločnosti v šesťdesiatych rokoch minulého storočia bol poznačený a ovplyvňovaný blokovým rozdelením Európy i sveta a pôsobením viacerých síl. Faktom zostáva, že prevažná časť predstaviteľov a členov komunistickej strany za veľkej podpory spoluobčanov usilovala o odstránenie nedostatkov socializmu, chýb, omylov a deformácií z minulosti a o naštartovanie ekonomických reforiem a prehĺbenie demokratických princípov v spoločnosti, ktoré by v konečnom dôsledku smerovali k socializmu, prijateľnému a prospešnému pre drvivú väčšinu spoločnosti. Tieto snahy komunistov sa stretli s obrovskou podporou širokej verejnosti. Faktom tiež zostáva, že v spoločnosti pôsobili aj sily podporované západnými mocnosťami, ktoré sa usilovali zneužiť reformný proces na zmenu spoločenského systému v Československu, ako aj o prechod Československa z jedného mocenského bloku do druhého.*“⁴⁸ Uvedený postoj poukazuje na to, že reformný proces v ČSSR v roku 1968 vníma súčasná KSS pozitívne a ako nevyhnutný. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy do Československa 21. augusta 1968 považuje za „*precenenie silového riešenia situácie a za určitú formu intervencie cudzích vojsk na naše územie.*“

Druhým pohľadom na problematiku je podľa KSS „*intenzívna, deštrukčná činnosť zahraničných rozvedok na našom území s cieľom vyvolania prevratu, podobne ako sa to stalo neskôr, v novembri 1989. Je poľutovaniahodné, že vtedajšie vedenie ČSSR a KSČ, ktoré malo obrovskú podporu občanov, nedokázalo účinnými politickými metódami intervencii*

---

⁴⁷ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Vyhlásenie KSS pri príležitosti 100. výročia vzniku ČSR dňa 28. októbra 2018.

⁴⁸ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Vyhlásenie KSS pri príležitosti 50. výročia vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v auguste 1968. Publikované 21. augusta 2018.

zabrániť a uskutočniť pritom vlastnú ekonomickú a spoločenskú víziu budovania socialistickej spoločnosti. Vzhľadom na vtedajšie bipolárne rozdelenie sveta, nebolo umožnené naplnenie vôle občanov o vlastnom smerovaní ani v ďalších krajinách, ako rok pred tým v Grécku, neskôr v Čile, Paname či ďalších krajinách, v ktorých sa naplňali scenáre spravodajských služieb USA. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968 do Československa bol šokom pre jeho občanov a nie je tajomstvom, že aj pre členov komunistickej strany, a hlboko poznačil a ovplyvnil vývoj našej spoločnosti na obdobie ďalších dvadsiatich rokov, pretože zabrzdil energiu, entuziazmus a odvahu strany i občanov na pozitívne, moderné smerovanie rozvoja socializmu. Vstup vojsk Varšavskej zmluvy značná časť slovenskej a ani českej spoločnosti neprijala a nikdy sa s ním nestotožnila. Tento silový zásah veľmi hlboko a negatívne ovplyvnil perspektívu rozvoja socializmu, ako nekapitalistickej alternatívy spoločenského vývoja, a to nielen u nás a rovnako tak negatívne ovplyvnil aj postavenie ľavicových síl v celej Európe“⁴⁹

ZÁVER

Komunistická strana Slovenska je súčasťou slovenského politického prostredia. Z politologického, historického ale i právneho hľadiska považujeme za vhodné vymedziť a poznať jej hodnotový postoj k obdobiu dejín, ktorého hlavným protagonistom boli komunisti a ktoré je vo všeobecnosti označované termínom socializmus. Opodstatnenosť tohto tvrdenia možno oprieť aj o slovenskú legislatívu, ktorá obdobie rokov 1948 – 1989 hodnotí ako zločinecké. V práci sme sa pokúsili definovať hlavné postoje a vzťah KSS k tomuto obdobiu. Uviedli sme tie jeho momenty, ktoré komunisti hodnotia pozitívne ako aj tie kritické. Vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že súčasná KSS sa hlási a nadväzuje na mnohé stránky tzv. socializmu 20. storočia predovšetkým v podmienkach Československa, no na strane druhej nie je dogmatickým obhajcom celého tohto dejinného procesu, ktorý určovali komunisti. Naopak, jej kritický prístup k tomuto obdobiu je evidentný. V tejto súvislosti sme dokumentovali, že samotná KSS pripúšťa filozoficko-politologickú diskusiu a dokonca sama polemizuje o tom, či tzv. socializmus v 20. storočí bol spoločensko-politickým modelom približujúcim sa samotnému konceptu socializmu. Predpokladáme, že touto prácou sme na základe autentických východísk nielen priblížili vzťah súčasnej KSS k tzv. socialistickej minulosti, legislatívne označovanej za zločineckú, ale aj spochybnili možné argumenty o extrémistickom charaktere súčasnej KSS.

---

⁴⁹ Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. Vyhlásenie KSS pri príležitosti 50. výročia vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v auguste 1968. Publikované 21. augusta 2018.

Zoznam použitej literatúry

- HELLER, J. - a kolektív (2007) *Bojíte se socializmu?*. Příbram, Periskop.
- MENCL, V. - a kolektív (1990) *Křižovatky 20. století*. Praha, Naše vojsko.
- VANEK, M. (1994) *Veřejné mínění o socializmu před 17. listopadem 1989. Analýza výsledku výzkumu veřejného mínění prováděných ÚVVM od roku 1972 do roku 1989*. Praha, Maxdorf.
- Archív ÚV KSS Bratislava, 1994. *Program KSS schválený I. zjazdom KSS v Leviciach 14. – 15. mája 1994*.
- Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. *Program KSS schválený celoštátnou programovou konferenciou KSS, 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši*.
- Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. *Vyhlasenie KSS pri príležitosti 100. výročia vzniku ČSR dňa 28. októbra 2018*.
- Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. *Úvodné vystúpenie predsedu KSS na celoštátnej programovej konferencii konanej 24. februára 2018 v Liptovskom Mikuláši*.
- Archív ÚV KSS Bratislava, 2019. *Analytické dokumenty, Niektoré hlavné príčiny porážky socializmu v Československu. Január 2019*.
- Archív ÚV KSS Bratislava, 2018. *Vyhlasenie KSS pri príležitosti 50. výročia vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v auguste 1968. Publikované 21. augusta 2018*.

Jozef Hrdlička is a historian at the *Museum of Homeland History in Hlohovec, Slovakia*.

[e-mail: jozefhrdlicka77@gmail.com]

Studies

VOJNOVÝ KONFLIKT NA UKRAJINE A JEHO VPLYV NA EKONOMIKU RUSKEJ FEDERÁCIE

WAR CONFLICT IN UKRAINE AND ITS IMPACT ON THE ECONOMY OF THE RUSSIAN FEDERATION

*Ľudmila LIPKOVÁ*⁵⁰

Abstract

The economy of the Russian Federation is one of the ten largest economies in the world. It is characterized mainly by extensive reserves of mineral raw materials - fossil fuels, ore and non-ore minerals, which represent a significant part of its exports and revenues to the state budget. Therefore, in periods when economic sanctions are imposed by the countries of the Global North in connection with Russia's political and military operations abroad (Afghanistan, Ukraine, etc.), these generally concern its financial sector, which is dependent on modern foreign technologies, and limiting the export of raw materials. We encounter such a situation even today. In connection with the special military operation of the RAF in Ukraine from 2022, an imbalance occurs not only as a result of external factors, such as sanctions, but also as a result of changes in internal economic conditions, such as the expenditure part of the state budget, the lack of labor on the labor market, subsequent inflation etc. We address some of these questions in our post.

Keywords: *Russia, economy, war, changes in the economy*

ÚVOD

Ruská federácie patrí k štátom, ktoré sú historicky dlhodobo v popredí záujmu svetového politického i ekonomického diania. Záujem o pôvodne Ruské impérium, neskôr Sovietsky zväz a dnes o Rusko, je daný jednak jeho rozlohou, ktorá ho zaraďuje na prvé miesto na svete a tiež obrovským nerastným bohatstvom uloženým na jeho území. Od Druhej svetovej vojny až po zánik bipolárneho sveta Sovietsky zväz (ZSSR) predstavoval so Spojenými štátmi americkými jednu z dvoch supervelmocí. Rozpad Sovietskeho zväzu

---

⁵⁰ Ľudmila Lipková, prof., Ing., CSc., profesorka, Katedra politológie, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 911 02 Trenčín, Študentská 1, e mail: ludmila.lipkova@tnuni.sk

sa zavŕšil vzdaním sa funkcie prezidenta ZSSR Michaila Gorbačova dňa 25. decembra 1991 a vyhlásením 15 nezávislých republík. (TASS, 2021) Nástupníckym štátom ZSSR sa stala Ruská federácia. Rozpadom ZSSR de facto zanikla jedna z dvoch supervelmocí z obdobia studenej vojny.

Na území bývalého ZSSR medzi nezávislými štátmi i v rámci nich, vznikalo a doposiaľ vzniká mnoho medzištátnych i vnútroštátnych politických a i vojenských konfliktov. Najtragickejším a najsledovanejším je od roku 2014 konflikt medzi Ruskou federáciou a jej západným susedom Ukrajinou, ktorý nadobudol charakter vojny, keď armáda Ruskej federácie napadla dňa 24. februára 2022 zvrchované územie Ukrajiny.

V našom príspevku sa budeme zaoberať následkami tohto vojenského konfliktu na ruskú ekonomiku. Na súčasnú ekonomickú situáciu vplyva čiastočná preorientácia ruskej ekonomiky na vojensko - priemyselný komplex a sankcie, ktoré uvalujú predovšetkým štáty globálneho Severu, t. j. členské štáty Európskej únie i ďalšie európske štáty, USA, Kanada, Japonsko, Austrália, Nový Zéland na právnické a fyzické osoby Ruskej federácie. Účelom týchto sankcií je oslabiť ekonomiku Ruskej federácie. V príspevku preskúmame niektoré zmeny, ktoré nastali v ruskej ekonomike od roku 2014 a zameriame sa najmä na obdobie od začatia špeciálnej vojenskej operácie.

1 PREHĽAD LITERATÚRY

Problematikou postavenia ruskej ekonomiky v medzinárodnom spoločenstve ale i jej vnútornou situáciou v období od anexie Krymu a po začatí špeciálnej vojenskej operácie sa zaoberá vo svojich prácach mnoho zahraničných autorov. Pieter Balcaen vo svojom článku Okrem sankcií: Ekonomická vojna a moderný vojenský konflikt (Beyond sanctions: Economic warfare and modern military conflict) zdôrazňuje, že Rusko v treťom roku vojenského konfliktu na Ukrajine preorientovalo veľkú časť svojej priemyselnej výroby na potreby vojny. Súčasne sa venuje otázke sankcií, ktoré sú uvalované na Rusko. Uvádza, že sankcie pozostávajú zo série bojkotov, embárg, čiernych zoznamov, kvót a zmrazenia finančných aktív ruských bánk i fyzických osôb v zahraničí. Autor uvádza, že voči Rusku sa vedie ekonomická vojna, - destabilizuje sa ruská ekonomika a oslabuje sa protivník. (Balcaen, 2024) Autori Yuriy Gorodnichenko, Iikka Korhonen a Elina Ribakova vo svojom článku Ruská ekonomika na vojnovom základe: financovaná nová realita (The Russian economy on a war footing: A new reality financed) zdôrazňujú, že ruská invázia na Ukrajinu vyvolala bezprecedentné sankcie, čo spôsobilo počiatkový pokles hrubého domáceho produktu Ruska. Na druhej strane sa zvýšili verejné výdavky vo vojensko – priemyselnom komplexe a v stavebníctve, čo bolo impluzom pre hospodársky rast v Rusku. Autori predpokladajú, že vojenské výdavky budú aj naďalej rásť, čomu budú napomáhať aj vysoké príjmy z exportu ropy. Rast ekonomiky bude mať za následok nedostatok pracovných síl a napätie na trhu práce. Autori upozorňujú, že sankcie obmedzujú prístup Ruska k najnovším technológiám, napriek tomu objem vojenskej výroby zostáva veľmi vysoký. Konštatujú, že z

dlhodobého hľadiska sa však rastový potenciál Ruska zníži. (Gorodnichenko, Korhonen, Ribakova, 2024) Irina Busygina v článku Úloha ruských regiónov vo vojnovéj ekonomike (The role of Russia's regions in the war Economy) uvádza, že význam ruských zbrojárskych firiem je rozhodujúci pre vojnovú ekonomiku krajiny. Ruská vláda prísne kontroluje vojenskú výrobu, ktorá je umiestnená v mnohých regiónoch krajiny. Riadenie zbrojárskej výroby sa podľa autorky uskutočňuje kombináciou finančných stimulov a ale i politického nátlaku. Po začatí vojny ruská vláda delegovala niektoré povinnosti v súvislosti s vojnou na regióny, na gubernátorov jednotlivých oblastí. Strategickou prioritou ruskej vlády je integrovať potreby špeciálnej vojenskej operácie do národného hospodárstva a zabezpečiť nepretržité dodávky zbraní do frontových línií. Tieto potreby viedli k vzniku a posilneniu skupiny obranne orientovaných regiónov. Vojenská situácia zabezpečila týmto regiónom výnimočné postavenie a silný ekonomický rast. (Busygina, 2024) Rada Európskej únie (Council of European Union, 2023) v stati Vplyv sankcií na ruskú ekonomiku (Impact of Sanctions on the Russian Economy) uvádza, že cieľom sankcií, ktoré prijíma Európska únia proti Rusku a Bielorusku, je oslabiť schopnosť Ruska financovať vojnu. Sankcie sa konkrétne zameriavajú na vojenskú a ekonomickú elitu Ruska i Bieloruska zodpovednú za inváziu. V príspevku sa zdôrazňuje, že reštriktívne opatrenia nie sú zamerané na obmedzovanie potrieb civilného obyvateľstva, preto na také odvetvia ako potravinárstvo, poľnohospodárstvo, zdravotníctvo a farmácia sa sankcie nevzťahujú. (Council of European Union, 2023)

Ruth Oliver v článku Vplyv sankcií a spojencov na ruský vojenský potenciál (The Impact of Sanctions and Allians on Russian Military Capabilities) upozorňuje na nedostatočnú účinnosť sankčných režimov voči Ruskej federácii a úlohu jej spojencov pri prekonávaní problémov spojených so zásobovaním vojensko – priemyselného komplexu. Strategickí partneri Ruska ako je Kazachstan, Irán, Čína, KĽDR pomáhajú Ruskej federácii obchádzať sankčné režimy dodávkami niektorých komponentov z tretích krajín, ktorých import do Ruskej federácie je pod sankciami. (Oliver, 2025) Ďalší autori Volodymyr Ishchenko, Ilya Matveev a Oleg Zhuravlev v článku Ruské vojenské keynesiánstvo: Kto získava na vojne na Ukrajine? (Russian Military Keynesianism: Who Benefits from the War in Ukraine?) hľadajú odpoveď na otázku, ako ovplyvnili zmeny v súvislosti s inváziou ruskej armády na Ukrajinu reakcie obyvateľov na túto skutočnosť. Ako sa zmenila podpora špeciálnej vojenskej operácie vo verejnosti? Autori upozorňujú, že podpora vojny v ruskej verejnosti môže byť zakorenená v materiálnych faktoroch. Intenzifikácia vojenskej výroby prelievanie pracovnej sily do lepšie plateného vojensko - priemyselného komplexu, vysoké finančné kompenzácie bojujúcim vojakom, ich príbuzným, nahrádzanie dovozu v reakcii na sankcie a rozvoj niektorých civilných odvetví, to všetko prispieva k vytvoreniu vedomej základne podpory medzi skupinami obyvateľov, ktorí majú z vojny prospech. Autori upozorňujú, že tá časť obyvateľstva, ktorá zaznamenala pokles životnej úrovne v súvislosti s vojnou v dôsledku nežiadúcich javov, ako je inflácia, je voči vojne kritickejšia. (Ishchenko, Matveev, Zhuravlev, 2023) Cristian

Mardones vo svojom článku Ekonomický efekt izolácie Ruska od medzinárodného obchodu v dôsledku špeciálnej vojenskej perácie na Ukrajine (Economic Effect of Isolations Russia from International Trade due to its´ Special Military Opertaion in Ukraine) uvádza, že medzinárodné spoločenstvo prekvapivo rýchlo reagovalo na špeciálnu vojenskú operáciu Ruska na ukrajinskom území prostredníctvom obchodných a finančných sankcií s cieľom dosiahnuť jeho izoláciu. Autor simuloval vo svojom výskume ekonomické efekty na výrobu 189 krajín, uvažuje, ako sa zníži objem výroby v Rusku, keď sankcie uvalia iba členské štáty Európskej únie, ale aj USA, Austrália, Japonsko, Spojené kráľovstvo. Súčasne sa vo svojej práci zaoberá následkom sankcií na ekonomiky štátov s najväčšou geografickou blízkosťou a silným obchodným prepojením s Ruskom. Výsledkom jeho výskumu je tvrdenie, že v ruskej ekonomike budú najviac postihnuté odvetvia závislé na reexporte, následný vývoz spracovaných výrobkov a ťažba surovín. V článku sa uvádza, že analyzované negatívne vplyvy sankcií na ruskú ekonomiku sú minimálne, pretože autor sa zaoberal iba obmedzením zapojenia Ruska do medzinárodného obchodu a neskúmal negatívne vplyvy sankcií vo finančnom sektore, zmeny výmenného kurzu ruského rubľa, zmeny cien surovín na svetových trhoch apod. (Mardones, 2023)

2 POSTAVENIE RUSKEJ EKONOMIKY VO SVETOVOM HOSPODÁRSTVE

Podiel Ruskej federácie (144,4 mil. obyvateľov) na svetovej populácii (8,2 mld.) predstavuje 1,76 %. (Worldometer, 2024) Rusko je jedna z mála transkontinentálnych krajín a svojou rozlohou 17 mil. km² je najväčší štát na svete. (Territorija Rossiji, 2024) Absolútny hrubý domáci produkt v nominálnej hodnote dosiahol v roku 2024 objem 2,24 mld. USD, čo predstavuje 2 % - ný podiel na vytváraní celosvetových hodnôt ročne. V nominálnom absolútnom HDP Rusko vo svetovom meradle zastáva 8. priečku (USA - 25,5 tis. mld. USD, Čína 14,7 tis. mld. USD, Japonsko 4,25 tis. mld. USD, Nemecko 3,85 tis. mld. USD, India 3,4 tis. mld. USD, Spojené kráľovstvo 2,7 tis. mld. USD, Francúzsko 2,6 mld. USD, Rusko 2, 24 tis. mld. USD). (Safeugard Global, 2024) Absolútny HDP Ruska v parite kúpnej sily koncom roku 2024 bol prepočítaný na 8,3 tis. mld. USD, čo je štvrté miesto na svete (ČĽR 41 tis. mld. USD, USA 27 tis. mld. USD, India 22 tis. mld. USD, Rusko 8,3 tis. mld. USD). (World Economics, 2024) V roku 2023 vyhlásila Svetová banka Rusko za vysokoprijímovú ekonomiku s HDP per capita vo výške 14 250 USD v nominálnej hodnote. (World Bank Group, 2024) Svetová banka v roku 2023 označila 14 005 USD na hlavu za vysoký príjem vo svete. V prepočte na paritu kúpnej sily dosiahol Rusku HDP na hlavu v roku 2023 výšku 39 700 USD. (Trading Economics, 2024 A)

Nasledujúca tabuľka dokumentuje vývoj hrubého domáceho produktu Ruskej federácie od roku 2014. Pre porovnanie uvádzame aj vývoj svetového hrubého domáceho produktu a zmeny v podiele Ruska na jeho tvorbe. Rok 2014 sme zvolili za bázičky v dôsledku udalostí na polostrove Krym, ktorý bol v roku 2014 anektovaný Ruskou federáciou. Po tomto akte nasledoval proces

uvalovania sankcií na právnické a fyzické osoby RF. Rozsah a objem sankcií, uvalených na ruskú ekonomiku sa výrazne zvýšil od 24. februára 2022, od začatia špeciálnej vojenskej operácie.

Tabuľka č. 1: HDP Ruskej federácie v tis. mld. USD (Statista, 2024), (Trading Economics, 2024)

Rok	HDP RF	Zmena	Svetový HDP	Zmena	Podiel Ruska na svetovom HDP
2014	2,048	+0,7 %	80,0	*	2,46 %
2015	1,357	-2,0 %	75,0	-6,3 %	1,80 %
2016	1,276	+0,2 %	76,6	+2,1%	1,7 %
2017	1,575	+1,8 %	81,6	+6,5 %	1,91 %
2018	1,653	+2,8 %	86,7	+6,2%	1,92 %
2019	1,696	+2,0 %	88,0	+1,5 %	1,92 %
2020	1,443	-2,7 %	87,6	-0,5 %	1,64 %
2021	1,834	+5,9 %	97,5	+12,4%	1,88 %
2022	2,267	-1,2 %	101,1	+3,7 %	2,24 %
2023	2,009	+3,6 %	105,6	+4,5 %	1,92 %
2024	2,184	+1,0 %	102,2	-3,3 %	2,13 %

V uplynulom desaťročí (2014 - 2024) negatívne ovplyvnili vývoj ruskej ekonomiky tri krízy: prvú krízu spôsobil výrazný pokles cien ropy na svetových trhoch v rokoch, 2014, 2015,2016 a 2020.

Tabuľka č. 2: Cena ropy na svetovom trhu za 1 barel v USD (Macrotrends, 2024)

2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
46	44	32	52	70	64	42	71	100	82	80

Druhá kríza bola spôsobená pandémiou koronavírusu a tretia kríza je vyvolaná sankciami, ktoré nasledovali po intervencii Ruskej federácie na území Ukrajiny (2014 anexia Krymu, 24.2.2022 vojenská agresia Ruskej federácie voči Ukrajine) zo strany štátov globálneho Severu.

Za posledných desať rokov (2014 – 2024) nestabilného rastu, v súlade s údajmi uvedenými v Tabuľke 2, sa hrubý domáci produkt Ruskej federácie zvýšil o 6,6 %, t. j. o necelých 0,7 % per annum. Pre porovnanie uvádzame vývoj slovenskej ekonomiky a svetovej ekonomiky v sledovanej dekáde. Hrubý domáci produkt Slovenskej republiky sa za uvedenú dekádu zvýšil z 101,5 mld. USD na 142,6 mld. USD, čo je zvýšenie o 40 %. (Statista, 2024) Svetový hrubý domáci produkt sa podľa údajov z tabuľky zvýšil v absolútnej hodnote o 22,2 tis. mld., čo je zvýšenie o 27,5 %. Údaje uvedené v tabuľke dokumentujú, že vývoj ruskej ekonomiky je nerovnomerný, to isté však platí i o svetovej ekonomike ako takej. Podiel ruskej ekonomiky na tvorbe svetového hrubého domáceho produktu od roku 2014 poklesol z 2,46 % na 2,13 %.

3 EKONOMIKA RUSKEJ FEDERÁCIE V PODMIENKACH ŠPECIÁLNEJ VOJENSKEJ OPERÁCIE

Začiatok špeciálnej vojenskej operácie viedol k aktivizácii mimoriadnych vnútorných a vonkajších faktorov, ktoré ovplyvňujú ruskú ekonomiku. Vnútorné faktory sú spojené s militarizáciou ekonomiky. Vonkajším faktorom sú rozsiahle sankcie uplatňované štátmi globálneho Severu voči právnickým a fyzickým osobám Ruskej federácie.

3.1 Militarizácia ekonomiky

Militarizácia ekonomiky má ďalekosiahle následky na ekonomickú situáciu v Ruskej federácii. Zvyšujú sa výdavky zo štátneho rozpočtu na financovanie vojny. V súvislosti so začatím špeciálnej vojenskej operácie sa zvýšil podiel vojenských výdavkov na hrubom domácom produkte nasledovne: v roku 2021 vojenské výdavky dosiahli 67 mld. USD (3,2 % z HDP), v roku 2022 to už bolo 102 mld. USD (4,5 %), v roku 2023 to bolo 109 mld. USD (5,4 %), v roku 2024 to je 137 mld. USD (6,3 %). (Trading Economics, 2024 B) V roku 2024 sa financovanie vojenských výdavkov podieľa na výdavkoch ruského štátneho rozpočtu dosiahlo 32,5 %. (Interfax, 2024) V roku 2025 sa očakáva, že vojenské výdavky z ruského federálneho rozpočtu pohlta až 40 %. (BBC News – ruskaja služba, 2024) Zo štátneho rozpočtu sa financujú štátne zákazky zbraní, subvencie vojensko - priemyselnému komplexu, napríklad kompenzácie za vysoké úrokové sadzby, ktoré platia zbrojárske firmy bankovému sektoru, financovanie odmien mobilizovaným vojakom, financovanie odmien dobrovoľne slúžiacim vojakom na základe dohody, kompenzácie raneným vojakom, kompenzácie rodinám padlých vojakov, ai. (Praviteľstvo Rossijskoj Federaciji, 2024)

3.2 Nerovnováha v ekonomike

V polovici roka 2024 oznámila Elvira Nabiullina šéfká Ruskej centrálnej banky, že ruská ekonomika má takmer vyčerpané zdroje pracovných síl pre svoj ďalší rozvoj. (Bank Rossiji, 2024) Nezamestnanosť dosiahla historicky najnižšiu hodnotu 2,6 %. (Ekonomika, 2024) Nedostatok pracovnej sily je spôsobený v ruskej ekonomike niekoľkými súčasne pôsobiacimi faktormi. Pokles nezamestnanosti ovplyvnila vojenská mobilizácia, emigrácia značného množstva ekonomicky aktívneho obyvateľstva najmä mužov do zahraničia, po začatí špeciálnej vojenskej operácie sa znížil prílev pracovných migrantov z okolitých štátov do Ruska a demografický prepád. Začiatkom tretej dekády 21. storočia sa prejavujú následky demografického prepádu z obdobia Druhej svetovej a prvej polovice krízových 90. rokov 20. storočia, následky oboch týchto demografických kríz sa v súčasnosti prelínajú. V roku 2021 zaznamenalo Rusko prirodzený pokles obyvateľstva v objeme viac ako 1 milión ľudí. (Finam. ru., 2023)

Tabuľka č. 3: Rast inflácie v RF v rokoch 2020 - 2024 (Inflácia v Rusсии, 2025).

2020	2021	2022	2023	2024
5 %	8,5 %	12 %	7,5 %	8 %

Zvýšenie objemu zbrojárskej výroby odčerpáva pracovnú silu z odvetví civilnej výroby. Pracovná sila sa prelieva do lepšie platených odvetví vojensko – priemyselného komplexu. Nízka nezamestnanosť vedie k zvyšovaniu miezd vo všetkých odvetviach. (HR – Novosti, 2024) Mzdy rastú rýchlejšie, ako produktivita práce. Rýchly rast miezd vedie k inflácii, čím sa znehodnocujú úspory i časti mzdy obyvateľov.

3.3 Sankcie

Ekonomické sankcie sú významným nástrojom nátlaku na krajinu, ktorá porušuje medzinárodné právo. Ich cieľom je prinúť túto krajinu, aby upustila od svojej politiky, ktorá viedla k zavedeniu sankcií. História svetového spoločenstva pozná nespočetné množstvo sankcií, ktoré boli uvalené na mnohé krajiny. Uvedme aspoň niektoré príklady - najprv to bolo v 20. rokoch 20. storočia Sovietske Rusko, na ktoré boli uvalené západnými štátmi rozsiahle sankcie po politických a ekonomických zmenách po Októbrovej revolúcii a prevzatí moci v Rusku bolševikmi. Ďalším príkladom môže byť Kuba, na ktorú USA uvalili po Castrovej revolúcii rozsiahle sankcie, ktoré sa uplatňujú dodnes. Ekonomické sankcie boli uplatňované na mnohé ďalšie štáty (Juhoafrická republika v období vlády apartheidu) a stále zostávajú v platnosti sankcie uvalené na Venezuelu, Irán, Severnú Kóreu, Sýriu ai.

Ani tie najrozsiahlejšie ekonomické sankcie však neprinútili doposiaľ žiadnu vládu k zmene jej politiky, ktorá je medzinárodným spoločenstvom neakceptovateľná. V súčasnom období globalizácie, keď je každý štát intenzívne zapojený do medzinárodnej delby práce, uplatňované sankcie majú negatívne následky na sociálnu a ekonomickú situáciu v postihnutej krajine. Sankcie sa uvalujú na export a import z/do konkrétnej krajiny najmä v tých tovarových položkách, ktoré obmedzia technologický rozvoj danej krajiny resp. znížia jej devízové príjmy a príjmy do štátneho rozpočtu z exportu konkrétnych tovarov. V súčasnom silne integrovanom svete, najmä medzinárodných financií, sa uvalujú sankcie na medzinárodný platobný styk, ako napríklad Rusko a Irán boli odpojené do SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication), od systému, ktorý zabezpečuje efektívne medzinárodne bankové spojenie. (Podnikam.sk, 2024). Bez pochyby sú sankcie významným destabilizačným faktorom každej sankcionovanej ekonomiky. Okrem negatívnych dôsledkov sankcie nútia postihnutý štát využívať tie vnútorné i vonkajšie rastové rezervy, ktoré boli doposiaľ nevyužitú. Ekonomiky sankcionovaných štátov sú nútené čiastočne meniť svoju vnútornú štruktúru často na prospech mnohých domácich odvetví a zabezpečiť si tak vyššiu mieru sebestačnosti.

Cieľom sankcií uplatňovaných sankcií je poškodiť Ruskú federáciu, obmedziť jej export a rovnako obmedziť import, najmä znížiť devízové príjmy,

znížiť objem zahraničného kapitálu, pôsobiaceho v ruskej ekonomike. Konečným efektom uvalovaných sankcií by mala byť taká destabilizácia ruskej ekonomiky, jej priemyselných odvetví, životnej úrovne obyvateľov a zníženie hospodárskeho rastu, aby Ruská federácia zastavila špeciálnu vojenskú operáciu vedenú na území susednej Ukrajiny.

Väčšina exportných príjmov si ruská ekonomika zabezpečuje exportom fosílnych palív, ich export, ceny, preprava a poistenie sa preto nachádzajú pod silnými sankciami. V dôsledku obmedzenia exportu fosílnych palív do krajín globálneho Severu Rusko hľadá nové odbytové trhy predovšetkým v Ázii. Rýchlorastúce ázijské ekonomiky najmä Čína a India nahrádzajú tradičné „západné“ odbytové trhy. Zabezpečenie nových odbytových trhov je spojené s dodatočnými logistickými nákladmi (budovanie nových plynovodov – Power of Siberia), ktoré boli smerom k tradičným západným už vybudované. Rusko rozvíja svoje hospodárske vzťahy so štátmi Ázie, Afriky, Latinskej Ameriky. Podporuje rozširovanie skupiny BRICS, prehľbuje sa spolupráca medzi štátmi tejto skupiny.

Od začatia vojenskej invázie voči Ukrajine bolo prijatých voči Ruskej federácii 18 282 sankcií. Rozsah sankcií sa neustále zväčšuje. Najviac sankcií uvalili na Ruskú federáciu USA (30 %), Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska (17 %), členské štáty Európskej únie (14 0%), Švajčiarsko (13 %), Kanada (11 %). (Interfax, 2025)

Sankcie uvalované západnými štátmi na ekonomiku Ruska majú jednoznačne negatívne následky, ktoré sa prejavujú s okamžitou platnosťou a budú sa prejavovať v budúcnosti spomalenou modernizáciou ekonomiky. Ruská ekonomika je označovaná za technologicky čiastočne autarkčnú, pretože uvalené sankcie sú v dovoze do RF zamerané najmä na vysoké technológie, ktorých absencia spomaľuje vedecko – technický i ekonomický rozvoj krajiny.

ZÁVER

Začatie špeciálnej vojenskej operácie Ruskou federáciou, ktorá 24. februára 2022 napadla susednú Ukrajinu, má ďalekosiahle následky nielen vojenského a politického charakteru, ale i charakteru ekonomického. Ruská federácia musela prispôbiť svoju ekonomiku relatívne dlhotrvajúcej vojne. Západné štáty - USA, Kanada, členské štáty Európskej únie, Japonsko, Austrália, Nový Zéland ai. uvalujú na ekonomiku od začatia vojny na Ruskú federáciu systém ekonomických sankcií, ktorý negatívne zasahuje nielen ruskú ekonomiku, ale i členské štáty Európskej únie, ktoré boli desaťročia silne závislé na dodávkach ruskej ropy a zemného plynu. Obmedzenie dodávok lacného ruského zemného plynu a jeho nahradenie drahším zemných plynom od iných dodávateľov znižuje konkurencieschopnosť európskych ekonomík na svetovom trhu.

V našom príspevku sme sa zamerali na analýzu niektorých následkov špeciálnej vojenskej operácie na ekonomiku Ruskej federácie. Ruská ekonomika je od začiatku roku 2022 pod negatívnym vplyvom vnútorných

a vonkajších faktorov. Zvyšujú sa výdavky zo štátneho rozpočtu na vojsko - priemyselný komplex na úkor civilných odvetví a sociálnej sféry. Špeciálna vojenská operácia sa čiastočne podieľa na nedostatku pracovnej sily v ruskej ekonomike, čo spôsobuje negatívnu reťazovú reakciu v ekonomike. To všetko sú „náklady“ spôsobené bezpečnostnou situáciou v Európe, ktorá sa vyhrotila v druhej a tretej dekáde 21. storočia a viedla vojnovému konfliktu vo východnej Európe.

Zoznam použitej literatúry

- BALCEAN, P. (2024). Beyond sanctions: Economic warfare and modern military conflict . Moder War Institute. 20.11.2024. Dostupné na internete: <https://mwi.westpoint.edu/beyond-sanctions-economic-warfare-and-modern-military-conflict/>
- BANK ROSSIJI (2024). Zjavlenije predsedateľa Banka Rossiji E. Nabiullinoj. 26.7.2024. Dostupné na internete: <https://www.cbr.ru/press/event/?id=18869>
- BBC NEWS - RUSSKAJA SLUŽBA (2024). Cifry vygl'adjat šokirujuščimi. 1.10.2024. Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/russian/articles/c1d5qe0er2xo>
- BUSYGINA, I. (2024). The role of Russia's regions in the war. Economy Zentrum fur Osteuropa – und Internationale Studien. 27.11.2024. Dostupné na internete: <https://www.zois-berlin.de/en/publications/zois-spotlight/the-role-of-russias-regions-in-the-war-economy>
- COUNCIL OF EUROPEAN UNION (2023). Impact of sanctions on the Russian Economy. 12.10.2023. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/impact-sanctions-russian-economy/>
- EKONOMIKA (2024). Bezrabortica v Rossiji upala do rekordno nizkogo urovňa v 2,3 %. 27.11.2024. Dostupné na internete: <https://www.rbc.ru/economics/27/11/2024/674739bb9a7947147790460c>
- FINAM.RU (2023). Demografičeskaja jama. 23.5.2023. Dostupné na internete: <https://www.finam.ru/publications/item/demograficheskaya-yama-sokrashchenie-naseleniya-rossii-bet-po-rynku-truda-20230523-1731/>
- GORODNICHENKO, Y. – KORKONNEN, I., RIBAKOVA, E. (2024). The Russian economy on a war footing: A new reality financed. VOXEU. 24.5.2024. Dostupné na internete: <https://cepr.org/voxeu/columns/russian-economy-war-footing-new-reality-financed-commodity-exports>
- HR – NOVOSTI (2024). Osobennosti rynka truda v 2024 – 2025 godach. 5.6.2024. Dostupné na internete: <https://www.hr-director.ru/article/66639-osobennosti-rynka-truda-19-m2>
- INFLACIJA V ROSSIJI (2025). Tablici infl'aciji. 12.1.2025. Dostupné na internete: <https://xn----ctbjnaatncev9av3a8f8b.xn--p1ai/%D1%82%D0%B0%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8B-%D0%B8%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%8F%D1%86%D0%B8%D0%B8>
- ISHCHENKO, V.- MATVEEV, I.- ZHURAVLEV, O. (2023). Russian Military Keynesianism: Who Benefits from the War in Ukraine? 5.12.2023. Russian Matters. Dostupné na internete: <https://www.russiamatters.org/analysis/russian-military-keynesianism-who-benefits-war-ukraine>

- INTERFAX (2024). Raschody Rossiji na oboronu dostigli 32,5 % federal'nogo bjudžeta. 16.12.2024. Dostupné na internete: <https://www.interfax.ru/russia/997904>
- INTERFAX (2025). Sankciji protiv Rossiji. Aktual'naja statistika., 21.1.2025. Dostupné na internete: <https://x-compliance.ru/statistics>
- MACROTRENDS (2024). Crude Oil Prices – 10 Year Daily Chart. 14.3.2024. Dostupné na internete: <https://www.macrotrends.net/2516/wti-crude-oil-prices-10-year-daily-chart>
- MARDONES, C. (2023). Economic effects of isolating Russia from international trade due to its 'special military operation' in Ukraine. European Planning Studies, Taylor & Francis Journals, vol. 31(4), pages 663-678, April.
- OLIVER, R. (2025). The Impact of Sanctions and Allians on Russian Military Capabilities. RUSI Newsletter. 10.1.2025. Dostupné na internete: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/impact-sanctions-and-alliances-russian-military-capabilities>
- PODNIKAM.SK (2024). Čo je to SWIFT? 5.11.2024. Dostupné na internete: <https://podnikam.sk/co-je-to-swift-a-swift-kod/>
- PRAVITEL'STVO ROSSIJSKOJ FEDERACIJI (2024). Sobytija. 20.10.2024. Dostupné na internete: <http://archive.government.ru/docs/3004/print/>
- SAFEGUARD GLOBAL. (2024). To 15 Countries by GDP in 2024. 20.12.2024. Dostupné na internete: <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2024/>
- STATISTA (2024 A). Russia: Gross domestic Product (GDP) in current prices from 1997 to 2029. 9.1.2025 Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/263772/gross-domestic-product-gdp-in-russia/>
- STATISTA (2024 B). Slovakia: GDP in current prices from 1999 to 2029. 16.3.2024 Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/375273/gross-domestic-product-gdp-in-slovakia/>
- TASS (2021). Isstorija raspada SSSR. 25.12.2021. Dostupné na internete: <https://tass.ru/info/13298931>
- TERRITORIJA ROSSIJI (2024). Federeľnoje gosudarstvennoje bjudžetnoje učreždenije „Prezidentskaja biblioteka im. B.N. Jel'cina. 14.3.2024. Dostupné na internete: <https://www.prlib.ru/collections/467000>
- TRADING ECONOMICS (2024 A). Russia GDP per capita PPP. 17.5.2024. Dostupné na internete: <https://tradingeconomics.com/russia/gdp-per-capita-ppp>
- TRADING ECONIMCS (2024 B). World GDP. 21.3.2024. Dostupné na internete: <https://tradingeconomics.com/world/gdp>
- TRADING ECONOMICS (2024 C). Rossija. Vojennyje rasschody. 18.3.2024. <https://ru.tradingeconomics.com/russia/military-expenditure>
- WORLD BANK GRPOUP (2024). Russia was clasified as a high income country. 2. 8. 2024. Dostupné na internete:

<https://www.worldbank.org/en/about/leadership/directors/eds23/brief/russia-was-classified-as-high-income>
WORLD ECONOMICS (2024). Russia GDP. 20.12.2024. Dostupné na internete: <https://www.worldeconomics.com/Country-Size/Russia.aspx>
WORLDOMETER (2024). Current World Population. 12.3.2024. Dostupné na internete: <https://www.worldometers.info/world-population/>

***Ludmila Lipková** is a professor at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.
[e-mail: ludmila.lipkova@tnuni.sk]*

Discussion

**OBRAZ NEPRIATEĽA V POLITICKOM A VEREJNOM
DISKURZE V OBDOBÍ VOJNOVEJ SLOVENSKEJ
REPUBLIKY V ROKOCH 1939-1945**

**IMAGE OF THE ENEMY IN THE SLOVAK POLITICAL AND
PUBLIC DISCOURSE DURING THE WARTIME SLOVAK
REPUBLIC IN THE YEARS 1939-1945**

*Šimon STRUHÁR*⁵¹

Abstract

This paper deals with the creation of the image of the enemy in the Slovak political and public discourse during the wartime Slovak Republic in the years 1939-1945. We take a look at who this enemy was and how this position changed. We will also show how this targeted creation of the public enemy has manifested itself in various aspects of society. And are going to take a closer look at the theoretical basis of this technique of influencing public opinion.

Keywords: *image of enemy, wartime Slovak Republic, political discourse, public discourse*

ÚVOD

Vyhláseniu Slovenskej republiky 14. 3. 1939 predchádzalo niekoľko udalostí. Pohyby na domácej politickej scéne boli odštartované udalosťami v európskej politike, kde v druhej polovici 30. rokov 20. storočia stále dominantnejšie postavenie získaval nemecký nacistický diktátor Adolf Hitler. Jeho imperiálne snahy sa naplno dotkli Československej republiky 29. septembra 1938, kedy bola podpísaná Mníchovská dohoda, v ktorej sa zástupcovia Veľkej Británie, Francúzska, Nemecka a Talianska dohodli, že Československo musí Nemecku do 10. októbra toho roku odstúpiť Sudety, teda pohraničné územia obývané (prevažne) Nemcami, Petržalku a Devín. Dohoda bola naplnená hneď 30. septembra.

---

⁵¹ Šimon Struhár, Mgr., externý doktorand, Katedra politológie, Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 911 01 Trenčín, Študentská 1, e-mail: simon.struhar@tnuni.sk

Dňa 6. októbra 1938 vydala Hlinkova slovenská ľudová strana (ďalej HSL'S) Žilinský manifest, v ktorom vyhlásila autonómiu Slovenska. 2. novembra prebehla Viedenská arbitráž, na základe ktorej Slovensko a Podkarpatská Rus prišli o hospodársky dôležité územia, ktoré pripadli Maďarsku. 18. decembra bol zvolený Snem Slovenskej krajiny.

V nasledujúcich týždňoch prebehli tzv. presvedčacie návštevy predstaviteľov HSL'S u Hitlera ako aj tzv. Homolov puč. Tieto akcie mali z pohľadu Nemecka jediný cieľ: urýchlenie vyhlásenia slovenskej samostatnosti. 13. marca 1939 pozval nakoniec Hitler do Berlína aj predsedu HSL'S Jozefa Tisa, kde naňho naliehal, aby vyhlásil samostatnosť. A hneď na druhý deň – 14. marca 1939 – sa tak na mimoriadnom sneme Slovenskej krajiny aj stalo. Po tomto akte mohol Hitler 15. marca dokončiť svoj plán s Československom: obsadiť Prahu, vyhlásiť Protektorát Čechy a Morava a spraviť tak z českých krajín súčasť svojej Tretej ríše.

Ústava nového slovenského štátu bola prijatá Slovenským snemom⁵² 21. júla 1939. Po prijatí ústavy bol zákonodarný orgán premenovaný na Snem Slovenskej republiky. Podľa ústavy mala Slovenská republika republikánsku formu na čele s prezidentom. Prezidentom sa 26. októbra stal Jozef Tiso. V kresle premiéra ho nahradil Vojtech Tuka.

Témou tohto príspevku, ktorý sa venuje vojnovnej Slovenskej republike v rokoch 1939-1945, je budovanie obrazu nepriateľa v politickom a verejnom diskurze v tomto období. Pri písaní príspevku sme vychádzali z odbornej literatúry a zo štúdií a článkov historikov. Kompletný zoznam uvádzame na konci príspevku. Cieľom príspevku je ponúknuť pohľad na stále aktuálnu tému vytvárania verejného nepriateľa, avšak v čase vojnovnej Slovenskej republiky.

1 OBRAZ NEPRIATEĽA V POLITICKOM A VEREJNOM DISKURZE V OBDOBÍ VOJNOVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY V ROKOCH 1939-1945

V marci 1939 – po tom ako Hitler v podstate zorganizoval rozbitie Československa – sa novovzniknutá Slovenská republika stala satelitným štátom nemeckej Tretej ríše. Táto skutočnosť sa odrazila aj v tom, kto sa stal hlavným verejným nepriateľom oficiálnej štátnej propagandy. Boli to Židia, proti komu boli namierené extrémne prísne a rasistické zákony. Boli vylúčení z verejného života spoločnosti, bol im odoberaný majetok a boli deportovaní do koncentračných a vyhladzovacích táborov v zahraničí (v Nemecku a v Poľsku). Propaganda a diskriminačné zákony boli namierené aj proti Rómom.

R. R. A. Marlin definuje propaganda ako „organizované úsilie ovplyvňovať pomocou komunikačných prostriedkov názory a akcie širokého publika spôsobom, ktorý vylučuje či obmedzuje racionálne, kritické hodnotenie, spočívajúce na pravdivých informáciách“ (Školkay 2009: 188) Pre zaujímavosť pridajme aj to, ako propagandu videl ten, kto ju šíril, teda šéf Úrad

---

⁵² Pred vyhlásením samostatnosti Snem slovenskej krajiny

propagandy v rokoch 1941-1945 Tido Jozef Gašpar v rozhlasovom vysielaní v roku 1944: „Propaganda nie je úrad, kde spisy možno nechať i ležať, až sa samé vybavia. Propaganda je ako pekárň, denne musí piecť čerstvé pečivo.“ (Hanáková 2016: 51)

Mediálnymi kanálmi propagandy v rokoch 1939-1945 boli rozhlas, film, dedinské vývesky, plagátové Ľudové noviny či obrazové spravodajstvo v časopisoch Nový svet a Nové Slovensko. Vo všetkých týchto kanáloch bol dominantným motívom propagandy antisemitizmus. Protipólom oficiálnej štátnej propagandy bola tzv. šuškaná propaganda. Išlo fenomén, keď si ľudia medzi sebou predávali informácie z neoficiálnych kanálov, napr. zo zakázaných zahraničných rozhlasových staníc. Túto šuškanú propagandu sa režim snažil potláčať.

Ešte predtým, ako sa budeme venovať konkrétnym prejavom štátnej propagandy za slovenského štátu plnej rasizmu a antisemitizmu, zadefinujeme si tieto dva pojmy. Andrew Heywood definuje rasizmus ako „názor, že z predstavy, podľa ktorej je ľudstvo rozdelené na biologicky navzájom odlišné „rasy“, možno vyvodit' politické či sociálne závery“ (2008: 236). Heywood ako prejavy politického rasizmu uvádza volania po rasovej segregácii a doktríny o nadradenosti a podradenosti.

Antisemitizmom „označujeme predsudky alebo nenávisť voči Židom“ (Heywood 2008: 239). V prvej fáze mal charakter náboženský. V stredoveku sa začal formovať ekonomický antisemitizmus. A v 19. storočí sa zrodil rasový antisemitizmus, konkrétne v dielach Richarda Wagnera a H. S. Chamberlaina. Títo autori odsudzovali Židov ako zo svojej podstaty zlých a deštruktívnych.

HSL'S presadzovala antisemitizmus už pred vyhlásením slovenského štátu. Ako uvádza historička Katarína Hradská, prejavoval sa „v troch rovinách. V kresťanskej – Židia zabili Krista, hospodárskej – Židia vykorisťujú Slovákov, a v národnostnej – Židia nie sú Slováci, ale inklinujú k Maďarom“ (2013: 60). Po vyhlásení štátu sa tieto vyjadrenia premietli aj do verejných prejavov predstaviteľov ľudáckeho režimu, ktorí Židov označovali za nepriateľský element alebo dokonca ešte expresívnejšie za „vred na tele slovenského národa“. K takýmto prejavom patrí napr. vystúpenie ministra vnútra Alexandra Macha v septembri 1940 v časopise Gardista, v ktorom Židov prirovnal k „naším najväčším nepriateľom“, alebo aj prejav prezidenta Jozefa Tisa na púti vo Višňovom v tom istom čase.

Rasizmus sa oficiálnou súčasťou slovenskej štátnej politiky stal 9. septembra 1941 prijatím tzv. Židovského kódexu. Týmto kódexom bolo vládne nariadenie číslo 198/1941 Slovenského zákonníka. Ako uvádza historik Anton Hruboň, „uzákoneniu slovenskej verzie norimberských rasových zákonov predchádzala sústredená propagandistická kampaň, ktorej cieľom bolo pripraviť majoritnú spoločnosť na takéto vnímanie židovskej komunity, typické práve pre národnosocialistickú politickú kultúru“. (2019: 221) Židovský kódex bol vo viacerých ohľadoch prísnejší ako nemecké protižidovské zákony.

Prísnejšie vymedzil pojem Žid⁵³, nariadil povinnú evidenciu Židov, nosenie Dávidovej hviezdy na oblečení pre všetkých Židov nad 6 rokov⁵⁴ a iné obmedzujúce opatrenia.

Prorežimné médiá komentovali prijatie Židovského kódexu napr. takýmito vyjadreniami:

„I keď boli tu dosť prísne opatrenia, predsa sa len našli medzery, ktoré bolo treba zaplniť a raz navždy urobiť koniec židovskému panstvu.“ (časopis Slováč, 11. septembra 1941 in Mešťan 2000)

„Označenie Židov je už tu. Nie je také 100-percentné, ako sme to chceli my gardisti, ale nie je ani také polpercentné, aby s tým boli spokojné sentimentálne dušičky.“ (časopis Gardista, 21. septembra 1941 in Mešťan 2000)

A prezident Jozef Tiso privítal prijatie kódexu týmito slovami: „Čo sa týka Židov, ich bezočivosť musela dostať odpoveď v prísnejšom pokračovaní.“ (14. septembra 1941 in Mešťan 2000)

Už pred prijatím Židovského kódexu vydal Jozef Bílik-Záhorský v roku 1939 slovenský preklad antisemitského pamfletu Protokoly sionských mudrcov, ktorý pôvodne vznikol na začiatku 20. storočia v cárskom Rusku. Jeho cieľom bolo očierniť Židov takým spôsobom, že publikoval ich údajné plány na svetovládu.

V roku 1940 vydal zamestnanec Úradu propagandy Ctibor Pokorný pamflet Židovstvo na Slovensku, ktorý sa stal základom celej dehumanizačnej kampane, ktorú režim slovenského štátu rozpútal proti Židom. Hruboň tento text popisuje „ako najpríkrejšiu dobovú protižidovskú propagandu, opretú o rasistický základ“. (2019: 222)

Ďalším opatrením ako šíriť antisemitskú propagandu bolo nariadenie, aby zamestnanci úradov museli povinne absolvovať premietanie protižidovských filmov. (Kamenec 2007)

Úrad propagandy budoval obraz Žida ako verejného nepriateľa aj vydávaním propagandistických antisemitských plagátov, brožúr⁵⁵ či karikatúr v humoristickom časopise Kocúr alebo v Ľudových novinách. Židia na nich bývajú karikovaní ako osoby s veľkým zahnutým nosom. Na jednom takomto plagáte, ktorý nájdeme vyobrazený aj v časopise Historická revue⁵⁶, je veľký nápis „Nebuď služobníkom Žida“ a pod ním menší „Kto sa so Židom spochuje, ten so Židom skapína!“. A na obrázku je vyobrazený slovenský muž ako v poníženej pozícii sklonený až k zemi bozkáva židovskému obchodníkovi topánku.

---

⁵³ Za Žida bol považovaný každý, kto mal aspoň troch starých rodičov židovského pôvodu.

⁵⁴ V Šarišsko-zemplínskej župe museli židovskí obyvatelia nosiť žltú pásku na rukáve už na jar 1941, teda ešte pred vydaním kódexu. (Kamenec 2008)

⁵⁵ Príkladom protižidovskej brožúry je brožúra s názvom Židovský plán na vyhubenie Nemcov.

⁵⁶ Číslo 3/2016

Ďalším prípadom propagandistického protižidovského plagátu je plagát, na ktorom vidíme muža v tradičnom slovenskom ľudovom odeve vyháňa obézneho obchodníka s veľkým nosom. Pod týmto výjavom je tento nápis: „Dost' si sa už nabačoval, dediny si oraboval. Nedáš nás viac na bubon, raz a navždy, Žide, von!“

Štátom zastrešované perzekúcie Židov vyústili až do ich deportácií zo Slovenska. Tieto deportácie vzbudzovali už v ich prvej vlne⁵⁷ otázky, aký osud odsunutých Židov v cudzine čaká. Samotní Židia sa domnievali – a ako dnes už vieme správne – že z „pracovnej služby“ sa už domov živi nevrátia. Predstavitelia režimu si ale boli vedomí, že celá deportačná akcia vyvolá odozvu zahŕňajúcu kritické hlasy aj u majority. Už v roku 1942 sa začali šíriť obavy, že židovských spoluobčanov v cudzine zabíjajú. HSL'S sa prirodzene snažila tieto „šumy“ utíšiť. Robili tak publikovaním rôznych správ o tom, že Židia majú vo svojej „novej vlasti“ dôstojné pomery. Príkladom takýchto správ je aj článok z revue *Náš boj* z 1. októbra 1942, ktorý napísal autor podpísaný iniciálmi V. R. Historik Hruboň ho identifikuje ako sfašizovaného kňaza Viliama Reisa.

Hlavným nepriateľom ľudáckeho slovenského štátu síce boli Židia, ale diskriminovanou skupinou boli aj Rómovia. Nevzťahovala sa ale na nich rasová legislatíva zo spomínaného vládneho nariadenia 198/1941, pretože ľudácky režim ich považoval za sociálny problém, nie rasový. Boli systematicky obmedzovaní sériou diskriminačných opatrení. Cielenu dehumanizačnú kampaň proti nim však Úrad propagandy nerozpútal. U časti ľudákov však rasový stereotyp „Cigána“ ako cudzorodého prvku pretrvával. Štátny rasizmus a antisemitizmus pokračoval až do konca vojnového štátu. Po vypuknutí Slovenského národného povstania koncom augusta 1944 to boli práve Židia, Česi⁵⁸, komunisti⁵⁹ a evanjelici, kto sa ocitol na pranieri ľudáckych denníkov. Ako píše Anton Hruboň, „prorežimná tlač ich obviňovala zo sprisahania proti slovenskému štátu a touto pokrivenou tézou vyzývala na nekompromisné porávanie sa s nimi“ (2014: 73). A ako sa dozvedáme z vyhlásky Prezídia Župného úradu v Trenčíne zo 16. novembra 1944, bolo zakázané aj ukrývanie Židov a partizánov. (Pastrnáková 2018)

ZÁVER

Cieľom nášho príspevku bolo ukázať, akým spôsobom bol v období vojnovej Slovenskej republiky vytváraný verejný nepriateľ a jeho obraz. Na konkrétnych príkladoch sme ukázali dehumanizačnú kampaň namierenú proti židovskému obyvateľstvu. Ukázali sme aj, akými kanálmi bola táto kampaň

---

⁵⁷ Marec-október 1942

⁵⁸ Protičeská propaganda bola šírená hlavne krátko po vzniku slovenského štátu a po vypuknutí Slovenského národného povstania.

⁵⁹ Protibolševická propaganda začala byť šírená po napadnutí Sovietskeho zväzu Nemeckom v júni 1941.

šírená. Táto cielená nenávistná kampaň vyústila až do jednej z najväčších tragédií v dejinách ľudstva – do holokaustu.

Židia neboli jedinou skupinou, ktorá bola počas vojnovej Slovenskej republiky diskriminovaná. Ďalšou takouto skupinou občanov boli Rómovia. A propaganda bola vedená aj proti Čechom, ale aj proti rôznym politickým oponentom. Všetky tieto propagandistické kampane boli vedené s cieľom umlčať a zastrašiť politických oponentov režimu a upevniť si vlastnú neobmedzenú moc.

Téma vytvárania verejného nepriateľa a cieleného rozdeľovania spoločnosti na pomyselné skupiny „my“ a „oni“ nie je len historickou otázkou, ale aj aktuálnym problémom spoločnosti nielen na Slovensku. V dobe sociálnych sietí sa možnosti ešte zväčšili. Treba si preto na konkrétnych príkladoch z minulosti pripomínať, kam to až môže viesť.

Zoznam použitej literatúry

- HANÁKOVÁ, P. (2016): Umenie – Štát – Propaganda, In: *Sen x skutočnosť: umenie & propaganda 1939-1945*, Bratislava, Slovenská národná galéria.
- HEYWOOD, A. (2008): Politické ideológie (4. vydanie), Plzeň, Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk.
- HLAVINKA, J. (2016): Augustín Morávek – Muž, ktorý riadil arizáciu. Historická revue, roč. XXVII, č. 3, 28-32.
- HRADSKÁ, K. (2013): Židovská otázka – Najtemnejšia stránka režimu. Plus 7 dní špeciál, roč. II, č. 3, 58-63.
- HRUBOŇ, A. (2014): Koniec ľudáckeho povstania – Vplyv Slovenského národného povstania na kolaps režimu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Historická revue, roč. XXV, č. 8, 70-74.
- HRUBOŇ, A. (2019): Ľudácka čítanka – Sila propagandy, propaganda sily; Bratislava, Premedia.
- KAMENEC, I. (2008): Slovenský štát v obrazoch (1939-1945), Praha, Ottovo nakladateľství.
- MEŠŤAN, P. (2000): Nariadenia o právnom postavení Židov (Dokumenty), Edícia Judaica Slovaca, zväzok č. 43; Bratislava, SNM-Múzeum židovskej kultúry.
- PASTRNÁKOVÁ, P. (2018): Tragédia trenčianskych Židov. Historická revue, roč. XXIX, č. 4, 80-87.
- ŠKOLKAY, A. (2009): Médiá a globalizácia, Bratislava, Škola komunikácie a médií.

Šimon Struhár is a PhD. student at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.

[e-mail: simon.struhar@tnuni.sk, simon.struhar@gmail.com]

Reviews

Matej Mindár: Cesta k demokratickej slovenskej štátnosti (Pronárodná občianska spoločnosť a Federálne zhromaždenie). 1. vydanie. Martin. Matica slovenská, 2024. 307 strán, ISBN 978 – 0 – 8128 – 338 – 3.

Maroš SMOLEC - Karol JANAS⁶⁰

Keywords: *Slovenská republika, samostatnosť, Česko – Slovensko, kríza, Federálne zhromaždenie*

Predstavitelia slovenského národa ale i sám slovenský národ dlhé obdobie bojovali za uznanie a za vytvorenie vlastnej štátnosti. Mladý vysokoškolský pedagóg Matej Mindár sa podujal na spracovanie tejto významnej problematiky do knižnej publikácie. Názov jeho monografie znie Cesta k demokratickej slovenskej štátnosti s podnázvom Pronárodná občianska spoločnosť a Federálne zhromaždenie.

Publikáciu vydala v roku 2024 Matica slovenská. Recenzné posudky vypracovali Mgr. Maroš Smolec a Dr. h.c. doc. PhDr. PaedR. Karol Janas, DrSc.

Prvá časť publikácie nesie názov Cesta Slovenskej republiky k samostatnosti. Tvoria ju dve podkapitoly a to: Krátky prehľad vnútropolitckej situácie v Česko – Slovensku po roku 1989 očami historikov a politológov. Druhá podkapitola má názov tri ponovembrové štátotvorné krízy. V úvodnej časti prvej kapitoly autor pripomína proces legislatívneho postupu vytvárania Slovenskej socialistickej republiky v rámci federálneho usporiadania Československej socialistickej republiky. Uvádza, že po podpise Zákona 143/1968 o československej federácii a vzniku dvoch samostatných republík boli novelizáciou zákona oklieštené kompetencie Slovenska najmä v hospodárskej oblasti. Takmer po štvrtstoročí bol potom daný vznik samostatnej Slovenskej republiky schválením federálneho zákona č. 542/1992 z dňa 25. novembra 1992 o zániku Československej federatívnej republiky. Text sa v tejto časti práce sústreďuje na postoje slovenských novinárov k vzniku samostatnej Slovenskej republiky. V prvej podkapitole autor analyzuje rôzne názory predstaviteľov českého a slovenského národa na štátoprávne usporiadania v rámci spoločného štátu. Rozdielne názory na túto otázku viedli až zániku ČSFR. Druhá podkapitola sa venuje trom

---

⁶⁰ Dr. h. c. doc. PhDr. PaedR. Karol Janas, PhD. je vedúci katedry politológie CUP, TnUAD.

ponovembrových štátotvorných krízam. Ako prvú uvádza autor tzv. pomlčkovú krízu. Ďalej sa zaoberá postojom vtedajšieho československého prezidenta Václava Havla na otázku názvu, štátneho znaku spoločného štátu ai. Autor pútavým spôsobom prezentuje historické procesy a názory predstaviteľov každej z dvoch republík federácie na tieto otázky. Tiež sú v tejto časti uvádzané problémy spojené so zasahovaním federálnych orgánov do kompetencií slovenských orgánov v danom období. Za druhú krízu považuje autor tzv. trencianskoteplický proces, kde vtedajší slovenský premiér Vladimír Mečiar predstavil návrh slovenskej strany a vtedajší český premiér Petr Pithart tento návrh akceptoval. S nástupom Václava Klauza do funkcie českého premiéra však došlo zmene postoja českej strany k federatívnemu usporiadaniu spoločného štátu. Tretiu vážnu štátoprávnu krízu predstavoval milovský proces (dohoda z Milov) z roku 1991, ktorý by bol slovenskú stranu zbavil posledných konfедераčných elementov vo fungovaní v spoločnom štáte. Pretože sa názory predstaviteľov oboch republík na spoločný štát zásadne líšili, ako sa uvádza v publikácii, návrhom z Milov národné rady oboch republík vyčerpali možnosti dohodnúť sa.

Druhá kapitola je uvedená pod názvom Matica slovenská, je členená na niekoľko podkapitol. Časť Oživotvorenie Matice slovenskej je venovaná novej úlohe Matice slovenskej v nových podmienkach a obnovenie vydávania Slovenských národných novín. Celý tento proces aktívne ovplyvnil Nový zákon SNR o Matici slovenskej. Vďaka aktivitám Matice slovenskej sa tisíce Slovákov začali hlásiť k novým princípom Matice doma i v zahraničí. Podkapitola Stretnutia Slovákov z južného Slovenska pripomína aktivity a požiadavky Slovákov z tejto časti Slovenska na prijatie opatrení proti negatívnemu zahraničnému zasahovaniu do riešenia problému národnostných menšín na Slovensku. Podkapitola Vstup Matice slovenskej do politického diania približuje úlohu Matice v súvislosti s postavením slovenského jazyka v Slovenskej republike, vzájomné spolužitie všetkých národností na platforme slovenskej štátnosti pri rešpektovaní zvrchovaných práv slovenského národa a plné podporovanie európskeho štandardu základných práv národnostných menšín. Ďalšia časť druhej kapitoly Matičné celonárodné zhromaždenia oboznamuje čitateľa tejto publikácie s aktivitami, ktoré Matica slovenská spolu s ostatnými nezávislými inštitúciami vyvíjala v rokoch 1990 - 1992 v procese emancipačného zápasu. Stoly národnej dohody je názov piatej podkapitoly. Cieľom Stolov národnej obrody bolo zjednotenie postojov všetkých slovenských politických a strán a hnutí k otázke suverenity a zvrchovanosti Slovenskej republiky s cieľom dosiahnuť samostatnosť. Záverom druhej kapitoly s názvom podkapitoly Rozhovor s Jozefom Markušom autor uvádza rozhovor s týmto významným predstaviteľom Matice slovenskej. Autor kládol Jozefovi Markušovi kvalifikované otázky súvisiace s problémami vzniku samostatného štátu Slovákov, postojmi jednotlivých osobností a konfesí na vznik samostatného štátu a s úlohu Matice slovenskej v tomto procese. Záverečná časť druhej kapitoly sa zaoberá Zhodnotením činnosti Matice slovenskej v otázke slovenskej zvrchovanosti a suverenity. Autor v tejto časti konštatuje, že

Matica slovenská zohrala v národno – emancipačnom zápase slovenského národa kľúčovú úlohu pri formovaní verejnej mienky. Konštatuje, že celonárodné matičné zhromaždenia a „stoly národnej dohody“ mali veľký vplyv na víťazstvo politických strán presadzujúcich zvrchovanosť Slovenska v parlamentných voľbách v roku 1992.

Tretia kapitola „Ostatné proslovenské a vlastenecké spolky, združenia a iniciatívy“ predstavuje významné súčasti procesu nadobudnutia samostatnosti Slovenska. Zaoberá sa s takými subjektmi ako Slovenský povojnový exil, Svetový kongres Slovákov, Štúrova spoločnosť, Nezávislé združenie ekonómov Slovenska, Združenie národnej obrody Slovákov, Spoločnosť slovenskej inteligencie, Korene 61 rokov k slovenskej identite – Zvrchované Slovensko, Asociácia slovenských vojakov, Spoločnosť pre národnú a demokratickú obrodu Slovenska a Kongres slovenskej inteligencie.

Práca je rozdelená na štyri časti. Autentickou časťou práce sú v druhej časti publikácie uvedené rozhovory s významnými predstaviteľmi slovenskej politickej scény, ktorí sa zásadným spôsobom zaslúžili o víťazný boj slovenského národa o získanie svojej štátnosti v najnovších dejinách Slovenska. Rozhovory autor uskutočnil s takými predstaviteľmi politických strán ako bol Pavol Hrivík, Víťazoslav Mórica, Kamil Haľapka, Marcel Mihálik, Štefan Paulov, Peter Švec, Jozef Šedovič, Peter Socha, Ján Mihálik, Ján Cuper, Peter Baco, Peter Bulík, Pavol Chalupek, Matúš Kučera, Ján Smolec, Štefan Nižňanský, Rudolf Tvaroška, Ľubor a Pavel Deliga.

Slovo na úvod napísal Roman Michelko.

Publikácia je doplnená fotografickou dokumentáciou, ktorá vhodne dotvára udalosti vedúce k získaniu slovenskej štátnosti.

Na záver treba uviesť, že v súčasnom období globalizácie, ktorá sa prejavuje vo všetkých oblastiach života každého národného štátu a ktorá vytláča do úzadia špecifiká každého národa najmä národa početne malého, pokladáme za nesmierne významné, aby sa na trhu slovenskej literatúry faktu objavovali i také publikácie, ako je Cesta k demokratickej slovenskej štátnosti. Globalizácia reálne stiera národné osobitosti nielen vo výrobe, ale i v kultúre, jazyku a spolupatričnosti k národu v našom prípade k národu slovenskému. Slovensko vzhľadom k početnosti štátotvorného národa Slovákov podobne ako ostatné malé národy by malo venovať osobitnú pozornosť svojim dejinám a procesu vzniku samostatnej Slovenskej republiky. Autori tejto publikácie treba poďakovať, že predloženú publikáciu spracoval a Matici slovenskej za to, že ju vydala.

Karol Janas is an associate professor at the Department of Political Science at Alexander Dubček University of Trenčín, Slovakia.

[e-mail: karol.janas@tnuni.sk]

Maroš Smolec is the Administrator of the Matica slovenská.

[e-mail: spravca@matica.sk]

Political Science Forum Contributing to the journal

It is possible to publish several kinds of manuscripts in Political Science Forum. The **Studies** section constitutes the main part of the journal. To this section belong bigger analytical articles with the format of 15 to 30 pages (5000 – 8000 words).

The next section is called **Discussion** and shorter articles are placed there. An article in this section should be between 5 to 10 pages (1500 -3000 words) long and it should be presenting specific view of its author on the theme of the particular issue or alternatively to present a new interesting finding.

The last traditional section of scientific journals is **Reviews**. Authors can evaluate latest interesting books in their field of interest. Reviews are usually 1 to 5 page long (500 - 2500 words).

It is possible to submit manuscripts in electronic form to e-mail address of the address marian.bussa@tnuni.sk in standard formats (.doc, .rtf or .docx).

All submitted manuscripts are evaluated by the editorial staff and selected manuscripts are sent out to peer review. In case of positive review the article will be listed for publishing. Every author will be informed about the decision to publish or to return the article. Unless informed otherwise we presume every manuscript we receive has not been published yet and was not submitted separately to be published elsewhere. Brief information about the author and his current and past positions along with full contact address should be attached in covering letter to the manuscript.

Style Guidelines for Manuscripts:

Title: arial, size 13, bold, all caps

Title in English language: arial, size 13, all caps

Name and surname: arial, size 11, last name in capital letters

Abstract in English and length of 100 to 150 words. It should contain exact topic of the manuscript, used method and authors' findings. (arial, size 11)

Keywords: 4-6 (*arial, size 11, italic*)

Text:

Page format: B5

Font: arial, size 11

Paragraph: 1 line spacing, no extra space before or after paragraph

Format: MS Word (.rtf, .doc, .docx)

Mark **footnotes** with Arabic numbers. Footnotes should be placed on the same page as the text reference, with the same number in the manuscript. To **tables, graphs and pictures** please state the source and mark them with Arabic numbers.

The reference list in alphabetical order at the end of the paper.

Some Examples of the Preferred References Style:

Name of author in the text:

Susser (1992)

Susser (1992; 1994)

Name of author outside of the text:

(Mair 1997: 76)

(Mair 1993; 1998)

(Mair 1997; Gallagher 2005)

Names of authors:

Mair and Gallagher (1998: 11-23)

(Mair, Gallagher 1998: 11-23)

More sources by the same author in the same year of publication:

Mair (1997a; 1997b)

(Mair 1998a; 1998b)

Quotation format:

Quoted text is marked by double quotes, not by Italic.

References

Books:

Mair, P. (1997): Party System Change: Approaches and Interpretations, Oxford, Oxford University Press.

Gallagher M. - Laver M. - Mair P. (2005): Representative Government in Modern Europe: Institutions, Parties, and Governments, New York, McGraw-Hill, 4th edition.

Edited Volumes:

Mair, P. – Zielonka, J. (2002, eds.): The Enlarged European Union: Diversity and Adaptation, London, Frank Cass.

Chapters from Monographs:

Kirchheimer, O. (1966): The Catch-all Party, In: *Mair, P.* (ed. 1990): *The West European Party System*, Oxford, Oxford University Press.

Articles in Journals:

Lijphart, A. (1992): Democratization and constitutional choices in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland, 1989-91. *Journal of Theoretical Politics* , vol. IV, no. 2, 207-223.

Mareš, M. (2004): Politický rozměr požadavků německé menšiny v České republice. In: *Středoevropské politické studie*, roč. VI, č. 2-3, [online]. Available at: <<http://www.cepsr.com/index.php> [Accessed 30. April 2006].

In case of using Internet sources it is necessary to state the date of access.